

فتاویٰ محمدی مع شرح دیوبندی

تالیف

عالم ربانی حضرت مولانا سید اصغر حسین صاحب حسنی حنفی
مدرس حدیث دار العلوم دیوبند رحمہ اللہ
پستو ژباړه :

محمد احمد الحقانی الأفغانی رحمہ اللہ

ملکیت سید محمد حسین

کے انس روڈ نزد حاجی غیبی چوراس کراچی

پښتو ډیجیټل پریلیک کتابتون*

Pashto Digital Online Library*

د (اَلْعِلْم) کمپیوټرز شرکت

AL-ILM Corporation Ltd.

د پیل نېټه: ۱۳۸۸ \ ۰۱ \ ۰۱ (هـ ش)

* * *

نوم	::	فتاویٰ محمدی ﷺ
لیکوال	::	مولانا سید اصغر حسین ^{رح}
ژباړه	::	محمد احمده حقاني الأفغاني ^{رح}
پرلپسې کڼه	::	۰۰۰۱
پرلیک نېټه	::	۰۱ \ ۰۱ \ ۸۸

ISBN

* له موږ سره مرسته وکړئ ترڅو دا پروژه نور پرمخ تګ وکړي.

* Help with us to improve this Project.

تماس

E-mail:

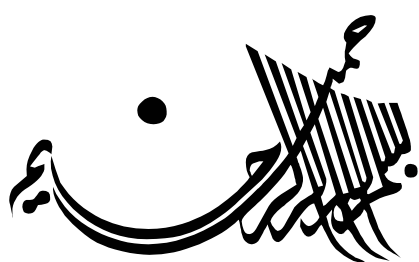
al-ilmcorp@hotmail.com

mha_haqqani@yahoo.com

Mob: 0092 – 3218016371

فتاویٰ محمدی ﷺ

مع شرح دیوبندی

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۖ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (النجم ۳، ۴)

فتاویٰ محمدی ﷺ

مع

شرح دیوبندی

یعنی دیوسل او خلو پښتو ۱۴۰ متبر کو فتاواو مجموعه چي په هغه کی دیوسل او شلو ۱۲۰ جواب په خپله حضرت رسول الله ﷺ فرمایلی دی او د شلو ۲۰ سوالونو جواب د صحابه وو او تابعینو رضی الله عنہم څخه را نقل سویدی ، او د ټولو فتاواوو نهایتی مفصله او سلیسه شرح دمعتبرو او مستندو اسلامی کتابو څخه سویده ، چي پرسله او علمی فوائدو او بهشمیره مفیدو مسئلو باندی مشتمله ده .

(از احقر التلامذة بنده مفتی محمد شفیع دیوبندی (رحمۃ اللہ علیہ))

تالیف :

عالم ربانی حضرت مولانا سید اصغر حسین صاحب حسنی حنفی

مدرس حدیث دار العلوم دیوبند (رحمۃ اللہ علیہ)

پښتو ژباړه :

محمد احمد الحقانی الأفغانی (رحمۃ اللہ علیہ)

مکتبه رحیمیه ، کاسی روډ ، کوئټه

03222423258 : ☎

ٲٲول ٲٲوق
مٲفوفظي

© All Rights Reserved

لومړۍ ٲاپ

۱۴۲۸ رمضان \ سپٲمبر 2007

Maktabah Rahimiyah

Publishing Organization

مکتبۂ رحیمیہ

ٲیرونډیه ٲولنه

Kasi Road, Quetta, Pakistan . Mob: 03222423258 : گړځنده ٲلیفون شمیره : کاسی روډ ، کوئٲه ، ٲاکستان ،

ٲٲون :

د حقى لاسرى دهغوٲولو شهيدانو په نامه چى ٲل ٲى داسلامى نرسى څخه د دفاع په خاطر خپل سرونه دلوى خداى جلّال او دهغه دمرسول ﷺ ودرٲارته نذرانه كړېدى ،
خصوصا لاندېنى شهيدان :

١. شهيد ظفر الله خان (رحمه الله تعالى)
٢. شهيد عبد الباقي جان (رحمه الله تعالى)
٣. شهيد حافظ امين الحق (رحمه الله تعالى)
٤. شهيد مولوى شمس الله (رحمه الله تعالى)
٥. شهيد حافظ عبد الله (رحمه الله تعالى)

مُحَمَّدَ اَحْمَدَ الْحَقَّانِي الْاَفْغَانِي عَفَرَ اللّٰهُ لَبَّ

فہرست

مخ	دپوشتنی (استفتاء) مضمون	شماره
۱	دمصنف صاحب رحمۃ اللہ علیہ وژوند تہ لنډہ کتنہ.....	۱
۵	دمصنف صاحب رحمۃ اللہ علیہ خطبہ.....	۲
	عقائد ، اعمال او دقرآن مجید دعلم متعلقات	
۹	دجبرائیل علیہ السلام پوښتنہ (داسلام ارکان).....	۳
۱۷	ترتولو بہترہ کم عمل دی.....	۴
۲۰	ترتولو بہترہ څوک دی.....	۵
۲۲	سورۃ : قل اعوذ برب الفلق او : قل اعوذ برب الناس.....	۶
۴۰	دیوچا دیوې ټولې سره محبت وی مگرپه عمل کی ترهغه کم وی...	۷
۴۷	ترتولو زیات دجنت او ددورځ سبب.....	۸
۶۸	قیامت به کله راځی.....	۹
۷۱	شهیدان کم خلگ دی.....	۱۰
۷۳	ایمان تر ټولو اعمالو افضلہ دی.....	۱۱
۸۰	دخیر دعمل پیژندل.....	۱۲
۸۱	کم مسجد اول جوړ سويدي.....	۱۳
۹۴	دبیت المقدس په اړوند څه حکم دی.....	۱۴
۹۶	فرائض ادا که ، حلال حلال وبوله او حرام حرام وبوله.....	۱۵
۱۰۰	جنت ته نژدی کیدل او ددورځ څخه لیری کیدل.....	۱۶
۱۰۴	داسلام عمدہ خوی.....	۱۷
۱۰۴	نیکي ، گټه او گناه څه ده.....	۱۸
۱۰۷	تر رسول الله ﷺ وروسته چاته حاجت ویل.....	۱۹
۱۰۸	جنت ته به کم کم خلگ ځی.....	۲۰
۱۱۲	ترتولو لویه گناه بیا ترهغې کمه.....	۲۱
۱۱۵	د : الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا ، الآية معنی.....	۲۲
۱۱۸	دخادم خطا په ورځ کی څو واره معاف کول.....	۲۳
۱۱۹	دتولو حیواناتو په خدمت کی اجر دی.....	۲۴

مخ	مضمون	شماره
۱۲۱	عمدہ او جامع اسلامی خبرہ.....	۲۵
	طہارت ، وضوء ، او نور	
۳۹	چی دخوبہ راپاخی پرجامو باندی لونڈوالی لیدل.....	۲۶
۹۲	دلرباد وتلو خخہ اودس ماتیرپی.....	۲۷
۳۳	پہ مذیو سرہ غسل نہ دی واجب.....	۲۸
۳۸	نبیخی تہ احتلام راحی.....	۲۹
۵۰	دجنابت پہ حالت کی بیدیدل جائز دی.....	۳۰
۸۶	ددریاب پہ اوبو سرہ اودس کول.....	۳۱
۸۷	نبیخی تہ پہ غسل کی چوٹی (تپلی وربستان) خلاصول.....	۳۲
۹۰	پہ غورہ کی مورک لویدل.....	۳۳
۹۲	دباد وتلو شبہ او شک راتلل.....	۳۴
۱۲۰	پہ تیمم سرہ دلمونخ کولو خخہ وروستہ اوبہ پیدا کیدل.....	۳۵
۱۲۹	دجنابت پہ حالہ کی خولہ (عرق) پاکہ دہ.....	۳۶
۱۲۹	دذکر پہ مسح کولو سرہ اودس نہ ماتیرپی.....	۳۷
۱۳۳	دحائضی خخہ پہ پاتہ سوو اوبو سرہ اودس کول.....	۳۸
	دحیض بیان	
۲۷	چی ہمیشہ حیض ورثہ راحی او ہیخکلہ نہ پاکیرپی.....	۳۹
۳۶	پہ حیض کی دنبیخی سرہ خہ معاملہ کول پکار دی.....	۴۰
۳۶	دحائضی سرہ یوخی خوراک کول.....	۴۱
۵۳	پہ حیض کی دنبیخی خخہ کم خایونہ حلال دی.....	۴۲
۱۲۶	تر اتلسو ۱۸ میاشتو وروستہ حیض راتلل.....	۴۳
۱۲۷	حائضہ دی سجدہ تلاوت نہ کوی.....	۴۴
۵۴	حائضہ سبحان اللہ ویلای سی.....	۴۵
۱۳۱	پہ حیض کی دصحبت کولو کفارہ.....	۴۶
۱۳۲	حائضہ چی پہ غارہ یی تعویذ وی.....	۴۷
۱۳۳	دحائضی پہ پاتہ سوو اوبو سرہ اودس کول.....	۴۸
	لمونخ او دہنہ متعلقات	

مخ	مضمون	شماره
۱۷	ترتولو بہتر عمل لمونخ دی.....	۴۹
۲۳	ددجال دزمانی لمونخونہ.....	۵۰
۲۵	پہ ناستی او پہ ولاپی دلمانخہ فرق.....	۵۱
۳۴	پہ یوہ جامہ کی لمونخ کول.....	۵۲
۴۱	دبنکاری لمونخ یوازی پہ گرتی کی.....	۵۳
۵۱	داذان دجواب فضیلت.....	۵۴
۸۶	کوچنیان بہ پہ خومرہ عمر کی لمونخ کوی.....	۵۵
۹۶	پہ فرضی لمونخو سرہ جنت تہ تلل.....	۵۶
۱۱۳	دبنخی لمونخ پہ گرتی کی.....	۵۷
۱۲۸	چی یو حل فرض ادا کپی بیا پہ جماعت شریک سی.....	۵۸
۱۲۵	دامام ترسلام وروستہ بہ پاتہ دمانبام لمونخ خنگہ کوی.....	۵۹
۱۲۸	پہ جماعت ولاپی وی او مخکنی قضا سوی لمونخ ورپہ یادسی.....	۶۰
۱۳۱	دسفر پہ ارادہ کی دی لمونخ کوتاہ کوی.....	۶۱
	دبیت اللہ دحج متعلقات	
۱۶	محرم بہ خرنگہ کپری اغوندی.....	۶۲
۱۸	دمحرم دپارہ بنکار کول.....	۶۳
۲۵	دسپرتیا پہ حالت کی طواف کول.....	۶۴
۴۰	محرم بہ کم ډول کپری پرپر دی.....	۶۵
۵۶	دپلار دطرفہ خخہ حج کول.....	۶۶
۷۴	پہ لڅ سر او لڅی پنبی حج کول.....	۶۷
۸۳	جہاد وکی او کہ دزوجی سرہ دحج سفر.....	۶۸
۱۱۷	کہ بی ترذبح مخکی سر و خروی.....	۶۹
۱۱۷	کہ بی تر رمی مخکی ذبح و کرہ.....	۷۰
	دروژی پہ اړوند فتاویٰ	
۲۶	پہ روژہ کی رانجہ لگول.....	۷۱
۲۹	دنفلی روژی ماتولو حکم.....	۷۲
۹۶	پہ سفر کی روژہ نیول.....	۷۳

مخ	مضمون	شماره
	زکوٰۃ ، صدقہ ، ہدیہ ، نفقہ	
۲۲	بہیٰ لہ اجازت دبا دار صدقہ ورکول.....	۷۴
۱۴	دزوج پراولاد باندی مال خرخول.....	۷۵
۱۵	پہ کمہ صدقہ کی ثواب زیات دی.....	۷۶
۳۱	کہ چیری سوال کوونکی تہ دورکولو دپارہ ہیخ نہ وو موجود.....	۷۷
۳۴	دکم شی نہ ورکول چی جائز نہ دی.....	۷۸
۸۱	بہیٰ لہ اجازت دزوج کوچنیانو تہ خوراک ورکول.....	۷۹
۶۶	خپلہ صدقہ پہ میراث کی بیرتہ اخیستل.....	۸۰
۸۰	خپلہ صدقہ رانیول.....	۸۱
۸۱	نبخی چی بہیٰ لہ اجازت خہ خرخ کری.....	۸۲
۸۳	کم ہمسایہ تہ دی ہدیہ ورکوی.....	۸۳
۸۴	دمشرکی مور سرہ وصلہ رحمی.....	۸۴
۹۳	پر زوج او یتیمانو باندی صدقہ کول.....	۸۵
۱۰۶	دئر دجفت کولو پہ بدلہ کی نذرانہ او انعام.....	۸۶
۱۱۰	دبی مرو تہ قریب سرہ گزارہ کول.....	۸۷
۱۱۳	کمہ صدقہ افضلہ دہ.....	۸۸
۱۱۹	دچارپایانو دخدمت ثواب.....	۸۹
	دمری دطرفہ خخہ حج ، صدقہ او نور	
۵۶	دمور مرحومی دطرفہ خخہ دحج نذر ادا کول.....	۹۰
۱۱۳	دمور مرحومی دطرفہ خخہ صدقہ کول.....	۹۱
۱۲۱	دمور مرحومی دطرفہ خخہ نذر ادا کول.....	۹۲
۱۲۳	دمالدار پلار دطرفہ خخہ بہیٰ لہ وصیتہ صدقہ کول.....	۹۳
	نکاح ، طلاق ، عدت ، رضاع	
۲۹	زوجی تہ خور ویل.....	۹۴
۴۹	دحیض پہ حالت کی طلاق ورکول.....	۹۵
۵۱	دحمل پہ اپنووولو سرہ عدہ تیریبری.....	۹۶
۶۰	دزوجی حق او مسئلہ.....	۹۷

مخ	مضمون	شماره
۶۷	اسلام بی راوړی او دوې خوندي بی په نکاح کی وی.....	۹۸
۶۹	دپلار په حکم سره طلاق ورکول.....	۹۹
۷۵	داولاد دپروربنت حکم.....	۱۰۰
۷۲	په عده کی دکور څخه وتل.....	۱۰۱
۷۷	رضاعی خور زوجه نسی پاته کیدی.....	۱۰۲
۷۸	درضاعی مور دزوج ورور اکا دی.....	۱۰۳
۱۰۹	دشیدې ورکوونکی حق څنگه ادا کیږی.....	۱۰۴
۱۲۲	تر طلاق اتلس ۱۸ میاشتی وروسته دحیض راتلل.....	۱۰۵
۱۲۷	دوو میرمنو (زوجو) دوو کوچنیانوته شیدې ورکړی.....	۱۰۶
	بیع ، شرآء او نور	
۲۱	دسپینو زرو او سرو زرو بیع زیات او کمه.....	۱۰۷
۳۰	دغیر موجود مال بیع.....	۱۰۸
۶۹	پردم او تعویذ باندی اجرت اخیستل.....	۱۰۹
۱۰۲	نردجفتی دپاره په کرایه ورکول.....	۱۱۰
۱۲۹	یوڅه قرض ورمعاف کړی اوپاته نقد ورڅخه وصول کړی.....	۱۱۱
۱۳۱	دغلې په قیمت کی خرما اخیستل.....	۱۱۲
۱۳۲	ددوبی سره دموجودو کالو سوځل.....	۱۱۳
	ذبیحه ، قربانی ، عقیقه ، بنکار ، حلال ، حرام	
۱۸	دمحرم دپاره بنکار کول.....	۱۱۴
۲۲	په ډبری سره ذبح کول.....	۱۱۵
۲۳	دنبځی ذبیحه.....	۱۱۶
۴۲	دیهودو او نصاراوو په لوبنو کی خوراک کول.....	۱۱۷
۴۲	په سپیانو سره بنکار کول.....	۱۱۸
۴۲	دبانس په تیره څوکه او نورو سره ذبح کول.....	۱۱۹
۴۸	دنوی مسلمان سوی څخه غوښی اخیستل.....	۱۲۰
۵۵	دذبح سوی حیوان دبیچی حکم.....	۱۲۱
۶۰	چونگېنه مړه کول اوپه دوا کی استعمالول.....	۱۲۲

شماره	مضمون	مخ
۱۲۳	چی چاقو نه وی نوپه تیره لرگی او نورو سره ذبح کول.....	۶۴
۱۲۴	آیا ذبح په حلق او په لبه کی ده.....	۶۴
۱۲۵	دعقیقې دپاره نر حیوان او که ماده.....	۶۸
۱۲۶	دمسلمانانو دبنکار دسپی سره چی بل سپی ملگری سی.....	۷۵
۱۲۷	په غوړو کی چی موږک مړسی.....	۹۰
۱۲۸	دشهدو او نورو شیانو شراب حرام دی.....	۹۱
۱۲۹	دمردار سوی حیوان دوازگی استعمالول.....	۹۹
۱۳۰	دلوی اختر تر لمانځه مخکی قربانی کول.....	۱۰۱
۱۳۱	دمردار سوی حیوان چمپه.....	۱۲۲
۱۳۲	ملخ حلال دی او که نه.....	۱۲۵
۱۳۳	په بغل کی په زخمی کولو سره ذبح کول.....	۱۲۵
۱۳۴	طافی ماهی نه دی حلال.....	۱۲۸
زینت او لباس		
۱۳۵	پر سر باندی نور وربښتان لگول حرام.....	۳۵
۱۳۶	بنایست کول او صفایی کول تکبر نه دی.....	۴۴
لقطه		
۱۳۷	په لار کی پروت شی پیدا کول.....	۵۷
۱۳۸	دسلو روپو تیلی پیدا کول.....	۵۸
جهاد او شهادت		
۱۳۹	ترتولو بهتر مجاهد فی سبیل الله.....	۳۹
۱۴۰	جهاد فی سبیل الله کم دی.....	۴۰
۱۴۱	شهید څوک څوک دی.....	۷۱
۱۴۲	ترتولو بهتر څوک دی.....	۸۸
۱۴۳	دمال په طمع جهاد کول.....	۱۱۵
میراث		
۱۴۴	دلونیو میراث.....	۶۲
۱۴۵	دیهودی مسلمان وارث.....	۱۲۴

مخ	مضمون	شماره
۱۲۶	تر طلاق اتلس ۱۸ میاشتی وروستہ وارث کیدل..... متفرقات	۱۴۶
۳۲	دحقیقت مخالف دنعمت اظہار (بنکارندویی) کول.....	۱۴۷
۳۷	دمالدارانو سرہ برابر کیدل.....	۱۴۸
۶۳	فال خہ تہ وایی.....	۱۴۹
۶۵	دچارپایہ دنقصان تاوان دچا پر ذمہ دی.....	۱۵۰
۸۹	پہ خوب کی چینہ لیدل.....	۱۵۱
۹۸	دخان او مال دحفاظت دیارہ بل وژل او خپلہ وژل کیدل.....	۱۵۲
۱۳۰	دخطبہ پہ وخت کی یرحمک اللہ ویل.....	۱۵۳
	* * *	

کمپوزنگ او ڈیزایننگ :

العلم کمپیوٹرز ، کوئٹہ ، ☎ : 03218016371

مکتبہ رحیمیہ

کاسی روڈ ، کوئٹہ

☎ : 03222423258

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دمصنف صاحب رحمۃ اللہ علیہ وژوند ته لنډه کتنه : (۱)

ولادت : حضرت میان صاحب ، مولانا سید اصغر حسین دیوبندی رحمۃ اللہ علیہ دحضرت شاه محمد حسن دیوبندی رحمۃ اللہ علیہ زوی وو ، په ۸ دشوال سنة ۱۲۹۴ هجری کی مطابق ۱۲ اکتوبر سنة ۱۸۷۸ میلادی کی دماخوستن دلمانځه وروسته دې فانی دنیا ته سترگی روڼی کړی .

تاریخی نوم : دنوموړی تاریخی نوم مختار احمد ، عرفی نوم یې میم شاه ، اصلی نوم یې حسین ، او دده دنیکه سید عبد الله شاه صاحب عرف مناشاه خوښ کړل سوی نوم وده ته فرخ سیر دی .

ابتدایی تعلیم : شعور ته تررسیدلو وروسته یې دخپل پلار دحقیقی ماما سید عبد الله شاه څخه په بسم الله ویلو سره دخپل پلار بزرگوار څخه ابتدایی تعلیم شروع کړی ، تقریباً په یونیم دوه کاله کی یې دقرآن پاک تعلیم حاصل کړی ، ورپسې یې فارسیات دخپل پلار څخه شروع کړل ، دتعلیم په دوران کی یې دخپل تعلیم سره کار وو ، هیش کله یې هم دلوبو او فضول ، بې کاره او عبثو کارو سره واسطه نه ساتله ، ترگلستانه یې فارسیات دخپل پلار بزرگوار څخه وویل ، تر دې وروسته یې په عظیم علمی درسگاه دارالعلوم دیوبند کی ځان داخل کړی ، بوستان او نور فارسی کتابونه یې دمولانا مفتی محمد شفیع صاحب دپلار بزرگوار مولانا محمد یسین دیوبندی څخه وویل ، نوموړی هغه وخت په دارالعلوم دیوبند کی ددرجه فارسی مدرس اول وو ، او فن حساب یې دمولانا محمد منظور احمد دیوبندی مرحوم څخه ترلاسه کړی ، چی هغه وخت په دارالعلوم کی دریاضی مدرس وو ،

(۱). دحضرت مؤلف رحمۃ اللہ علیہ دژوند دا لنډکی تاریخ او حالات موږ دأردو کتاب (چالیس برې مسلمان ، یعنی څلوېښت لوی مسلمانان) جلد اول ، څخه ژباړلی او دلته مو راوړی دی ، که څوک غواړی چی دحضرت مؤلف رحمۃ اللہ علیہ په مفصلو حالاتو باندی ځان خبر کړی نو دې ذکر کړل سوی کتاب ته رجوع کړی . محمد احمد الافغانی

په سنه ۱۳۱۰ هجری کی یې فارسیات و سرتو ورسول .

تحصیل علم: په سنه ۱۳۱۰ هجری کی د فارسیاتو څخه تر فارغه کیدو وروسته د دارالعلوم دیوبند په شعبه عربی کی داخل سو ، په عربی تعلیم کی په همه تن مشغوله سو ، پر حضرت مولانا مفتی عزیز الرحمن عثمانی دیوبندی^۲ او پر حضرت مولانا غلام رسول هزاروی^۳ یې ډیر کتابونه وویل ، دخپل خاص او محبوب استاد حضرت شیخ الهند مولانا محمود الحسن صاحب رحمۃ اللہ علیہ په خدمت کی په اوسیدلو سره یې دصباح سته او دنورو علومو اعلی کتابونه وویل ، په سنه ۱۳۲۰ هجری کی یې د حضرت شیخ الهند سره د دوره حدیث په ویلو سره سند فراغت تر لاسه کړی ، او د فضیلت پگړۍ یې پرسر کړه ، د تعلیم په زمانه کی په نهایتی توجه سره د علوم دینیو و په تحصیل کی مشغوله وو ، دخپلو استادانو انتهایی ادب او احترام یې کوی ، له دغی وجی څخه دعنایات اساتذو و باعث جوړ سو .

بیعت ، خلافت او تعلیم باطنی: نوموړی د کتابی تعلیم سره سره روحانی علوم او باطنی تعلیم هم روان ساتی ، نوموړی بیعت د حضرت شاه عبد الله شاه عرف میاجی مناشاه صاحب^۴ سره کړی وو ، حضرت مناشاه صاحب^۴ دده د پلار محمد حسن شاه صاحب^۵ ماما او دخپلی زمانې دکاملینو څخه وو ، سید عبد الله شاه^۶ ودې کم عمره فیض یافته ته کله میم شاه او کله فرخ شاه ویل .

د سید عبد الله شاه رحمۃ اللہ علیہ مقام : چنانچه د حضرت مناشاه^۴ په اړه حضرت مولانا قاری محمد طیب صاحب قاسمی^۷ مهتم دارالعلوم دیوبند دخپل پلار حجة الاسلام حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمۃ اللہ علیہ څخه روایت کوی چی کم وخت د دارالعلوم دیوبند پر بنیاد داوولی خبستی اېښوولو موقع راغله نو حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمۃ اللہ علیہ ارشاد وفرمایي چی اوله خبسته به هغه څوک اېږدی چی دهغه په زړه کی هېڅ کله هم دگناه اراده نه وی راغلی ، او سم دستی یې د حضرت مناشاه صاحب^۴ نوم وړاندی کړی ، چی هغه ټولو خلکو خوښ کړی .

مولانا قاری محمد طیب صاحب^۷ په دوهم روایت کی فرمایي چی پر حضرت مناشاه صاحب^۴ باندی به دومره قدر استغراق وو چی خپل عزیزان به یې هم نه پیژندل ، چنانچه دده یو زوم وو چی دهغه نوم (الله بنده) وو کم وخت چی به هغه حضرت مناشاه صاحب^۴ ته راتلی نو حضرت به ورڅخه پوښتنه کوله چی وروره څوک یې ؟ دده زوم به ورته ویل حضرت زه (الله بنده) یم ، حضرت مناشاه صاحب^۴

به ورته وفرمايل چي دالله بندگان خو ټول دي ، ته خپل نوم راوښيه ، هغه به ورته ويل چي حضرت زه ستا زوم يم ، زما نوم (الله بنده) دي .

پرهر حال مولانا سيد اصغر حسين ديويندي ټ دسلوك منزلونه دداسي بزرگ په صحبت كي سرته ورسول ، اجازت بيعت دحضرت حاجي امداد الله صاحب ټ دعرف خخه هم وروسته ، چي حضرت مناشاه صاحب ټ دحضرت حاجي صاحب ټ خخه په ويلوسره حاصل كړي وو ، بيا په سنة ١٣١٠ هجري كي حضرت مناشاه صاحب ټ هم دخپل وصال خخه يوه ورځ مخكي نوموړي ته اجازت او بيعت او خلافت وروبخښي .

دحج سفر: نوموړي په خپل ژوند كي درې ٣ حجه كړيدي ، اول حج يې په سنة ١٣٢٠ هجري كي ، دوهم حج يې په سنة ١٣٤٥ هجري كي او دريم حج يې په سنة ١٣٥٠ هجري كي ادا كړي . ليكن په دې شان سره چي حتي الامكان به يې خپل تگ او راتگ په خفيه راز كي ساتي .

تعليمي او تدريسي خدمتونه: دعلوم عربييه وو دتكميل خخه وروسته نوموړي په دار العلوم ديويند كي يو كال او څو مياشتي څه دفتري كار په اجرت سره سرته رسوي ، له دې وروسته په سنة ١٣٢١ هجري كي نوموړي حضرت شيخ الهند ټ او حضرت مولانا محمد احمد صاحب ټ دمدرسي جونپور مسجد اټاله صدر مدرس په جوړلو سره واستوي ، هلته يې په شلو روپو تنخواه دمياشتي مقرر كيدل وسوه ، دسنة ١٣٢١ هجري خخه تر ١٣٢٧ هجري پوري يې اوه ٧ كاله برابر ديني او تدريسي خدمات سرته ورسول ، او دجونپور عوام يې دخپل علوم ظاهري او باطني په فيوضو سره مستفيض وگرځول ، په سنة ١٣٢٧ هجري كي دخپل استاد محترم حضرت شيخ الهند صاحب ټ په را غوښتلو سره يې بيا دوباره دار العلوم ديويند ته تشریف راوړي اوپه درس او تدريس يې لاس پوري كړي ، تر آخره وخته يې دحديثو اعلي كتابونه درسول.

علمي تصنيفونه: نوموړي ددرس او تدريس سره سره ډيرعلمي تصانيف دځلانده ستورو په شان دنيا ته يادگار پرې ايښي دي ، چي دهغو نومونه په لاندې ډول دي :

١. فتاوى محمدی ﷺ مع شرح ديويندي (همدا مبارك كتاب)
٢. رحمت رضوان ، دحضرت امام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ پر حالاتو او فضائلو سره

دبھترینو حکایاتو عملیه وو او نصائحو ، او دا کتاب اعتراضاتو پر جواباتو هم چاپیره دی .

۳. مسافر آخرت ، مع ضمیمه مفیده وجدیده .

۴. کلیات شیخ الہندؒ (محمود الحسن دیوبندیؒ)

۵. گلزارِ سنت، په دې کی د خوراک چینیابک ، ناستی ولاړی ، بیدیدو پورته کیدو ، تلو گرځیدو ، لباس او نکاح او په نورو تمامو کارو کی یې سنت طریقه بنوولی ده .
۶. خواب شیرین

۷. نصیحة المخلصین مع شجرات اصغریه

۸. عهدنامه جدید مع اسماء حسنی

۹. الجواب المتین بحديث سيد المرسلين ﷺ ، د ۵۰ سوالو صحیح جوابونه چی د حدیثو څخه یې ورکړیدی ، معاملات ، عبادات ، متفرقات او نور ډیر قسمه مسائل په دې کی موجود دی .

۱۰. طهور المسلمین ، د تیمم پربیان عام فهمه او مفصله رساله ده .

۱۱. فرحة الصائمین ، په دې کی دروژې مبارکی په اړه د تمامو ضروری مسائلو ، شب قدر ، اعتکاف ، صدقه فطر او داختر دلمانځه مفصل ذکر دی .

۱۲. تعبیر صادق ، دیوه حدیث شریف څخه یې د خوب حالات او حکایات عجیبه بیان کړیدی .

۱۳. مولوی معنویؒ ، د حضرت مولانای روم رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ د ژوند حالات یې په نهایتی صفا او بهترینه طرز او په عمده ترتیب سره لیکلی دی .

۱۴. تعبیر نامه (دوې حصې)

۱۵. ملفوظات اصغریه ، په دی کی یې د مسلمانانو د دین و طرف ته دراغبرگولو دپاره فائده مند معلومات راجمع کړیدی .

۱۶. حیاتِ خضر رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ ، د حضرت خضر رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ مبارک حالات یې د حدیث او تفسیر او د تاریخ دمعتبرو کتابو څخه جمع کړیدی .

۱۷. علم الاولین ۱۸. خلوبښت حدیثونه

۱۹. نیکی بیبانی ۲۰. تقویم شرعی یعنی اسلامی جنتری

۲۱. دست غیب ۲۲. ارشاد النبی یعنی گلزارِ سنت

۲۳. رفیق سفر ۲۴. حاشیة سراجی ، چی د سراجی یوه بهترینه شرح ده

۲۵. حیات شیخ الہند [ؒ] ، دا دحضرت مولانا شیخ الہند [ؒ] دژوند پر مفصلو حالاتو باندی یو نہایتی محققانہ کتاب دی .

۲۲. القول المتین فی الاقامة والتاڊین ، پہ دې کی یی داڊان دابتداء پہ اړوند تفصیلات ، داڊان حقیقت ، فضائل او نور مواد جمع کړیدی .

نامتو استاڊان: یی حضرت مولانا شیخ الہند محمود الحسن دیوبندی [ؒ] ، حضرت مولانا عزیز الرحمن عثمانی دیوبندی [ؒ] ، حضرت مولانا حافظ محمد احمد قاسمی [ؒ] (ابن حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی [ؒ]) ، حضرت مولانا حبیب الرحمن عثمانی [ؒ] او حضرت مولانا غلام رسول هزاروی [ؒ] رحمہم اللہ تعالیٰ دی .

وفات : دخپل وخت جلیل القدر محدث ، نامتو عالم ، او عارف کامل پہ ۲۲ دمحرم الحرام سنۃ ۱۳۶۴ هجری کی ددې فانی دنیا څخه دہمیشہ لپاره سترگی پتی کړیدی .

راټولونکی: ابو مزمل آخند زاده رحمۃ اللہ علیہ

* * *

خطبة الكتاب

دحضرت آلہ العالمین ، جناب احکم الحاکمین، پہ دربار کی درب العالمین ، موصوف پہ صفت سره د: هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ﴿١﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢﴾ هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ ، شكريه داحسان خنګه ادا كيدلاى سى چى هغه يوې ذرې بې مقداره او خاكساره ته ديوې داسى متبركى او مقدسى فتاوى دجمع كولو توفيق وركى چى دهغه جواب دعالى قدر مرتبې دځاوند، سيد الاولين والآخرين د: رَسُولُ اللَّهِ وَخَاتَمُ النَّبِيِّينَ، د: وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ دمصادق دمباركى ژبى څخه راوتلى دى، چى: مَا (۱)

(۱). دالله ﷻ ارشاد دى چى رسول الله ﷺ دخپلى خوښى او خواهش څخه هيڅ نه وايى ، كم څه چى بيانوى هغه دالله ﷻ دطرفه څخه بيانوى .

يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ دَهغه شان دی، او دچا دحکم نسبت چی د: وَمَا (۱) كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ اعلان دی، اودکومو داستفتاء اوسوال پیش کونکی چی په خپله پاک اهل بیت دی، چی دهغو دپاره د: لِيَذْهَبَ (۲) عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا دخدای ﷺ پخوانی اراده ده، او وعده د: لَهُمْ (۳) مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ده، یا هغه صحابه کرام او مهاجرین او انصار چی دهغو مدح خای پر خای په قرآن کریم موجوده ده، یو خای: أُولَٰئِكَ (۴) هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ورته ویل سویدی، او أَشِدَّاءُ (۵) عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ او: سَيَمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ورته ویل سویدی، دهغو زړه کله د: لَقَدْ (۶) رَضِيَ اللَّهُ بِهٖ خُشْعَانِي سره آباد سویدی او کله د: لَقَدْ (۷) تَابَ اللَّهُ په زیری سره خوشحاله سویدی، صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ وَعَلَى

(۱). په قرآن مجید کی فرمایل سویدی چی کله خدای تعالی او دهغه رسول ﷺ کم حکم ورکړی نو دهیڅ مؤمن نر او ښځی هیڅکله دا شان نه دی چی هغه ته دی په خپل کار کی اختیار پاته سی چی هر ډول چی وغواړی کوی یی .

(۲). په قرآن مجید کی اهل بیت یعنی در رسول الله ﷺ دکورنۍ و خلگوته فرمایل سویدی چی ای اهل بیته ! الله تعالی ستاسی بدوالی لیری کول او ستاسی پاکول غواړی .

(۳). الله تعالی فرمایي چی د نبی ﷺ دکور خلگ دخلگو دتهمت څخه پاک دی، دهغوی دپاره مغفرت او ډیر ښه رزق دی .

(۴). په قرآن مجید کی دی چی کمو خلگو په خدای ﷻ باندی ایمان راوړی او وطن یی پرېښووی در رسول الله ﷺ سره یی هجرت وکی او دخدای ﷻ په لاره کی یی جهاد وکی، او کمو خلگو چی هجرت کوونکو ته ټیکانه او خای ورکړی (ددې څخه انصار دمدينې خلگ مراد دی) دغه خلگ یعنی مهاجرین او انصار یی له شهبې کامل مومنان دی .

(۵). یعنی دخدای ﷻ در رسول ﷺ صحابه پر کافرانو باندی سخت دی او په خپل مینځ کی نهایتی مهربانه اونرم، لمونځونه کوونکی دی، دخدای ﷻ ساتنه او رضامندی غواړی ددوی پرمخانو باندی دسجدو دنښانو علامې ښکاره دی .

(۶). دالله ﷻ دا کلام دغزوه حدیبیې په ذکر کی فرمایل سویدی چی الله تعالی دمومنانو څخه راضی سو هغه وخت چی دوی تر درختی لاندی ستا سره بیعت کوی (ددې غزا یوڅه قدر احوال او بیان یو خای په دې شرح کی ذکر دی چی مخ ته به راسی) .

(۷). دغزوه تبوک په ذکر کی دخدای ﷻ ارشاد دی چی الله تعالی پر نبی ﷺ او مهاجرینو او

الَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ بَعْدَ حُقُوقِهِ عَلَى الْمُسْلِمِينَ .

لویه نیکیبختی وه چی فقیر بنده سید اصغر حسین (رحمۃ اللہ علیہ) چی ددیوبند دسهارنپور دعلاقې اوسیدونکی دی غفر الله له ولا کابره دا لوی کار خوواره شروع کی دنه خلاصیدو په وجه تر پرېښوولو وروسته ، بالاخر په کومک خداوندی سره کامیاب سو او په آخر کی دشوال دمیاشتی دکال ۱۳۲۵ هـ په مبارکه او مکرمه ورځ دجمعی باندی، په وخت کی داوسیدنی دجونپور دعلاقې په مسجد اټاله کی ، دلوی خدای جلّ په فضل سره دا کار پای ته ورسیدی .

دې بنده ، دصحابه وو (رضی اللہ عنہم) دټولو پوښتنو اودهغوی دجوابونو دجمع کولو قصد نه دی کړی بلکه ډیری پوښتنی او جوابونه چی زیات مشکل او مختلف فیه راته څرگند سوه احقر په خپله پرېښووله ، او په سلهاوو به لا داسی هم وی چی تر اوسه به لا زما تر کوتاه نظر نه وی تیری سوی .

البته څومره اندازه چی جمع سويدي هغه دنهایت معتبرو او صحیحو کتابو څخه دا حدیثو راټول سويدي ، کم چی دشریعت دپاره مدار او دعلوم اسلامیه اصول دی. دا فتاوی همداسی بې ترتیبه جمع کړل سويده لکه څنگه چی دفتاوی جمع کولو عام قانون دی، لیکن ددې سره یو داسی فهرست تیار کړل سويدي چی دهغه څخه دهر مضمون فتاوی جلا جلا معلومیږی (۱) .

داستفتاء (پوښتنو) او جوابونو په اړوند دکومی څرگندونی ضرورت نسته ، بس دصحابه وو (رضی اللہ عنہم) سوالونه دی او دخاتم الانبیاء (صلی اللہ علیہ وسلم) جوابونه دی، دخپله طرفه څخه می کم تصرف نه دی پکښی کړی. البته داستفتاء یعنی دسوال بعضی ځایونه دشرحی او مفصلی ترجمی سره لیکل سويدي گواکی دحدیثو دالفاظو مقصود بیان کړل سويدي. په اکثر و ځایونو کی بالکل داصلی الفاظو بامحاوره ترجمه ده ، په جواب کی هر ځای دهم هغه الفاظو دترجمې دلیکلو پابندی سويده ، اوکه چیری دزیات پوهیدو دپاره دیوه یا دوو لفظونو او جملو ضرورت پښی سويدي نو هغه مو دهلالی خطو [یعنی قوسو] (.....) په مابینځ کی ورزیات کړیدی.

په هر ځای کی دسوال او جواب دختمیدو وروسته دحدیثو دهغه معتبر کتاب نوم

= انصارو (رضی اللہ عنہم) باندی رحمت او مهربانی وفرمایله .

(۱). لکه همدا فهرست چی موږ هم دکتاب په سر کی ژباړلی او شامل کړیدی .

لیکل سویدی دکم کتاب خخه چی احقر دا استفتاء را نقل کړیده اوپه بعضو کی
خایو کی دهغو کتابو خخه ددو یا ددرو یا تردې دزیاتو نومونه هم لیکل سویدی
په کومو کی چی دا استفتاء موجوده ده .

په حاشیه کی مو دسوال کوونکی یعنی داستفتاء وړاندی کوونکی صحابی مبارک
نوم هم لیکلی دی، اوپه کم خای کی چی دهغه نوم نه دی معلوم سوی هلته مو
دراوی یعنی دفتوی دنقل کوونکو او بیان کوونکو حضراتو نوم لیکلی دی .

په اخر کی مو یو خو داسی استفتاوی نقل کړیدی چی دهغو جواب ورکوونکی
صحابه کرام یا تابعین عظام رضی الله تعالی عنهم اجمعین دی، دا فتاواوی هم په
حقیقت کی دفتاوی محمدی ﷺ خخه جلا نه دی، لیکن که دې ته د کتاب دوهمه
۲ حصه وویل سی نو ببخایه به نه وی، که خه هم چی دا حصه صرف دنمونی په
ډول او برای نام ده .

لومړی داسی اراده وه چی یوازی فتاواوی جمع کړل سی، لیکن وروسته خیال
راغی چی عامو خلکو ته شاید دبعضو احکامو په پوهاوی کی تکلیف او سختی
وی، خکه نوپه ډیر عام فهمه الفاظو او آسانو عبارتو کی تر هری استفتاء وروسته
دهغه شرح هم سویده، او دوس اوطاقت تر اندازی پوری ددقیق او پیچل سوو
خبرو دبیانولو خخه په احتراز کولو سره مو مناسب متعلقات او ضروری مسئلې
ولیکلی ترڅو داصلی فتوی مضمون واضح او ښکاره کړل سی، په شرح کی هم دې
بنده کمه خبره دخانه خخه نه ده کړې، بلکه فقط هغه شیان بیان کړل سویدی کم
چی په معتبرو او مستندو اسلامی او شرعی کتابو کی موجود دی، په اکثر و خایو
کی په شرح داحادیثو او بیان دمسائلو کی د: قرآن مجید، او فتح الباری، او عینی،
او قسطلانی، شروح صحیح بخاری، او نووی شرح مسلم او خطابی حاشیة ابوداؤد
او مرقاة المفاتیح او اشعة اللمعات حاشیه مشکوة شریف او هدایه او کنز الدقائق
او در مختار معه حاشیه شامی او قدوری خخه استفاده سویده، کم چی نهایتی
صحیح او معتبر او مقبول او متداول کتابونه دی، یا اتفاقاً یو یادوه نور معتبر
کتابونه کتل سوی او یو خه ورخخه لیکل سویدی .

چونکه په هندوستان کی عموماً حنفی المذهب مسلمانان او سیرې او مؤلف هم
حنفی مقلد دی خکه نو ټولی مسئلې دفقہ حنفی اودمذهب سره دامام اعظم
رحمۃ اللہ علیہ موافقی لیکل سویدی، لیکن بیا هم دالله ﷻ په فضل سره ددې شرح

اکثره مضمونونه او مسئلې داسې دی چې دهغه څخه هیڅ اهل سنت والجماعت ته اختلاف نسی کیدلای .

که څه هم چې ددې کتاب ډیر نومونه په خیال کی راتلل او غوره کیدلای سواي ، لیکن بې له تکلفه او ساده نوم ته په ترجیح ورکولو سره په **فتاوی محمدی** صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ^(۱) **مع شرح دیوبندی** سره نامداره کړل سوه . دالله ﷻ څخه امید دی چې عواموته ددې څخه نفع ورسیري ، او خواص هم دجمع بین الروایات او نورو هغو شیانو څخه کم چې په دې کتاب کی مراعات کړل سويدي د لطف څخه خالی نسی . اود مَنْ ^(۲) عَفَا وَأَصْلَحَ مَصْدَق جوړسی ترڅو ثواب ترلاسه کی . رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ .

* * *

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱. **پوښتنه** : ایمان څه ته وایی ، او اسلام څه ته ؟ او احسان څه ته ؟
 [سوال کوونکی: جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَام په صورت دبشر]
جواب: ایمان دادی چې په خدای تعالی ﷻ باندی اودهغه په ملائکو او کتابو او رسولانو باندی او (ترمرگ وروسته په آخرت کی) دخدای ﷻ سره په ملاقات (یوځای کیدو) باندی او تر مرگ وروسته په راپورته کیدو باندی یقین راوړی .
 او اسلام دادی چې دخدای تعالی ﷻ عبادت وکی اودهغه سره هیڅوک شریک نکړی او لمونځ قائم کړی (دټولو شرائطو او آدابو سره یې ادا کړی) او فرض کړل سوی زکوٰۃ اداء کړی ، او درمضان دمیاشتی روژې ونیسی .
 او احسان دادی چې دالله ﷻ عبادت په داسی حضور سره دزړه او اخلاص سره وکړی چې ګواکی ته خدای ﷻ وینی ، او که دومره ونسی نو بیا داسی فکر وکړه چې خدای ﷻ ما وینی . (بخاری او مسلم شریف)

(۱). د موصوف او صفت دمطابقت تاویل د علماوو څخه نه دی پټ . منه^۳
 (۲). ترجمه : چاچی تر غلطی تیریدنه وکړه او تر خپله وسه پوری یې اصلاح وکړه هغه ته به الله تعالی اجر او ثواب ورکړی .

شرح : یو وخت د حضرت سیّد الاولین و الآخرین ﷺ دربار عام سوی وو ، یعنی دی مبارک ﷺ په مسجد کی شریف کی ناست وو او دیر صحابه کرام رضی الله عنهم په خدمت کی حاضر وه ، چی یو داسی سړی حاضر سو چی هغه دیو بل خای اوسیدونکی او مسافر معلومیدی ولی چی د حاضر و کسانو څخه هیڅا هم دی نه پیژندی ، لیکن د سفر کمه علامه لکه گرد ، غبار ، دوړی اونور دده پر بدن او جامه باندی ښکاره نه معلومیده بلکه نهایتی سپینی جامې او تور خلیدونکی ورپښتان یې وه ، هغه راغی د قانون مطابق سلام یې ادا کی (د بعضو روایاتو څخه معلومیږی چی یوازی جناب رسول الله ﷺ ته یې سلام وکی یعنی السّلام علیک یا مُحَمَّدٌ ﷺ) یې ووايه او دواړه زنگونه یې کت کړه په ادب سره رسول مقبول ﷺ ته مخامخ کښېنستی ، مگر دومره نژدی ورته کښېنستی چی خپل دواړه لاسونه یې پر دواړو زنگونو مبارکو در رسول ﷺ کښېنول او دایمان او اسلام او نورو په اړوند یې پوښتنه وکړه ، چی دهغو سوالونو ده مبارک ﷺ جوابونه ورکړه ، دخپلو سوالونو جوابونه یې واخیسته ، ولاړ سو او ولاړی ، نو پدستی آنحضرت ﷺ خلگو ته حکم وکی چی ولاړ سئ هغه سړی بیرته را وگرځوی ، خلگو دباندی وځغستل تلاش او پوښتنه یې وکړه نو هیڅوک مسافر په نظر نه ورغی ، تابه ویل چی گواکی هغه سړی هیڅ کله نه وو دلته راغلی ، نو آنحضرت ﷺ د حاضرینو څخه پوښتنه وکړه چی پوهیږی دا څوک وو ؟ ټولو عرض وکی چی الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ښه پوهیږی (یعنی موږ نه پوهیږو) نبی ﷺ وفرمایل چی دا شخص جبرائیل عَلَیْهِ السَّلَامُ وو ، ددې دپاره راغلی وو چی تاسی ته ستاسی دین در زده کړی ، کله چی صحابه رضی الله عنهم د سوال (پوښتنی) کولو څخه اکثره بیریدل (لکه چی په بعضی روایتو کی دی چی په همدې مجمع او مجلس کی رسول الله ﷺ خلگو ته وفرمایل چی زما څخه څه زده کوی ، نو ټول په وجه درعب بالکل چپ او پټه ځله وه ، تردې وروسته بیا جبرائیل عَلَیْهِ السَّلَامُ تشریف راوړی) د جبرائیل عَلَیْهِ السَّلَامُ سوال اود آنحضرت ﷺ جواب هم صرف دپاره د تعلیم د صحابه وو رضی الله عنهم او د حاضرینو وو ددې وجه ده ﷺ وفرمایل چی جبرائیل عَلَیْهِ السَّلَامُ تاسی ته ستاسی د دین د درښوولو په غرض راغلی وو .

د پوښتنو جوابونه : نبی ﷺ دایمان امور او شیان او د شریعت ضروریات په نهایتی عمدگی او وضاحت سره بیان کړل ، ددې وجی علماء فرمایي چی دا حدیث دهغو

احاديثو شريفه وو خخه دی کم چي د اصولو خخه ددين او مدار داسلام دی، او د عبادات ظاهره وو او باطنه وو او د زړو او بدنو د فعالو تفصيل او شرح په دې کی موجوده ده، او گواکی ټول علوم شرعيه ضروريه ددې خخه حاصليري .

دايمان په متعلقاتو کی يې اول ايمان بالله ذکر کی، چي دهغه دا معنی ده چي دهغه ﷺ د وجود او وحدانية او دلا شريك له منونکی وی .

او په ملائکه وو باندی ايمان راوړل دې ته وايي چي دهغو په وجود باور کوونکی وی او داسی يې وبولی چي هغه په حقيقت کی داسی دی لکه خنګه چي خدای ﷻ دهغوی د حال بيان کړيدی چي هغوی عبادٌ مُکْرُمُونَ يعنی بزرگان بندگان دی د خدای ﷻ په وړاندی ساه نسی کښلای (۱) او دهغه د حکم تعمیل کوونکی دی .

پر کتابو باندی ايمان راوړل دا ډول دی چي يقين وساتل سی چي هغه دالله ﷻ کلام دی او کم مضمونونه چي خدای ﷻ په هغوکی بيان کړيدی هغه بې له شبهې حق دی پر رسولانو باندی ايمان راوړل دا ډول دی چي دوی کمی خبری دالله ﷻ د طرفه موږ ته رارسوی او په خبروی مو، هغوی نهايتی رېښتینی او صادقان دی .

د لقاء الله يعنی دالله ﷻ د ملاقات خخه مراد دادی چي د قبرو خخه تر راپورته کيدو وروسته دخپلو اعمالو د حساب او کتاب دپاره د احکم الحاکمین ﷻ په حضور کی حاضریدل، چي دهغه نسبت په حديث شريف (۲) کی وارد سويدي چي (د حساب او کتاب دپاره) به ستاسی خخه هر يو دخپل رب ﷻ سره کلام وکړی په دې ډول چي نه به په مابينخ کی کم ترجمان وی او نه هم پرده .

تر مرګ وروسته دپورته کيدو خخه قيامت او دهغه متعلقات مراد دی، لکه میزان، صراط، جنت، نار او نور، په لقاء الله او قيامت باندی دايمان راوړلو دا معنی ده چي ددې خبرو پرکيدلو، واقع کيدلو او راتللو باندی يقين راوړل سی او دا وگڼل وی چي بې له شکه دا خبری ښکاره کيدونکی دی لکه خنګه چي په قرآن او حديث کی ارشاد فرمايل سويدي .

په بعضو رواياتو کی دلته ايمان بالقدر هم بيان کړل سويدي، يعنی دايمان په

(۱). يعنی دالله ﷻ د امر هيڅ مخالفت نه کوی او نه يې هم کولای سی لکه الله ﷻ چي فرمايلي دي په سورة التحريم کی چي : لا يعصون الله ما امرهم ويفعلون ما يؤمرون . حقانی^۳

(۲). د احديث په بخاری او مسلم کی دی، ترجمان هغه چاته وايي څوک چي ديوه سړی خبری بل ته ورپوهولای سی، يعنی چي ديوې ژبی خخه يې بلی ته ترجمه کړی او په ويی پوهوی يا په بل ډول.

ضروری شيانو کی په تقدير باندی ایمان راوړل هم لازمی دی ، یعنی داسی فکر کول چی په دنیا کی څومره شيان اعمال، افعال، اجسام، احوال اونور او نور کوچنی وی که غټ ، پټ وی که ښکاره ، هرڅه چی موجود او پیدا کیدونکی دی هغه ټول دواحد متعال ﷻ د علم او قدرت او ارادې څخه کیږی .

د اسلام په تفصیل کی چی جناب سرورِ عالم ﷺ کم عبادت خداوندی بیان کی دهغه څخه هغه داعلی درجې عبادت مراد دی چی دهغه برابر هیڅ بل عبادت نسته، یعنی دالله ﷻ دتوحید او درسول اکرم ﷺ دنبوت اقرار کول او : **أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ** ویل، او ددې سره یې دشرک څخه دځان ساتلو تاکید وفرمایي په کم کی چی عام اهل عرب بلکه ټوله اهل دنیا مبتلا وه ، ولی چی دی ﷺ ددې شرک دبیخ کښلو او خالص دتوحید او ربښتینی دین دغوړولو دپاره را استول سوی وو، بیا یې په تفصیل کی داسلام دصلوة (لمانځه) او زکوة او صوم یعنی روژې بیان وکی، کم چی ډیر ضروری فرض او عظیم الشانه عبادتونه دی ، چی ارکان اسلام او عماد الدین (ددین تنبې) ورته ویل کیږی.

دلته دحج دنه بیانولو وجه دا هم کیدی سی چی تردې وخته پوری فرض سوی نه وو ، لیکن کله چی دا واقعه دحضور انور ﷺ دآخری عمر مبارک (۱) ده ددې وجه زیاته صحیح او قوی دا خبره معلومیږی چی ده ﷺ دحج هم ذکر کړی وو (لکه په بعضو روایاتو کی چی دحج کولو ارشاد موجود دی (۲) ، لیکن یو وبل ته په بیان کوونکو کی دیوه راوی څخه حج هیر سویدی .

مقصد داچی رسول ﷺ په دې جواب کی داسلام پنځه ارکان ۱. اقرار دتوحید او رسالت ۲. فرضی لمونځونه ۳. فرض زکوة ۴. درمضان روژه ۵. دبیت الله حج ، واضح او ښکاره کړیدی.

داحسان دوی معناوی دی: دیوچا سره نیکی اوبڼه کول یا یوکار په عمده ، ښه او مستحکم ډول سره ترسره کول ، دجبرائیل علیه السلام په جواب کی چی رسول ﷺ داحسان کمه شرعی معنی بیان کړیده هغه دی دوهمی معنی ته نژدی نژدی ده ،

(۱). که څه هم چی دلته څو نور احتمالونه هم وه مثلاً دا چی عبادت دی مطلقاً مراد وی، او دلمانځه وغیره ذکر دی عطف دخاص علی العام وی لیکن احقر دمحققینو خوښ کړل سوی اوپه نورو روایاتو سره تائید کړل سوی قول نقل کړیدی . منه^۲
(۲). دابن منده په روایت کی موجود دی. دکهمس روایت وگوره .

يعني د خدای ﷺ عبادت په دومره خلوص او احتياط او رعايت كولو ، سره د آدابو ادا كول دي چي گواكي اصلي معبود برحق ته ويني او ورته گوري افعال تعظيمي پر خای كوي يا داسي فكر وهل چي گواكي زه دخپلي کوتاهي او نالائقي څخه هغه نه وينم ليكن هغه معبود حقيقي زما حركات او سكنتات او احوال او افعال ويني .

حضرت افصح العرب والعجم ﷺ په دې الفاظو كي خپل كمال جوامع الكلم په پوره ډول ښكاره كړيدي ، په يوڅو الفاظو كي يې هغه خبري بيان كړيدي كمې چي په ډير اوږد تقرير او تحرير كي هم نسي ادا كيدلای ، ځكه بالفرض كه يو سړي خدای ﷺ ته مخامخ ولاړ يې عبادت كوي نو هغه به په دومره عاجزي او مسكنت او ادب او تعظيم سره افعال ادا كوي چي تر بيانولو به وتلي وي مقصد چي څومره كوشش دي كوي سي هغومره كوشش به كوي او په دې كي به هيڅكله کوتاهي نه كوي. په دنيا كي وگوره كله چي يولوي افسر موجود وي نو ترده لاندې خلك په څومره احتياط او هوښياري باندې كار كوي او پر كم كار چي دا گمان وي چي دابه دلوړ حاكم تر نظر تيريږي نو هغه به په څومره ښه انداز سره ترسره كوي ، طالب العلم هم د استاد په وړاندې ترخپله وسه كوشش كوي ترڅو عبارت صحيح ووايي ، على هذا القياس ، نو كله چي پريو چا باندې مراقبه خداوندې تردې اندازې غالبه سي چي خپل هر كار او هر عبادت گواكي خاص د احكم الحاكمين په حضور كي پر خای راوړي نو د هغه اخلاص د هغه خشوع د هغه احتياط د هغه د آدابو او شرائطو مراعات ته به بيا حد (پاي) نه وي ، دا ټولي خبري وسوي او دڅه وجي څخه وسوي ، ددې وجي چي هغه خبر دي او گوري ، نو كه چيري دا عبادت كوونكي بنده هغه ونه ويني ، خوبيا هم هغه همدغسي شاهد او حاضر او ناظر دي ، ددې وجي په دې حالت كي هم ده ته د زړه او د ظاهر د آدابو او تعظيماتو لحاظ ساتل ضروري دي ، لكه په مخكني حالت كي چي كيدل ، ليكن اول حالت نهايتي لوړ مقام او اعلى درجه ده چي د حق ﷻ معرفت دومره غالبه سي او په زړه كي د هغه عظمت او جلال او وجود باكمال تردې اندازي پوري يو خای سي چي گواكي هغه په سترگو سره په نظر راځي ، او دوهم حالت گواكي د اول حالت په نسبت په دوهمه درجه كي او يو څه راكښته مقام دي ، ليكن دا هم ډير محمود او قابل د تمنا او عاليقدر حالت دي چي د علم او قدرت او نورو صفاتو د باري جل وعلی شانه عقیده په دې اندازه په زړه كي محكمه سي چي بيشكه هغه زموږ ټول اعمال او افعال ارادي او خيالات ويني .

اللَّهُمَّ اَعْطِنَا اَحَدَيِ الْحَالَتَيْنِ بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الثَّقَلَيْنِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مَا دَامَ تَطَرُّفُ الْعَيْنِ .
 ۲. **پوښتنه:** ای نبی ﷺ زه که دخپل موټی (بادار او آقا) د مال څخه بې له اجازته دهغه ، صدقه ورکړم نو آیا جائزه ده او کنه ؟

[سوال کوونکی: حضرت عمیر آزاد کړل سوی مریی د حضرت ابی اللحم رضی اللہ عنہما]

جواب: هو! ورکوه یې ، ثواب به یې تاسی دواړو (مالك او مریي) ته نیمایی نیمایی ورسیري . (مسلم)

شرح: مریي او مزدور ته بې له اجازته د مالك او بادار دومره قدر شی ورکول جائز دی چی دهغه اجازه د اصطلاح او عادت څخه معلومه وی او بادار دهغه په ورکولو باندی رضا مند وی، که بادار او مالك بالکل منع وکړی او دورکولو څخه همیشه ناراضه وی نو مریي او مزدور ته ډیر لږه اندازه خیرات ورکول هم ناجائز دی. د ثواب او اجر د نیمایی نیمایی کیدو مطلب دادی چی څومره اندازه چی مالك ته ثواب وی هغومره به تاته هم وی، دا مقصد نه دی چی د مالك د ثواب څخه به نیمایی تاته ورسیري، په بل حدیث شریف کی دا خبره صافه ذکر ده چی داسی نه کول کیږي چی دیوه څخه اجر کم کړل سی بل ته ورکول سی بلکه هغه ته به جلا ثواب ورسیري .

۳. **پوښتنه:** یا رسول الله ﷺ که زه د ابو سلمه پر اولاد باندی مال خرڅ کړم ، کم چی زما هم اولاد دی نو آیا ماته به اجر او ثواب حاصل سی او که نه ؟

[سوال کوونکی: حضرت ام سلمه رضی اللہ عنہا]

جواب: هو! پر هغه یې خرڅ کړه ، پر هغه باندی په خرڅولو سره به تاته هم ثواب ورسیري . (بخاری ، مسلم)

شرح: ام سلمه رضی اللہ عنہا مخکی د حضرت ابو سلمه [ؓ] په نکاح کی وه ، دی در رسول الله ﷺ د عمه زوی ورور او ډیر لوی ځان قربانی کوونکی صحابی وو ، په سنه ۴ هجری کی یې څو بچیان پاته سول او دی وفات سو ، او څه وخت وروسته ام سلمه رضی اللہ عنہا ته په ازواج مطهراتو رضی اللہ عنهن کی د داخلیدو شرف حاصل سو او د آنحضرت ﷺ سره یې نکاح وسوه . دا پوښتنه هغې رضی اللہ عنہا پر کوچنیانو باندی د مال خرڅولو په نسبت پیش کړیده ، کله چی دا په خپله ددې کوچنیانو مور وه نو دا شبه کیدی سوه چی شاید ددوی د پرورښت او نورو دپاره پردوی باندی د مال په مصرفولو کی ثواب نه وی ، لیکن د جناب سرور عالم ﷺ د ارشاد څخه معلومه

سوه چي په دې کي هم ثواب تر لاسه کيږي ، ځکه د خير په نيت چي څوک دخپل اولاد په مصارفو کي مال خرڅوي ، هغه ته به تر عادي خيراتو هم زيات ثواب ورکول کيږي ، ليکن فرض صدقي او نور (لکه زکوٰۃ او يا سرسايه) پر خپل اولاد خرڅول او دوي ته ورکول جائز نه دي.

۴. **پوښتنه :** يا رسول الله ﷺ دکمي صدقي ثواب او اجر ډير لوی دی ؟

[سوال کوونکي : يوسړي چي غالباً به ابو ذر غفاري[ؓ] وو، په روايت دابو هريره[ؓ]]

جواب : افضله او بهتره هغه صدقه ده چي ته په داسي حالت کي صدقه وکي چي جوړ يې او بخل کوونکي يې او دمفلسي بیره وي درباندي ، او دمالداري طمع دي وي، دومره يې مه ځنډوه چي څه وخت دې روح ستوني ته را ورسېږي نو بيا وايي چي دومره فلاني ته ورکړه او دومره فلاني ته ، ځکه چي اوس خو ستا مال دبل سو . (بخاري ومسلم)

شرح : يعنی زيات ثواب او اجر دهغه صدقي دي کمه چي په حالت کي دصحت او ژوند ورکړل سي ، ولي چي په دې وخت کي دمال سره محبت وي او طمع وي چي ديوې خوا څخه مال پيدا سي او زيات غني سم ، په دې وخت کي مال ورکول پر نفس باندي ډير گرانه پريوزي ، شيطان وسوسي وراچوي چي مال ولي خرڅوي معلومه نه ده چي څومره عمر به مي لا پاته وي او په کم کم ځای کي به ضرورت پيښيږي ، چاته چي دخداي ﷻ رضا مطلوبه وي او دآخرت اجر يې خوښ وي هغه يې په صحت او حيات کي خرڅوي او کله چي روح ستوني ته راوړسيږي او دمرگ وخت رانژدي سي په دې وخت کي د مال محبت کميږي ، ددنيا دخوشحاليو څخه زړه پرې کيږي ، په دې پوهيږي چي اوس به زه رخصت کيږم په دې وخت کي زړه وخيرات او صدقي او وصيت کولو ته کيږي چي فلاني ته دومره ورکي او په فلاني مسجد کي دومره او په فلاني مدرسه کي دومره خرڅي کي ، په دې حالت کي وفلاني او فلاني ته په ويلو کي څه گټه ده ، ځکه اوس خو دامال دبل چا سو يعنی دوارثانو حق په دې پوري متعلق سي . په بل حديث شريف کي راغلي دي چي کم سړي دمرگ په وخت کي خير او خيرات کوي دهغه مثال داسي دي لکه چي يو سړي ترخپل نس ډکيدلو وروسته باقيمانده پاته سوي نورو ته ورکوي که څه هم چي په دې حالت کي ثواب بيخي کميږي ليکن خالي دثوابه څخه داهم نه دي لکه آنحضرت ﷺ چي فرمايلي دي چي په خپل صحت او ژوند کي ديو درهم صدقه

کولو ثواب دمرگ په وخت کی دسلو ۱۰۰ درهمو تر صدقه کولو زیات دی
(ابوداؤد)

۵. پوښتنه: یا رسول الله ﷺ دمحرّم دپاره کمی کمی جامې (کالی) اغوستل جائز دی؟

[سوال کوونکی: یو سړی، په روایت د عبد الله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب: نه به قمیص اغوندي او نه لنگوټه او پایجامه، او نه به دباران کوټ اغوندي اونه به موزی اغوندي، او که چا بوټو ته لاس رسی نه درلودی نو موزې دی واغوندي او هغه دې تر بجلکو لاندې پرې کړي، اونه به هم داسی یو جامه اغوندي چی هغه په زعفران یا ورس رنگیدلی وی. (بخاری)

شرح: په کم وخت کی چی رسول الله ﷺ دحج دپاره روانیدونکی وو په مدینه منوره کی په مسجد نبوی کی یو سړی سوال وړاندی کی چی څه وخت چی موږ محرم سو نو موږ ته کمی کمی جامې اغوستل جائز دی؟ ددې سوال کوونکی نوم وعلماوو ته په تحقیق کی نسو ثابت چی څوک وو غالباً به دهغو فردیسو مسلمانانو څخه یو څوک وو چاچی دده ﷺ دحج دارادې خبر واوریدی نو دده ﷺ سره مکې مکرمې ته دیوځای تللو دشوق دوجی مدینې شریفې ته راغلی وو، سوال کوونکی هغه جامې پیدا کړی وی دکمو چی اغوستل جائز دی، لیکن کله چی داسی جامې بې شماره او بې تعداده وی ددې وجی جناب افصح العرب والعجم رسول الله ﷺ په نهایتی مختصرو او جامعو الفاظو کی په حکیمانه او عالمانه ډول سره دناجائزو شیانو ذکر ورته وکی، چی ددې څخه معلومه سوه چی ددې ماسوا چی کم شیان دی دهغو استعمال جائز دی، په دې کی جواب کی چی نبی ﷺ کم حکم فرمایلی دی هغه په اتفاق دعلماوو دنارینه وو دپاره دی، بنسخته په حالت داحرام کی ددې ټولو شیانو اغوستل جائز دی، البته په زعفران یا ورس سره رنگ سوی جامې ددوی دپاره هم نا جائز دی.

قمیص: گرتی ته وایی مگر د انگیا او عبا (۱) او چپنی او شروانی (۲) او کوټ ټولو دغه حکم دی، او دکرتی او پا جامې دبیان کولو څخه مراد دادی چی هره جامه چی گنډل سوی وی هغه ناجائزه ده. برنس: دباران کوټ ته وایی، دبرنس او

(۱). عبا: هغه اوږد کوټ ته ویل کیږی کم چی تر پښو پوری وی. حقانی

(۲). دا هم یو ډول اوږده جامه ده چی دنامه څخه تر زنگنو پوری وی. حقانی

لنگوتی دمانعت په حکم کی هغه ټولی جامې داخلي دی په کومو سره چی سر پټیږی برابره خبره ده که هغه گنډل سوی وی او که نه وی . موزه : یعنی خف ، اغوستل منع دی لیکن که چیری چپلکی یا بوټونه نه رسیدل نو موزه دی دلوری خوا څخه دومره پرې کړی چی بجلکی ښکاره سی او دچپلکو په ډول سی . په زعفران او رس سره رنگول سوی جامه اغوستل هم ناجائزه دی ، لیکن که چیری په پرېولو سره داسی سی چی خوشبویی نه ورڅخه راځی نو بیا جائز دی . ورس : یو قسم ژر رنگه خوشبوی داره وابنه دی ، چی په بیابانو کی پیدا کیږی او ترشلو ۲۰ کالو اېښولو پوری هم نه خرابیږی، عربو به په دې سره جامې رنگولی .

فائده : (یوازی دپاره دطالبانو) کله چی په اکثر روایتو کی دسوال کوونکی سوال په لفظ سره د : ما یلبس المحرم ، ذکر دی ، ددې وجی ددې جواب په نسبت کی علماوو فرمایلی دی چی دا جواب پر طریقه دحکیم دی (ولی چی مناسب په جواب کی هغه جامه وه چی منع وی په احرام کی) لکه چی د یَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ په جواب کی : قُلْ مَا أَفْقَرْتُ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّوَالِدَيْنِ فرمایل سویدی ، اود : یَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ په جواب کی : هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ فرمایل سویدی ، لیکن ددې روایت په بعضو طریقو کی دسوال الفاظ : مَا يَتْرُكُ الْمُحْرِمُ روایت سویدی (رواه ابوداؤد و ابو عوانه) ددې الفاظو موافق جواب ته دعلی اسلوب الحکیم (دحکیم دطریقې مطابق) ویلو ضرورت نسته بلکه په دې صورت کی جواب علی ظاهر السؤال دی .

اړوند مسئلې : که چپلکی یا بوټونه هم پیدا کیده لیکن ده موزه تربجلکو پوری خیری کړل بیا یې هم اغوستل جائز دی مگر ښه نه دی ، گنډل سوی پټو (خادر) په حالت کی دا حرام استعمالول بې له شبهې جائز دی ، که دروپیو یا پیسو همیانی گنډل سوی پر ملا باندی وتړی نو جائز دی ، پر سر باندی که یې چیری اسباب یا سایوان پورته کی نو هیڅ خبره نه ده .

۲. **پوښتنه :** ای شفیع المذنبین (رضی الله عنه) ترټولو بهتره عمل کم یو دی ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضی الله عنهم ، په روایت دام فروة رضی الله عنه]

جواب : په اول وخت کی لمونځ کول . (ترمذی)

شرح : جناب سرور عالم (رضی الله عنه) دترټولو بهتر عمل دسوال په جواب کی مختلفو خلکو ته مختلف جوابونه ورکړیدی ، چاته یې جواب ورکړیدی چی ایمان ترټولو بهتر

دی چاته یی ارشاد فرمایلی دی چی جهاد تریتولو بنه عمل دی ، ددی وجه داده چی هر یوه سوال کوونکی ته یی دمناسب او لائق عمل ارشاد فرمایلی دی چی ستا دپاره دا افضله ده ، ددی تفصیلی بحث په بل حای کی ذکر دی .

لمونځ : په پوره پابندی سره دهغه په مستحب او سنت وخت کی ادا کول ډیر لوی کار دی ، دا ضروری نه ده چی څه وخت وخت داخل سو فوراً دی لمونځ شروع کوی بلکه په مسجد کی دلمونځ کوونکو دانتظار څخه وروسته په مستحبو وختو کی چی کم لمونځونه ادا کیری هغه هم گواکی په اول وخت کی ادا سويدي .

۷. پوښتنه : دمکې په لارو کی موږ تلو راتلو بعضی خلگ مُحَرَّم (احرام ترلی) وه او بعضی غیر محرم ، ابو قتاده رضی الله عنه په هغو خلگو کی وو چی محرم نه وه ، خلگو یو حای دوحشی خرو ډلگی ولیدل لیکن دخپل احرام په وجه دهغو دبنکار کولو څخه منع سوه ، مگر ابو قتاده رضی الله عنه چی کله محرم نه وو نو پر خپل آس باندی (دبنکار کولو په نیت) سپور سو او خپلو ملگروته یی وویل چی زما لیندی راپورته کی نو هیچا نکړه ورپورته یایی نیزوه وغوښته نوهیچا نکړه ورپورته ، آخر خپله راکښته سو پورته یی کړه او پر وحشی خره باندی یی حمله وکړه په هغو کی یی یوه ماده بنکار او را غوڅاره کړه ، دهغې غوښی بعضو ملگرو دناجائز کیدو دوجی نه وخوړلی ، اوبعضو وخوړلی لیکن وروسته یی فکر وکی چی موږ خو محرم یو نو بنکار خوړل به څنگه راته جائز وی ، ددی وجی پاته غوښی یی دځانه سره راوړی .

[سوال کوونکی : دمکې معظمې په سفر کی دابو قتاده رضی الله عنه ملگری]

جواب : کم چی ددی غوښو څخه پاته دی هغه (هم) وخوری ددی وجی چی هغه یو خوراک دی چی الله تعالی تاسی ته در وخوړی . (بخاری ومسلم شریف وغیرهما)

شرح : دهجرت په شپږم کال حضرت رسول مقبول صلی الله علیه و آله د عمرې کولو دپاره دمدينې منورې څخه دمکې معظمې طرف ته دپنځلس سوو ۱۵۰۰ مسلمانانو سره روان سو ، تردې وخته پوری په مکه معظمه کی دکافرانو دخل (اختیار) وو ، څه وخت چی دی صلی الله علیه و آله حدیبی ته ورسیدی (کم چی مکې ته نژدې دیوه شاه په نامه کوچنی حای دی) دمکې کفارو دی صلی الله علیه و آله دمخ ته تگ کولو او مکې ته دداخلیدلو څخه را وگرځوی او د عمرې نکولو یی ورته وویل ، مسلمانان دجنگ دپاره آماده وه اوپه جنگ کی دثابت قدم پاته کیدو دپاره رسول مقبول صلی الله علیه و آله دصحابه وو رضی الله عنهم څخه

بیعت او عهد هم اخیستی وو ، لیکن دآنحضرت ﷺ په مشورې سره پر ډیرو شرطو باندې صلح وسوه او دا قرار داد وسو چی په راتلونکی کال کی به د عمرې کولو دپاره راځی اودرې ورځی به په مکه کی پاتیرې بیرته به ځی ، دې صلح ته صلح حدیبیه او دې سفر ته عمره حدیبیه او غزوه حدیبیه وایی ، چی ددې ډیره اوږده ، په زړه پوری او داسرارو ډکه قصه دسیرت او حدیثو په کتابو کی ذکر ده .

په دې سفر کی ابو قتاده رضی الله عنه هم دمدينې منورې څخه دآنحضرت ﷺ سره ملگری وو کله چی دروحاء نومی ځای ته ورسیده (کم چی دمدينې څخه دیرش ۳۰ یا څلوېښت ۴۰ میله لیری دی) نو آنحضرت ﷺ ته خبر ورسیدی چی دمشرکینو یو لښکر دغیقه په ځنگل کی (کم چی دمکی په لار کی ستیا ته نژدی یوځای دی) مسلمانانو ته کمین نیولی دی چی موقع پیدا کی دده ﷺ پر ملگرو باندې چاپه او حمله وکی ، ده ﷺ دخپلو ملگرو مسلمانانو څخه یوه ټولۍ ددوی دسزرنشت ، ټکولو او دفاع کولو دپاره واستوله ، ابو قتاده رضی الله عنه هم په دوی کی وو ، هغه خلگ یې مات کړه او اطمینان یې حاصل کی ابو قتاده رضی الله عنه اودهغه ملگری صحابه کرام رضی الله عنهم دآنحضرت ﷺ دلښکر سره بیرته یوځای سوه ، او ټولو خلگو احرام تړلی وو ، لیکن ابو قتاده رضی الله عنه او دهغه ملگرو احرام نه وو تړلی (غالباً ابو قتاده رضی الله عنه پر مقام دذو الحلیفه باندې نه وو تیر سوی ، کم چی دمدينې څخه شپږ میله لیری دی چی ددې ځایه څخه اهل مدینه وو ته احرام تړل ضروری دی او کم ته چی میقات وایی ، بلکه دبلې لاری څخه راغلی دی ، یا ترهغې زمانې پوری دا احرام تړلو موافقت او ځایونه نه وه متعین سوی) یوه ورځ دی دبعضو ملگرو سره پریوه منزل (تمهام قاحه) باندې کښته سوی وو او جناب سرور عالم ﷺ سره دنورو ملگرو صحابه وو رضی الله عنهم مخ ته تشریف وړی وو ، ابو قتاده رضی الله عنه کښېنستی په خپلو بوټونو کی یې پیوند لگوی دده ملگرو دیوه حمار وحشی ماده شاوخوا گرځیدونکی ولیده مگر کله چی په حالت کی دا احرام ښکار کول حرام دی ، ددې وجی یې نسوای ښکار کولای او یو او بل طرف ته یې کتل او خنډل یې چی عجبته حالت دی چی ښکار موجود دی مگر دویشتلو اجازه یې نسته ، زړه خو یې غوښته چی ابو قتاده رضی الله عنه دا ووینی او ښکار یې کړی لیکن کله چی هغه دخندا سبب وپوښتی او سړ یې را پورته کی دلیری څخه یې هغه خر ولیدی او ویې پوښتل چی هغه چشی دی نو ټولو ملگرو یې غاړی کږې کړی او پټه ځله

کنبښسته او ويې ويل چې موږ ته معلومه نه ده چې چشې دې ، ولې چې دوی حضرات په دې پوهيده چې که چيرې موږ يوه ذره اشاره وکړه اوده ته مو وروښووی يا موپه يوه بله طريقه کومک ورسره وکړي نو دده ښکاربه زموږ په واسطه سره ناجائزه سي . آخر ابو قتاده رضي الله عنه خپله ولاړ سو او پر خپل آس باندې يې زين اونور شيان کنبښوول او پر سپور سو ، ليکن ليندې اخيستل يې ورسره هير سوه ، انديوالانوته چې يې هر څو واره وويل مگر چا ورنکړه ، ولې چې دا هم يو قسم کومک دې ، په خپله را کښته سو او دخپل يوه ملگری ليندې يې ورسره واخيسته او دهغه وحشې خړه په شا پسې يې آس وځغلوې او هغه يې په نيزه سره وويشتې او راغلي ملگرو ته يې وويل چې راځئ اوس خو يې نو راسره پورته کې ليکن هغو داهم يو قسم کومک گڼي او دراپورته کولو دپاره هم نه ورسره ولاړه آخر ابو قتاده رضي الله عنه په خپله راوړه او په ټولو يې يوځای غوښي سره وخوړلې ، مگر بيا بعضو خلکوته شهبه وسوه چې شايد دابه ناجائزې وي او وې ويل چې درسول ﷺ په موجود والي کې موږ بې له پوښتنې دا غوښي ولې وخوړلې ، کله چې دصحابه وو رضي الله عنهم دا ډلگۍ کوچنۍ وه ددې وجه دا انديښنه وه چې ددې خوا يا هغې خوا څخه کم دښمن ضرر را ونه رسوي اودمسئلي دپوښتلو هم ضرورت وو ، ددې وجې ابو قتاده رضي الله عنه آس وځغلوې دخلگو څخه يې دنبې ﷺ داوسيدنې او قيام دځای پوښتنه وکړه دآنحضرت ﷺ خدمت ته ورسيدې او عرض يې وکړ چې يا رسول الله ﷺ ستا بعضي خادمان شاته را روان دي تاته سلام وړاندې کوي هغوته بيره ده چې هسې نه پردوی باندې کم دښمن رانسې ددې دپاره تاسې لږ انتظار وکړي ، تر لږ انتظار وروسته هغه خلگ هم راغله ، ابو قتاده رضي الله عنه او هغو دوو وحشې خړه دنبکار قصه وړاندې کړه نو ده ﷺ وفرمايل چې په تاسې کې خوبه چا څه داشارې يا ددلالت (لارښوونې) کومک نه وي ورسره کړې ټولو عرض وکړ چې نه ! نبی ﷺ وفرمايل چې وې خوري حلال دي اودهغو دزړه دخوشحاله کولو او بالکل دشبهي ليري کولو دپاره يې وفرمايل : چې ماته هم په هغه کې يوه برخه را کړې .

۸. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ ترټولو بهتره سړی څوک دی ؟ او ترهغه بعده بيا څوک دی ؟

[سوال کوونکي : نامعلوم نامه شخص]

جواب : ترټولو ښه هغه سړی دی چې دخدای ﷻ په لاره کې جهاد کوي ترده وروسته

هغه مومن څو ځي دغره دغارو څخه کي په يوه کي اوسي د خدای ﷻ څخه بيريږي او خلگو ته تکليف نه ور رسوي (ترمذي).

شرح: د جهاد نفع او گټه چي کله متعدي وه يعني نورو ته هم رسیده ، د الله ﷻ دمخلوق دپاره هدايت وي ، د کفر تاریکي ايسته کيږي ، اودايمان دروښنایي په غوړيدو سره کلمه الله لورپري يعني دالله ﷻ يادول لورپري ددې وجي يې جهاد ته افضله وفرمايل اوپه گوښه کښېنستو او يوازي والي کي چي کله يوازي دهغه شخص نفع وي نوځکه دايې پردوهم نمبر باندی راوړل مگر ددې هم ډير فضيلت دی ولي چي دين او ايمان په دې باندی سالم او جوړ وي خلگو ته د ضرر رسولو او نورو گناهونو څخه محفوظه کيږي دالله ﷻ عبادت کوي .

۹. **پوښتنه:** يارسول الله ﷺ ما په دوولس ۱۲ ديناره يو هار رانيولی دی چي په هغه کي پر سرو زرو باندی غميان لگيدلی وه ، ما غميان ورڅخه ليري او جلا کړه نوپه دې کي تر دوولسو ۱۲ دينارو (۱) زيات سره زر راووته ، په دې ډول رانيول جائز دی او که نه ؟

رضي الله عنه

جواب: دا ډول بيع جائزه نه ده ترڅو چي غمي او مال (سره زر) سره جلا جلا نسي (ابوداؤد ومسلم ونسائي) .

شرح: شرعي قاعده داده چي دسرو زرو او چاندی بيع که چيري دهغه دجنس سره وي مثلاً سره زر دسرو زرو په بدله کي خرڅوی يا سپين زر دسپينو زرو په عوض کي خرڅوی نو دواړو طرفوته سره زر او سپين زر برابرېدل غواړي ، که چيري درانيوونکي سره سپين زر کم او بل طرف ته زيات وي نو دا بيع ناجائزه او حرامه ده ، نوڅه وخت چي په دوولسو ۱۲ دينارو باندی هار يا اميل واخيستل سو په هغه کي سره زر راووته او دواړو طرفوته سره زر برابر نه وه بلکه رانيوونکي ته

(۱). دينار او درهم پخواني پيسی وي چي دينار يې دسرو زرو څخه او درهم به يې دسپينو زرو څخه جوړ کړی وو ، نوځکه په دينار باندی سره زر اخيستل داسي سوه لکه سره زر چي په سرو زرو بدل کړل سي همدارنگه په درهم باندی سپين زر اخيستل داسي سوه لکه سپين زر چي په سپينو زرو بدل کړل سي ځکه چي په دې دواړو سوداوو کي دواړو طرفوته يو جنس دی او ديوه جنس (شپږ) شيانوپه بدله کي دشرط دی چي دواړه به سره مساوی وي ، او که چيري يوه طرف ته پرسرو زرو سربيره غميان يانور څه هم نو دهغو دپاره جلا سره زر يا قيمت شرط دی. حقاني^۲

ددوولسو دینارو په بدله کی تر دوولسو دینارو زیات سره زر ورسیدل او غمی او نور شیان مفت پاته سوه ځکه نو دداسی بیع دنا جائز والی حکم آنحضرت ﷺ وفرمایي اووې فرمایل چي دا ډول سره زر یا سپین زر ترڅو چي دغمی او نورو شیانو څخه جلا سوی نه وی نه خرڅول یې پکار دی ، دجلا کولو څخه به یې دا معلومه سی چي په زرو کی څومره قدر سره زر یا سپین زر دی ترڅو چي دخریدار څخه دومره قیمت واخیستل سی چي دسرو زرو په بدله کی سره زر وصول سی ، او یوڅه قیمت دغمی او نورو دپاره هم پاته سی ، او هر ځای دزرو ماتولو او پرې کولو ضرورت پېښنسی بلکه که چیري دمخکی څخه دسرو زرو یا سپینو زرو اندازه معلومه وی یا داندازه کولو څخه یقیني معلومه سی چي دپیسو سره زر تر سپینو زرو زیات دی بیا هم بیع جائزه ده ، مقصد دادي چي درانیوونکی دسرو زرو یا سپینو زرو (یعنی قیمت دروپیو یا اشرفیو) دزرو ترموجودو سرو زرو یا سپینو زرو یوڅه زیاتیدل پکار دی ترڅو چي درانیوونکی سره زر یا سپین زر یوڅه دسرو زرو یا سپینو زرو په مقابله کی حساب کړل سی اوپاته دغمی او نورو په قیمت کی ولگول سی ، که چیري درانیوونکی دروپیو سره زر یا سپین زر دخرڅوونکی دسرو زرو یا سپینو زرو سره برابر یا یوڅه کم سی یا یې اندازه هم نه وی معلومه چي زیات دی که کم نویع به هیڅکله جائزه نسی ، البته که چیري جنس بدل سو یعنی یوه طرف ته سره زر وی بل طرف ته سپین زر ، یا درانیوونکی سره سپین زر وی اودخرڅوونکی سره سره زر نوییا ددواړو طرفو دبرابریدلو شرط نسته بلکه که کم یا زیات هم وی نویع جائزه ده ، البته دا اوس هم ضروري ده چي نقده معامله وی دواړه شیان دی هغه وخت کی لاس په لاس ورکړل سی په قرض (پور) معامله دی نه وی .

۱۰. **پوښتنه :** زما یوې مینځی پر سلع (کم چي په مدینه کی یو کوچنی غردی) بزې خړولی چي په هغو کی یې یوه بزه (دیوه مرض اویابل شی دوجی) مړه کیدونکی ولیده یوه ډبره یې ماته کړه (اودهغې په تیره اونری طرف باندی یې) هغه بزه ذبح کړه ، اوس په دې ډبري سره دذبح کړل سوی بزې خوراک جائز دی که نه ؟

[سوال کوونکی : کعب بن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ]

جواب : هغه وخوره (ولی چي په تیره اوتیز شی سره ذبح کړل سوی چي دهغه څخه

وینی وبهیری حلال دی برابره خبره ده که هغه اوسپنه وی اوکه کانی- یا دیوه لرگی
توته) . (بخاری شریف وموطا امام مالک وغیره) .

شرح : سوال یی ددی وجی کپی وو چی په ډبره سره دذبح کرل سوی حیوان په
حلالیدو کی شبه وه چی هغه ده ﷺ جائز او حلاله وفرماییل اودخوړلو اجازت یی
ورکی ، لیکن ددی خخه دوهمه مسئله دا هم معلومه سوه چی دبنخی ذبیحه هم
حلاله ده دجمهورو علماوو همدغه مذهب دی لیکن دامام شافعی په مذهب کی
یو روایت داهم دی چی دبنخی ذبیحه مکروه ده ، ددی واقعی خخه دا هم معلومه
سوه چی مزدور او امانت ساتونکی اونورو ته دبل چا په ملک کی بی له اجازې
دهغه داسی تصرف جائز دی چی په هغه کی دهغه خیرخواهی اوگټه وی اوپه
تصرف نه کولو کی یی نقصان بنکاره وی ، لکه چی دې بنخی که دابزه نه وی
حلاله کپی نو مړه کیده او ضائع کیده .

۱۱. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ (دجال دراوتو په زمانه کی چی کله یوه ورځ دپوره
یوه کال سره برابره سی نو) آیا موږ ته په دې پوره ورځ کی دعادی ورځو مطابق
دیوې ورځی لمونځونه یعنی یوازی پنځه لمونځونه کافی او بس دی اوکه به زیات
لمونځونه کوو ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضی الله عنهم په وخت کی ذکر دجال]

جواب : دیوې ورځی لمونځونه کافی نه دی ، بلکه ددی دپاره به اندازه لگوی (او
لمونځونه به کوی) یعنی څلورویشت ساعته به یوه ورځ گڼی- اوپه هغه کی به پنځه
لمونځونه په دومره دومره اندازه لیری لیری کوی لکه همیشه چی مو کول (ترمذی
ومسلم شریف) .

شرح : آنحضرت ﷺ یو وخت دجال حال بیانوی اوخیل صحابه رضی الله عنهم یی دهغه
خخه بیروول ، تر ډیرو حالاتو بیانولو وروسته نبی ﷺ وفرماییل چی هغه (دجال) به
دهغه لاری خخه راوړی کمه چی دشام او عراق په مابینخ کی واقع ده ، ای دخدای
ﷻ بندگانو په هغه وخت کی ثابت قدمه اوسئ ، صحابه وو رضی الله عنهم عرض وکی
چی یا رسول الله ﷺ هغه به ترخه وخته پوری په دنیا کی پاته سی نبی ﷺ وفرماییل
تر څلویښتو ۴۰ ورځو پوری ، چی په هغوکی به یوه ورځ دیوه کال په اندازه اوږده
وی او یوه ورځ به دیوې میاشتی په اندازه اوږده وی او یوه ورځ به دیوې هفتې په
اندازه اوږده وی اوپاته ورځی به یی ستاسی دعادی ورځو په شان وی ، داچی یی

واوریده نو صحابه وو رضی الله عنهم دا پوښتنه وړاندې کړه ، یعنی په دې اوږده ورځ کی به دلمر درفتار او راختو او لویدو په حساب باندې دقاعدې مطابق پنځه لمونځونه کافی وی او که نه ؟ نبی صلی الله علیه و آله وفرمایل چی نه ! کافی نه دی بلکه په اندازه او حساب سره به تر لږ لږ وخت جلا کولو وروسته دماپښپښین مازدیگر او مابنام لمونځونه کوی (که یو کال ۴۶۰ ورځی واخیستل سی نوپه دې ورځ کی به اته لس سوه ۱۸۰۰ لمونځونه وکړل سی) ، انشاء الله تعالی دجناب رسول الله صلی الله علیه و آله پیش گوئی به ضرور صادقېږی .

وگورئ الله جل جلاله داوسه څخه دهغې ورځی دلمونځو داندازې کولو اسباب او سامان پیدا کړیدی ، ځای پرځای گړیانی او ساعتونه موجود دی ، دهرموسم دلمانځه وختونه دگنټو په حساب سره خلگو لیکلی دی په هغه اوږده ورځ کی به هم دقاعدې مطابق پرعادی گنټو باندې لمونځونه کول کیږی په څلورویشت ۲۴ ساعتو کی به پنځه ۵ لمونځونه ادا کول کیږی .

فائده : بلغار یو ښار دی چی هلته دماښام تر لمانځه وروسته دشفق لویدلو سره سم صبح صادق (سپیدی) را ښکاره کیږی ، دماخستن وخت گرسره راځی نه بعضی علماء خو وایی چی پرهغو باندې دماخستن لمونځ فرض دی دهغه قضاء راوړل پکار دی که څه هم چی دهغه (دماخستن دلمانځه) وخت هم نه دی پیدا سوی لکه چی ددجال په اوږده ورځ کی نبی صلی الله علیه و آله دپرو لمونځونو دکولو حکم ورکړیدی حال دا چی په دې ورځ کی به وخت صرف دپنځو لمونځو راسی ، او بعضی علماء وایی (لکه دعلماء حنفیه وو قول راجح چی هم دغه دی) چی دبلغار اوسیدونکو چی کله دماخستن وخت نه ودرلودی ددې وجی پرهغو باندې دماخستن لمونځ فرض دی ، دوی فرمایی چی په دې اوږده ورځ کی به هم چی کله دزیاتو لمونځو وخت نه ودرلودای سی ددې وجی که چیری موږ دقاعدې مطابق حکم ورکوو نوداسی به وایو چی دپنځو لمونځو څخه زیات په دې پوره ورځ کی نه دی فرض ، لیکن درسول مقبول صلی الله علیه و آله دوینا په وجه دقیاس او قانون څخه مخالف دا حکم منل سویدی چی په دې اوږده ورځ کی دی دپوره کال لمونځونه ادا کړل سی .

دوهمه وجه دفرق دا کیدی سی چی په بلغار کی په حقیقت کی دماخستن وخت راتللای نسی ځکه نو لمونځ یې نسو فرض او ددجال په ورځو کی به دلمر راختل او لویدل شپه او ورځ دقاعدې مطابق وی او دلمونځو وختونه به په عادی ډول

سره راتلونکی وی ، لیکن ددې بد بخته (دجال) په سحر او جادو او نظر بندی سره به (چی دهغه قدرت ده ته دالله ﷻ دطرفه ورکول سويدي) په زرهاوو نادري او عجائبي ښکاره سی ، اور به داوبو په شکل ښکاره سی ، اوبه به داور په شکل ښکاره سی ، دخلگو دنظر بنده کيدلو په وجه به دوخت تيريدل په سترگو نه معلومېږي اونه به محسوس کيږي، ددې وجی څخه لمونځونه ټول فرض سوه ، ولی چی لمونځونه خدای ﷻ په اصلی وختو پوری متعلق کړيدي ، ديوچا ليدلو او محسوس کيدلو يا نه کيدلو ته اعتبار نسته ، تاسی وگورئ پر ږندو او کڼو باندی ټول لمونځونه فرض دی حال داچی هغوته دلمر ختل او لويدل هيڅ نه معلومېږي .

۱۲. پوښتنه : یارسول الله ﷺ زه مريضه یم دتللو طاقت نلرم طواف څرنگه وکړم ؟

[سوال کوونکی : ام المؤمنین ام سلمه رضي الله عنها]

جواب : څه وخت چی دسهار لمونځ شروع سی نوته پر خپل اوبڼه باندی سپره سه لمونځ کوه او دخلگو په شا پسې سه او طواف کوه . (بخاری ، مسلم ، ابوداؤد)
شرح : په حجة الوداع کی دجناب رسول اکرم ﷺ سره ازواجی مطهراتی هم ملگری وی ، دهغوی رضي الله عنهم څخه ام سلمه رضي الله عنها مريضه سوه چی دخانه کعبی دطواف کولو طاقت یې نسو پاته کم چی په حج کی ضروری دی، آنحضرت ﷺ ته یې عرض وکی نوده ﷺ دسهار دلماڅه پروخت دسپريدلو او طواف کولو اجازه ورکړه ، ددې گټه دا وه چی په دې وخت کی نارینه په لمانځه کی اخته وی او مطاف (یعنی دطواف ځای) خالی وی ، وخت هم دتاریکی دی په اطمینان سره طواف کولی سی، دیوچا نارینه به هم نظر نه پر لویږی ، دزیاتی پردې اونورو شيانو دترسره کولو تکلیف به هم نه وی . ددې حدیث شریف څخه په حالت کی دعذر دسپرتیا په ډول سره دطواف کولو اجازه معلومه سوه ، په خپله حضرت سرور عالم ﷺ هم دخپل مزاج اقدس دمريضی په وجه پر سپرلی باندی دسپرتیا په حالت کی طواف کړیدی ، په دې کی یوه فائده دا هم وه چی خلگو دده ﷺ څخه مسألی پوښتلی او دلیری څخه به یې لیدی او زیات ازدحام جوړولو ته به خبره نه رسیده ، اودا هم معلومه سوه چی په داسی ضرورت کی دکعبی صحن (غولی) ته داوښ ، آس او نورو چارپایانو داخلول جائز دی .

۱۳. پوښتنه : ای فخر عالم ﷺ کم سړی چی کښېنی او لمونځ کوی دهغه څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی : عمران بن حصین رضي الله عنه]

جواب : کم سړی چی ودریږی او لمونځ وکی دا ترټولو ښه دی ، او کم سړی چی یې په ناسته کوی هغه ته نیمایی ثواب رسیږی نسبت و ثواب ته دولاړ سړی ، او کم سړی چی یې په پروتی کوی هغه ته دپه ناستی کوونکی دثواب نیمایی رسیږی .
(ترمذی)

شرح : کله چی پوښتونکی بې له قیده دصحت او مرض عام سوال کړی وو ددې وجی آنحضرت ﷺ عامه قاعده وفرمایله ، دفرضو او نفلو ، صحت او مرض او نورو حالاتو تفصیل یې نه دی فرمایلی ، قاعده داده چی په ناستی کوونکی نیمایی او په پروتی کوونکی ته دهغه څخه لا نیمایی ثواب ورکول کیږی ، لیکن دمرض په حالت کی چی یې کله دمعدوری دوجی څخه په ناستی یا په پروتی وکړی نو دالله ﷻ درحمت او فضله څخه پوره ثواب په ولاړی سره دلمونځ کوونکی په شان ورکول کیږی لیکن قاعده همدغه ده چی په ناستی کوونکی ته نیمایی ثواب دی ، لکه بې له عذره چی په ناستی نفل کوونکو ته هم نیمایی ثواب ورکول کیږی ، او فرض بې له عذره په ناستی یا پروتی سره جائز نه دی . بعضی علماوو ددې حدیث مطلب په بل ډول هم بیان کړیدی ، لیکن دا مخکنی بیان ترټولو عمده او واضح دی .

۱۴. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ زما سترگی خوږیږی آیا دروژې په حالت کی ماته رانجه لگول جائز دی ؟
[سوال کوونکی : یوسړی ، په روایت دانس]

جواب : هو! رانجه ولگوه (روا دی ، روژې ته څه تاوان نه رسوی) ، (ترمذی شریف)
شرح : په روژه کی په رانجو لگولو سره هیڅ تاوان نه کیږی برابره خبره ده که دکم ضرورت او عذر په وجه ولگول سی او که بې له ضرورته ، که چیری تر رانجو لگولو وروسته بلغم راووته او په هغو کی درنجو رنګ ښکاره وو بیا هم روژه نه ماتیږی ، ځکه دبدن دسوریو په ذریعه چی کم شی بدن ته دتنه ننوزی هغه روژه نه فاسدوی ، په بعضو ځایو کی په عوامو کی مشهوره ده چی په روژه کی تر رانجه لگولو وروسته که چیری بیده سی نو روژه مکروه یا فاسدیږی دا بالکل غلط دی ، دا رنگه پرږیره یا پر بریتو یا پر سر باندی تیل لگول روژه نه مکروه کوی .

۱۵. پوښتنه : ای سید الاولین والآخرین دا دوه سورتونه قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ په قرآن کی داخل دی که نه دی ؟

[سوال کوونکی : ابی بن کعب رضی الله عنه]

جواب: ماته دخدای تعالیٰ ﷺ دطرفه څخه ویل سویدی چی **قُلْ اَعُوْذُ** (تراخړه پوری)، نو ما هغه داډول وویل (ددې څخه معلومه سوه چی داپه قرآن مجید کی داخل دی، ولی کم کلام چی دالله ﷺ دطرفه څخه وفرماییل سی اورسول الله ﷺ هغه پر ژبه مبارکه باندی ادا کړی همدا قرآن مجید دی). (بخاری شریف)

شرح: د **قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ** او **قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ** په نسبت کی په صحابه وو **رضی الله عنہم** کی دمخکی څخه یوڅه اختلاف وو چی آیا دا دواړه سورتونه په قرآن کی داخل دی او که نه؟ ابن مسعود **رضی الله عنہ** ویل چی داپه کتاب الله کی داخل نه دی او دقرآن مجید څخه یې دوی ایستلی شمارل، زر بن حبیش **رضی الله عنہ** وحضرت ابی بن کعب **رضی الله عنہ** (دی هغه څوک دی چی په صحابه وو **رضی الله عنہم** ترټولو لوی قاری او حافظ وو) ته ددې خبری یادونه وکړه او ورته وې ویل چی ابن مسعود **رضی الله عنہ** داسی فرمایي، ابی بن کعب **رضی الله عنہ** خپله پوښتنه او درسول الله ﷺ جواب ورته واوروئ (کم چی لوړ ذکر سوه) چی دهغه مطلب دادی چی په کمه طریقه سره نور قرآن کریم رانښوول سویدی په همغه ډول دا سورتونه هم ماته رانښوول سویدی ددې څخه معلومه سوه چی داهم په قرآن کی داخل دی، دصحابه وو **رضی الله عنہم** داوونی اختلاف څخه وروسته پردې خبره باندی اتفاق راغلی وو چی دا سورتونه په قرآن کریم داخل دی، نو اوس که چیری یوشخص ددې دقرآن کیدلو څخه انکار وکړی نو کافر به سی، دابن مسعود **رضی الله عنہ** څخه داهم نقل سویدی چی هغه دخپل قول څخه رجوع وکړه او دا سورتونه یې په قرآن کی داخل وگڼل او بعضی علماء فرمایي چی ابن مسعود **رضی الله عنہ** ته ددې سورتو په قرآن کی دداخلیدلو څخه انکار نه وو، بلکه په قرآن کی یې ددوی دلیکلو څخه منع فرمایلی وه، دده رایه دا وه چی یوازی هغه سورتونه او آیتونه په قرآن مجید کی لیکل کیدی سی دکومو دلیکلو چی په خاص ډول په تصریح سره آنحضرت ﷺ اجازه ورکړی وی اوددې دوو سورتونو دلیکلو په اړوند دنبی ﷺ داجازې ورکولو خبر ده **رضی الله عنہ** ته نه وو رسیدلی ځکه دی یې دلیکلو څخه منع کوونکی وو.

۱۲. پوښتنه: ماته دومره اندازه حیض راځی چی هیڅکله پاکیرم نه، همیشه لمونځ پریرم اوکه یو بل تدبیر ورته جوړ کړم؟

[سوال کوونکی: فاطمه بنت ابی حبیش **رضی الله عنہا**]

جواب: دا چی تا ته همیشه وینی راځی حیض نه دی (بلکه مرض دی) یورگ خلاص

سویدی دهغه څخه وینی راځی لهذا ددې وینو تر جاری کیدلو مخکی چی تاته څو ورځی حیض راتلی دهغومره مدې دپاره په هره میاشت کی لمونځ پریږده او څه وخت چی دهغه عادت موافق ورځی تیری سی نو غسل وکړه او بیرته لمونځونه شروع کړه . (بخاری شریف)

شرح : دحیض وینی دعادت دا اختلاف سره سم ډیر وخته بعده راځی چی دهغه مده لږ تر لږه پنځلس ورځی ۱۵ ورځی ده ، اوس که چیری یوې ښځی ته همیشه وینی راځی نو دابه دحیض وینی نه وی بلکه دناجوړی وینی به گڼل کیږی اوداسی ښځی ته مستحاضه ویل کیږی ، مستحاضې ته دحیض احکام نه ورکول کیږی بلکه مسجد ته داخلیدل ، قرآن شریف ویل ، میړه ته ددې سره نژدیکت کول ، مطلب کم شیان چی حائضې ته حرام دی هغه دې ته جائز دی ، روژه او لمونځ ادا کول هم ورباندی ضروری دی ، لیکن تردې جاری کیدلو دوینی اوتردې ناجوړی دمخه په هره میاشت کی چی څو ورځی دحیض وینه راتله ، په همدې اندازه باندی به په همدغو تاریخو کی خپل ځان دحیض په حالت کی وبولی او لمونځ او روژه به پریږدی ، څه وخت چی دعادت موافق دحیض ورځی تیری سوې نو غسل به وکی ، لکه دحیض ترپاکیدلو وروسته چی به یې غسل کوی ، اوپه پاته ورځو کی به همیشه لمونځ کوی ، لیکن دداسی ښځی دپاره مستحب دی چی دهر یوه لمانځه دپاره غسل وکړی یادی ددوو لمونځو دپاره یو غسل وکړی مثلاً دماپښین او مازدیگر دپاره یو غسل او دمانبام او ماخستن دپاره دوهم غسل ، لیکن دا غسل ضروری نه دی ځکه چی په طور دعلاج کولو ده ﷺ اختیار ورکړیدی ، ددې دپاره چی دغسل خونک والی اویخ والی بدن ته ورسیرې او دوینی جوش کم سی او راوتل اوروانیدل به یې بند سی اوپه اطمینان سره به لمونځ وکړی .

۱۷. **پوښتنه :** یو سړی (بیده سو ترپورته کیدو وروسته پرکالو او یا بل شی باندی) لوندوالی ووینی (یعنی منی یا مزی) مگر احتلام (خوب) نه وی ورته یاد پر هغه باندی غسل واجب دی که نه او کم سړی چی (دا ډول) خوب ووینی لیکن پرکالو باندی یې لوندوالی نکي پیدا ، ده ته څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضی الله عنهم په روایت دعائشې رضی الله عنها]

جواب : کم سړی چی لوندوالی پیدا کی او خوب یې نه وی په یاد پر هغه باندی غسل لازم او فرض دی او دکم سړی چی خوب په یاد وی او لوندوالی نکي پیدا پر

هغه باندی غسل نه دی واجب (ترمذی شریف) .

شرح : په خوب کی په احتلام کیدلو یعنی منی وتلو سره غسل واجبیږی د خوب یادیدلو یا نه یادیدلو ته اعتبار نسته ، که یې چیری خوب په یاد وو او پر کالو باندی کم خای لوندوالی او نښان نه وو نو غسل نه دی واجب ، که یې چیری پر جامو باندی نښان او داغ او تپله پیدا کړه لیکن یقین یې نه وو چی منی دی بلکه شاید مذی وی په داسی حالت کی غسل واجب دی که یې یقین سو چی منی نه دی مذی دی نو غسل نه دی واجب مگر خوښه خبره او احتیاط دا دی چی غسل وکی . (دا ډول بیان بل خای دام سلیم رضی الله عنه د پوښتنی په جواب کی تیر سویدی) .

۱۸. **پوښتنه :** یا نبی صلی الله علیه و آله زما او دعائشې رضی الله عنه روژه وه موږ ته داسی خوراک پیدا سو چی خوړلو ته مو زړه کیدی موږ دواړو هغه وخوړی ، اوس ارشاد راته وفرمایه چی څه وکو ؟

[سوال کوونکی : حضرت حفصه او عائشه رضی الله عنهما]

جواب : ددې په بدله کی یوه بله ورځ روژه ونیسی . (ترمذی شریف)

شرح : دنفلی روژې ماتوالی بې له ضرورته هم جائز دی ، او دمیلستیا یا بل عذر په وجه یې هم ما تول جائز بلکه مستحب دی ، لیکن په هر صورت کی قضا واجبیږی ، لکه ده صلی الله علیه و آله چی دبلې روژې دنیولو ارشاد ورته وفرمایي ، البته که یې دبلې ماتې سوی روژې قضایی روژه نیولی وه یا یې یو معین نذر ادا کوی نو بیا یې ماتول نه دی جائز ، دا مضمون دنورو حدیثو څخه معلومیږی ، نذر معین دې ته وایی چی یو څوک دیوې معلومی ورځی یا میاشتی روژه نیول پر خپله ذمه باندی واجب کړی .

۱۹. **پوښتنه :** یا رسول الله صلی الله علیه و آله ما خپلی ښځی ته په خور ویلی دی هغه اوس پرما باندی حلاله ده او که نه ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابو تمیمه عجمی رضی الله عنه]

جواب : هغه خو ستا خور ده ، مگر داسی ویل نه دی پکار . (ابو داؤد)

شرح : یعنی داسلام ددین دلحاظ څخه هغه بیشکه ستا خور ده ، لیکن کله چی زوجه (ماندینه) ده ددې وجی داسی لفظ ویل نه دی پکار چی دهغه څخه دحرامیدو شبهه وسی ، ددې څخه معلومه سوه چی خپلی ښځی ته ددې لفظ ویلو چی (ته

زما خور يې) يا ددارنگه ناری وروهلو چی (ای خور!) څخه نکاح نه ماتیرې ، مگر بیا هم ویل یې مکروه دی .

مسئله : که یې بنځی ته وویل چی ته زما دمور په مثل یې یایې ورته وویل چی ته زما دخور په مثل یې او دطلاق یا ظهار نیت یې وکی نوهمدغه طلاق یا ظهار سو اوکه یې دا نیت وو چی په بزرگی او عزت یا نورو شیانو کی زما دمور په مثل یې یا زما دخور په مثل یې نو طلاق یا ظهار هیڅ هم نه واقع کیږی ، دظهار معنی په عربی کتابو کی یا په پښتو (بهشتی زیور) کی وگوری .

۲۰. **پوښتنه :** یارسول الله ﷺ کله کله انسان په ځنگل کی وی او اوبه ډیری کمی وی په دې حالت کی که دیو چا څخه لږ څه باد ووزی (نو په اوداسه کولو کی ډیر تکلیف وی، ولی چی اوبه نه وی) ددې په اړوند ستاسی څه ارشاد دی ؟

[سوال کوونکی : یو اعرابی (دصحرا سپری) په روایت دعلی بن طلق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ]

جواب : کله چی ستاسی څخه یو دباد ایستل وکړی نو ورته پکار دی چی اودس وکړی . (ترمذی)

شرح : دسوال کوونکی مقصد دا وو چی که دضرورت په وخت کی لږ او سپک باد وتل معاف وای نو ښه به وای اوبه دې سره شاید اودس نه ماتیرې لیکن ده ﷺ وفرمایل چی عامه قاعده داده چی په باد وتلو سره اودس روغ نه پاته کیږی بل اودس واجب دی برابره خبره ده که لږ باد ووزی اوکه ډیر او داوبو لږ والی وی که نه وی ، البته که چیری اوبه بالکل نه وی ، یایې دچینلو دضرورت دپاره ایښی وی، نوییا تیمم جائز دی چی دهغه حکم په نورو ځایو کی په قرآن او حدیث کی موجود دی .

۲۱. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ کله کله ماته یو رانیوونکی راسی داسی شی غواړی چی هغه زما سره نه وی آیا دا روا ده چی زه دهغه دپاره هغه شی دبازار څخه رانیسم .

جواب : کم شی چی ستاسره موجود نه وی دهغه خرڅول مه کوه (ترمذی ومسلم شریف) .

شرح : دبازاره څخه درانیولو یو ۱. صورت دادی چی دلال جوړ سی دهغه دپاره یې رانیسی او یوڅه دلالی یا کمیشن خپل هم ورڅخه ترلاسه کړی ، ۲. یاداسی چی درانیوونکی سره وعده وکړی او عقد بیع (سودا) او معامله ونکړی بلکه دبازار

خخه یی رانیسی او تر راوړلو وروسته دخپل خریدار سره عقد بیع (سودا) وکړی هغه ته هغه شی ورکړی او خپله گټه ورخخه تر لاسه کړی دا دواړه صورتونه جائز دی، دریم صورت دادی چی دخریدار خخه دمطلوبه شی بیع (سودا) وکړی او بیا یی دبازار خخه رانیسی هغه ته یی ورکړی دا نا روا ده ، ولی چی دسودا په وخت کی هغه شی چی سودا ورباندی سویده دخرخوونکی په ملک کی نه وو موجود ، جناب رسول الله ﷺ ته ددې بیع ممانعت منظور وو ، لیکن ده ﷺ دا دیوې نهایتی عامی قاعدی په صورت کی په دومره مفید ډول سره بیان کی چی ددې خخه دنورو ډیرو ناروا سوداوو (خرید او فروخت) او ناجائزو بیعو حکم معلوم سو ، مثلاً زموږ مریی (غلام) آبق یعنی تنبیدلی دی ترخوچی هغه زموږ په قبضه او واک کی نسی را بیع یی نا روا ده .

فائده : بیع سلم چی هغه ته بدهنی هم وایی په وجه سره داجازې درسول مقبول ﷺ په غیر موجود شی کی هم جائزه ده ، مثلاً موږ یوچاته لس ۱۰ روپی وړکړی چی دوې میاشتی وروسته غنم راکه ، حال داچی غنم ددې شخص په ملک کی بالفعل نه دی موجود ، مگر ددې دروا والی دپاره ډیر شرطونه دی چی دفعهی شریفی په کتابو کی لیکلی دی ، په پښتو بهشتی زیور کی یی مطالعه کی .

مسئله : که دیوبل سړی شی دهغه داجازې خخه پرته خرڅ کړل شی نو بیع کیږی لیکن دمالک پر اجازې باندی موقوفه ده که هغه اجازه ورکړه نو بیع یی وسوه او که نه وی نو ماته سوه .

۲۲. پوښتنه : ای جناب رسول الله ﷺ کله کله زما دروازی ته مسکین راسی سوال کوی اودورکولو دپاره په کور کی هیڅ هم نه وی نوپه دې صورت کی خه کول پکار دی ؟ [سوال کوونکی: درسول الله ﷺ شاگرد ام هند رضي الله عنها]

جواب : که بل دورکولو لائق شی نه وو نودهغه په لاس کی دبزې سوځول سوی ښنگړی ورکښېده . (مسند احمد وابوداؤد وترمذی) .

شرح : پوښتنه داوه چی کله ناکله دفقیر دوار وار سوال کولو خخه شرم راخی او دورکولو دپاره هیڅ هم موجود نه وی په دې حالت کی خه کول پکار دی ؟ ده ﷺ وفرمایل چی تر خوار لا خوار او ترکم لا کم شی چی موجود وی ورکوه تردې پوری چی که دبزې سوځول سوی ښنگړی وی نوهم یی په ورکولو کی فکر مه کوه ، دهوسی او بزې او غوایی او نورو پښې ته په عربی کی ظلف وایی د هغه ترجمه

موږ په بننگوري وليکل .

قنبيه : دا حکم دهغه سوال کوونکی دی چی مسکین او محتاجه وی ، قوی ، جوړ ، مالداره ، کسب کاره فقر کوونکو ته دمحققینو علماوو په نزد باندی څه ورکول نه دی جائز .

۲۳. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ زما یوه بڼه ده که چیری زه (دهغې دخښمولو او نا آرامه کولو) دپاره دداسی شیانو ښکاره کول کړم چی هغه په حقیقت کی ماته زوج نه وی راکړی نو پرما باندی به کمه گناه وی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوه نامعلوم نامی ښځه ، په روایت داسماء (رضی الله عنہا)]

جواب : کم څوک چی داسی څه ښکاره کړی چی هغه ته نه وی ورکول سوی هغه داسی دی لکه دمکر (فریب او چم) جامې اغوستونکی . (یعنی هغه هم چل بازه اومکار دی او هغه ته به هم داسی گناه وی لکه دمکاری دجامې اغوستونکی ته ، نوتاسی ته هیڅکله جائز نه دی چی کم شیان زوج نه دی درکړی هغه په چم سره ښکاره کی او بڼه په خپه کی (بخاری شریف ومسند احمد وابوداؤد ومسلم بروایت عائشه (رضی الله عنہا))

شرح : دفریب اومکر جامې اغستونکی هغه شخص دی څوک چی خلگوته ددوکی ورکولو دپاره دیوې خاصی ډلی یا پارټی لباس واغوندی اوپه حقیقت کی دی دهغه ډلی څخه نه وی ، مثلاً صوفی نه وی او دصوفیانو چپنه او نور واغوندی او مخلوق ته فریب ورکړی ، یا عالم نه وی مگر دعالمانو چپنه او لنگوټه وتړی دځانه عالم جوړ کړی اوبعضی خلگ یوه جامه یا گرتی واغوندی دهغو ترلستونو کښته نور لستونې ولگوی ددې دپاره چی خلگ فکر وکړی چی تردې لاندی یې بله جوړه هم اغوستیده ، داسی شخص ته هم دمکر دجامو اغوستونکی ویل کیږی ، او هغه شخص ته هم وایی څوک چی دشاهدی ورکولو دپاره عدالت ته دتگ پر وخت ددې سړی او هغه سړی څخه عمده جامې په خواست غواړی او اغوندی یې ددې دپاره چی په عدالت کی خاوند ددبدبې او صالح وگڼل سی او شاهدی یې مقبوله سی .

آنحضرت ﷺ چی کم ارشاد فرمایلی دی دهغه څخه ښځی ته هم دواقع او حقیقت خلاف ځان ښکاره کولو ممانعت سویدی ، او عام حکم هم معلوم سو چی خپل په نسبت دداسی فضائلو او کمالاتو اظهار کول ناجائز دی کم چی په حقیقت کی موجود نه وی ، عالم نه وی او اشاره خپل ځان عالم ښکاره کوی ، صوفی او

درویش نه وی خو دتصوّف او درویشی درواغ او ریشتیا خبری سره گډوی ، غریب او مفلسه وی مگر دریاست او امیری ناری وهی ، البته خپله لوږه ، مسکینی او محتاجی پتول او دچا خخه سوال نه کول نهایتی ستایل سوی او خوښ کرل سوی خاصیت دی .

۲۴. پوښتنه : یا سرور عالم ﷺ یوه شخص ته مزی په نهایت کثرت سره راځی په ډیرو غسلو کولو کولو سره دهغه نس ته ډیر تکلیف رسیدلی دی دهغه دپاره څه حکم دی ؟ [سوال کوونکی: علی په واسطه دمقداد رضی الله عنه]

جواب : غسل دی نه کوی ، هروخت چی مزی ووزی استنجا دی ووهی ، لکه څنگه چی دلمانځه دپاره اودس کول کیږی دغه رنگه اودس دی وکړی (ابوداؤد ، بخاری ، مسلم) .

شرح : مزی هغه برېښیدونکی نرمی سپینی اوبه دی چی دشهوت پروخت د مباشرت دارادې کولو یا ددې دبیان کولو سره راووزی ، جناب علی ﷺ نهایتی قوی ځوان وو ، ده ﷺ ته مزی ډیر راتله او کله چی مسئله معلومه نه وه ورته ددې وجی لکه څنگه چی دمنیو تر وتلو وروسته غسل واجبیږی په مذیو باندی یې هم غسل واجب وگنی او وار وار به یې غسل کوی ، چی دهغه خخه به نهایتی ډیر تکلیف ورته رسیدی او په وار وار اوبه اچولو سره به یې په یخ موسم کی نس چاودلی وو ، کله چی دجناب سرور عالم ﷺ مبارکه لور بی فاطمه رضی الله عنها دده په نکاح کی وه ، ددې وجی خخه دشرم او حیا په وجه یې دآنحضرت ﷺ خخه په خپله ددې قسم مسئلې پوښتنه کول مناسب نه گڼل ، یوه ورځ ده ﷺ وخیلو دوستانو مقداد (۱) او عمار رضی الله عنهما ته ددې یادونه وکړه او ورته وې فرمایل چی

(۱). عمار او مقداد رضی الله عنهما ډیر لوی او عالی قدره صحابه دی ، داسلام په اوله زمانه کی یې اسلام راوړی او دمکی دشرکانو دطرفه خخه یې قسم قسم عذابونه او تکلیفونه پورته کړیدی ، دا دواړه صاحبان نهایتی مسکینان او مفلس وه ، دخلکو په ویلو سره آنحضرت ﷺ ددې اراده کړی وه چی دوی دخپل مجلس خخه ولاړ کی او لیری یې کښنوی ددې دپاره چی دمکی رئیس او سردار راسی ده ﷺ ته نژدی کښنې او ایمان راوړی ولی چی هغه خلک ددې غریبو او مسکینانو حضراتو سره په برابر کښېستلو سره شرمیده خدای تعالی ﷻ دا آیت نازل کی چی : لَا تَطْرُدُ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ او ارشاد یې وفرمایي چی داسی کار دی هیڅکله ونکړل سی که نه نو ښه به نه وی ، ته دچا دایمان راوړلو یانه راوړلو ذمه وار نه یې ستا کار پوهول او وینا کول دی ورته ، آنحضرت ﷺ ددې ارادې خخه راوگرځیدی او تردې =

تاسی یو وخت ددې مسئلې پوښتنه دآنحضرت ﷺ څخه وکړی ، یوه ورځ مقدار رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جناب رسول الله ﷺ ته نژدی ناست وو چي حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اشاره ورته وکړه نو مقدار رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مسئله وړاندې کړه نونبی ﷺ وفرمایل چي په مذبو باندې غسل نه واجبیږي بلکه پرکم ځای باندې چي مذبې لگیدلې وی هغه پرېوله او اودس وکه او لمونځ ادا که .

مسئله : په خوب کی که چیری مذبې ووته او یقیناً معلوم سی چي مذبې دی منی نه دی نوبیا هم غسل نه واجبیږي لیکن احتیاطاً غسل کول پکار دی ځکه چي کله ناکله منی هم نرم وی او دمذبو سره مشابه کیږي چي بیا یې فرق ډیر گران وی .

۲۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ که چیری موږ په یوه جامه کی لمونځ ادا کوو نو روا دی که نه ؟ [سوال کوونکی: صحابه په روایت دابو هریره رضي الله عنه]

جواب : دهرسپی سره خو دوې دوې جامې (کالی) نه وی (نوپه یوه جامه کی لمونځ روا دی) ابوداؤد .

شرح : بل ځای دا معلوم سویدی چي دنارینه دپاره صرف دنو (ناف) څخه ترزنگنو پوری بدن پتول فرض دی، نوکه چیری یوازی په یوه لنگ (یا یوه گرتی) کی لمونځ ادا کړل سی نو بې له شکه جائز دی ، لکه چي ډیرو صحابه وو رضي الله عنهم په دې وجه چي جامې به یې نه درلودی یا ورته مهیا او برابری نه وی نوبه یې یوازی لنگ وتړی او لمونځ به یې ادا کوی او ده ﷺ هم جواب همدغسی ورکی چي که چیری دلمانځه دپاره دوې جامې ضروری وی نوهر سړی به دوې جامې دکمی خوا کوی لیکن کله چي جامې مهیا او برابری وی نو یوازی په یوه جامه کی لمونځ کول ښه نه دی او مستحب داده چي لنگوته او گرتی او پایجامه واغوندي او لمونځ ادا کړی .

۲۶. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ داسی کم شی دی چي دهغه بندول اونه ورکول صحیح نه دی ؟ [سوال کوونکی : پلار دُبَهِیه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ]

جواب : داسی شی مالگه ده (دهغې نه ورکول دنهایتی بخل اودبدوالی خبره ده) . ابوداؤد

= وروسته یې دا خلک ډیر نژدې کښېنول ، عمار دحضرت علی رضي الله عنه سره اوسیدی په جنگ صفین سنه ۳۷ هجری کی ددرې نوی ۹۳ کالو په عمر شهید سو او مقدار رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په سنه ۳۳ هجری کی داویا ۷۰ کالو په عمر مدینې ته نژدی دجرف نومی په ځای کی وفات سو او مدینه منوره ته یې جنازه راوړل سو او په جنة البقیع کی دفن کړل سو .

شرح : اول وار هغه دا سوال وکی نو آنحضرت ﷺ ورته وفرماییل چی اوبه داسی شی دی چی دهغه منع کول مناسب نه دی ، بیایې سوال وکی چی تر اوبو وروسته بیا داسی کم شی دی ؟ نو ده ﷺ مالگه ورته وفرماییل کم چی دلته ذکر دی ، دده ﷺ دارشاد مطلب دادی چی دا شیان دعام ضرورت او گتهی دی او نهایتی کم قیمته او ارزانه دی ، ترخپل ضرورت په زیات موجود کیدلو نوروته نه ورکول یا په وخت کی دسوال انکار کول نهایتی نامناسبه کار دی گواکی دخپل ضرورت او حاجت دخيال څخه یا دیوې بلی فائدې څخه انکار کول او نه ورکول هم جائز دی ، دغه ډول اوریا ستن اونور لږ قیمت والا او دضرورت شیان په وخت کی دحاجت غوښتونکی ته نه ورکول نهایتی ناخوښه کار دی .

۲۷. پوښتنه : ما خپله لور ورکړې وه اوس هغه ناوی ده (دیوه مرض په وجه سره) دهغې دسر وربښتان ورژیده ، دهغې زوج ماته وایی چی ددې په وربښتانو کی نور وربښتان ورگډ کړه ، آیا داسی کول جائز دی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه دانصارو (رضي الله عنه) څخه]

جواب : پر وربښتانو گډوونکو ښځو باندی دخدای تعالی لعنت فرماییل سویدی ، ددې وجی هیڅکله وربښتان مه گډوی . (بخاری)

شرح : ددې ښځی دلور وربښتان دچیچک دناجوړې دامله دبیخه څخه وتلی او ختلی وه ، او وربښتان یې کم سوی وه ، درخصتیدو ورځ یې نژدی راغلی وه اوددې پرسر باندی وربښتان نه وه زوج یې خپل کورته په بیولو کی تلوار کوی او ویل یې چی دې ته مصنوعی وربښتان ورولگوی ، په عربو کی دستور او قانون وو چی دداسی ضرورت په ځای کی اوکله ناکله بی له ضرورته یوازی دښایست په وجه دنارینه وربښتان ورسره ملگری کړی او دښځو وربښتان په غټ او ښایسته په جوړ کړی ، رسول مقبول ﷺ ددې سخت ممانعت وفرمایې چی داسبب دلعنت دی ، که چیری دنارینه څخه ما سوا دیوه بل شی وربښتان دزوج په اجازې سره ورسره یوځای او غټ کړی نو دامام ابوحنیفه (رحمته الله علیه) او دبعضی علماوو په نزد جائز (۱) دی دارنگه دوربښمو دتار او نری رسی څخه دچوټی لگولو پرسر باندی اجازه دحدیثو څخه ثابته ده ، لکه څرنگه چی پرسر باندی دنارینه وربښتان لگول حرام دی ، دغه رنګه ښځی ته خپل سر خریل هم حرام دی .

(۱). داکثرو علماوو په نزد دهر قسم وربښتانو دیو ځای کولو او گډولو ممانعت سویدی . منه

۲۸. پوښتنه : ای فخر عالم ﷺ موږ ته دښځو سره په حالت کی د حیض څه معامله کول پکار دی ؟ [سوال کوونکی: صحابه په روایت دانس رضی الله عنهم]

جواب : د صحبت (جماع) څخه ما سوا هرڅه کوی . (مسلم شریف)

شرح : په یهودیانو کی قانون وو چی کله به ښځه حائضه کیدل نو هغه به یې په جلا ځای کی پرېښوول ، دهغې سره به یې یوځای خوراک او چيښاک او په کور کی اوسیدل ناجائزه ګڼل او ویل به یې چی ددې ټولو خبرو نهایتی ضرر رسیږی نارینه ته ، دجناب سرور عالم ﷺ صحابه وو رضی الله عنهم آنحضرت ﷺ ته عرض وکی چی موږ ته څه حکم دی ددې په جواب کی دخدای ﷻ دطرفه څخه دا آیت نازل سو چی: **يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذْيٌ فَأَعْتَرِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ** (یعنی صحابه رضی الله عنهم ستا څخه دحیض دحالت حکم پوښتی ته ورته وفرمایه چی هغه دنایاکي زمانه ده په دې کی دښځو څخه جلا اوسی) ، او ده ﷺ ددې آیت شرح وفرمایل چی دښځو څخه دجلا اوسیدلو دا معنی ده چی دهغو سره صحبت مکوی نوری ټولی خبری ورسره جائزی دی یعنی ورسره پرېوتل ، کښېنستل ، په یوه کور کی ورسره اوسیدل ، په یوه ځای کی ورسره خوراک او چيښاک کول ټول روا دی . یهودیانو چی دا حکم واوریدی نویې وویل چی دا شخص (یعنی رسول الله ﷺ) خوهم عجب خبری کوی ، یوه خبره لاهم داسی نه پرېږدی چی په هغه کی زموږ مخالفت ونکړی . دوه صحابیان (۱) رضی الله عنهم دده ﷺ په خدمت کی حاضر سوه عرض یې وکی چی یا رسول الله ﷺ یهودیان وایی چی ددې خبرو څخه نارینه ته ډیر ضرر رسیږی اوس که چیری ته وفرمایي نو موږ به هم په حیض کی دښځو سره یوځای اوسیدل ، خوراک او چيښاک او نور ورسره پرېږدو (ترڅو چی یهودیان زموږ ددې موافقت څخه داسلام و طرفته مائله سی ، اوموږ دضرر او نقصان څخه محفوظ سو) ، رسول الله ﷺ چی دا واوریده دغصې او درد دوجی څخه دآنحضرت ﷺ مخ مبارک متغیر

(۱). ددواړو صحابه وو رضی الله عنهم دکلام یو مطلب خو ولیکل سو ، دوهم مطلب ددوی دکلام (کم چی دبعضو روایاتو څخه معلومیږی) دادی چی یا رسول الله ﷺ کله چی یهود پرې حکم باندی او پر خپل مخالفت باندی ویلیږی او سوځی نوکه چیری ستا اجازه وی نو موږ به ددوی دښه سوځیدو دپاره دخپلو بیبانو څخه په حالت کی دحیض صحبت هم کوو ددې دپاره چی پوره مخالفت راسی ، مگر کله چی داسی کول دخدای تعالی ﷻ دحکم صریح خلاف او نهایتی سخت حرام وو نوځکه دی ﷺ ددې سوال څخه ډیر خفه سو . منه رحمه الله تعالی وبرد الله مضجعه

سو تردې چي خلگو داسي وگڼل چي دى ﷺ ددې دوو صحابه وو رضي الله عنهما خڅه ډير خفه سو هغه دواړه صحابه رضي الله عنهما دده ﷺ ددرد او غصې دبيري دوجي دده ﷺ دمخامخ خاي خڅه ولاړه او ووته ، په دې وخت كي آنحضرت ﷺ ته ديوه خاي خڅه شيدې راغلي ده ﷺ يو سړي واستوي او هغه دواړه صحابه رضي الله عنهما يې را وغوښتل اوشيدې يې په وچښلي ، نودوي پوه سوه چي دده ﷺ غصه او درد تلونكي دي.

۲۹. پوښتنه : يا حضرت ﷺ كم خلك چي مالداره دي هغه پوره ثواب وړي ولي چي لمونځ او روژې لكه څنگه چي يې موږ ادا كوو دوي يې هم ادا كوي او ددوي سره ډير مال دي چي د هغه خڅه دوي صدقه او خيرات وركوي او ثواب تر لاسه كوي او زموږ سره مال نسته چي موږ هم صدقه وركړو او د دوي سره برابر سو ، اوس راته وفرمايه چي موږ څه وكړو ؟

[سوال كوونكي : دمهاجرينو مسكينان او ابو ذر غفاري رضي الله عنهما]

جواب : اي ابو ذره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ موږ تاته داسي كلمې درښيو او دركوو چي كم خلك (په ثواب كي) تر تاسي مخكي دي هغه ته به ورسيري يعني دهغوي برابر به سي او كم خلك چي په ثواب او عمل كي تر تاسي شاته دي هغه به ستاسي برابري ونكړاي سي ، البته كم سړي چي همدغه عمل وكړي (كم چي تاسي ته درښيم هغه به ستاسي سره برابر سي ، هغه عمل دادی چي) دلمانځه بعده درې ديرش ۳۳ واره الله اكبر او درې ديرش ۳۳ واره الحمد لله او درې ديرش ۳۳ واره سُبْحَانَ اللهِ او په آخر كي يو وار وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، وايه ، (ابو داؤد وبخاري ومسلم)

شرح : ده ﷺ وفرمايل چي تر فرضو لمونځو وروسته دا كلمې واياست ، كم خلك چي دخير په كارو كي يا داسلام په راوړلو كي تر تاسي مخكي تللي دي تاسي به هم دهغو سره برابر سي او كم خلك چي په درجه كي تر تاسي وروسته دي يعني په نورو اعمالو كي دخير شاته دي يا هغه خلك كم چي دا كلمې نه وايي تر هغو به لوړ سي ، كله چي ده ﷺ مهاجرينو فقراوو ته دا كلمې وروښوولي نو غنيانو او مالدارو صحابه وو رضي الله عنهما هم دثواب او اجر په شوق ددې ويل شروع كړه ، فقراوو بيا عرض وكړي چي يا رسول الله ﷺ مالداره خلك خو دا وظيفه هم وايي نو هغه به بيا ترموږ لوړ سي نوده ﷺ ورته وفرمايل چي دا خو دالله ﷻ عنايت او

ورکړه ده چاته چي وغواړي فضيلت ورکوي ، او په بعضو رواياتو کي راغلي دي چي ده ﷺ د فقراوو دارنگه علاج وروکي چي تاسي ته درې داسي شيان حاصل دي چي هغه غنيانوته هيڅکله نه دي حاصل سوي ، اول : دا چي په جنت کي داسي لوړي بالاخانې دي چي جنتيان خلگ به هغه ته داسي گوري لکه دمځکي اوسيدونکي چي د آسمان وستوروته گوري ، هغه ته به نبي فقير داخليږي يا شهيد فقير يا مومن فقير ، بل څوک نه . دوهم داچي فقيران به جنت ته تر مالدارانو پنځه سوه کاله مځکي داخليږي . دريم دا چي غني او فقير دواړه چي کله سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر وايي نوغني په ثواب کي هيڅکله دفقير سره نسي برابر دي ، اودارنگه په نورو اعمالو کي دخير فقيرته زيات ثواب وي مالداره دهغه سره نسي برابر دي .

۳۰. **پوښتنه :** يا رسول الله ﷺ د حق خبري په پوښتلو کي خدای تعالی ﷻ د شرم او لحاظ حکم نه دي فرمايلي ، ځکه نو زه عرض کوم چي که چيري ښځه په خوب کي هغه حالت وويني کم چي سړي يې ويني (يعني احتلام يې وسي) نو پرښځي باندي به غسل واجب وي او که نه ؟

[سوال کوونکي : ام سليم مور دانس رَضِيَ اللهُ عَنْهَا او خوله بنت حکيم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا]

جواب : هو ! په دې حالت کي غسل واجب دي که چيري اوبه وليدل سي (بخاري ومسلم وابوداؤد ونسائي)

شرح : يعني تر خواب وروسته که چيري پر جامو باندي مني په نظر راسي نو غسل واجب دي او که چيري يوازي داډول خوب وليدل سي مني نه وي وتلي نو غسل نه دي واجب ، پردې مسئله باندي دټولو علماء اسلام اتفاق دي ، او دنارينه وو دپاره هم دا حکم دي کم چي ښځو په خواب کي وفرمايل سو ، ددې حديث څخه معلومه سوه چي ښځوته هم احتلام راځي ، که څه هم چي بعضو ته نه راځي ، لکه څنگه چي کله ده ﷺ ددې ذکر سوي پوښتنې لوړ جواب وفرمايي نو دجناب رسول الله ﷺ زوجې مبارکي حضرت ام سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په تعجب سره عرض وکي چي يا رسول الله ﷺ ښځوته هم احتلام راځي ؟ نو ده ﷺ په جواب کي ارشاد وفرمايي چي هغه خو هم دنارينه وو جوړه دي . که چيري په دوي کي هغه ماده منويه نه وي دکم په وجه چي احتلام کيږي نو بيا به کوچنيان ددوي سره څنگه مشابه کيږي . اودا هم معلومه سوه چي کم ځای چي دفتني انديښنه نه وي که چيري ښځه په خپله

ولاره سی دعالَم خخه دمستلو پوښتنه وکړی نو هیڅ منع نسته پکښی ، کله چی دشرم مسئله وه ددې وجی ام سلمه رضی الله عنہا دسوال په شروع کی په طریقه دعذر دا عرض وکی چی الله تعالی دضروری او دحق دخبری په پوښتلو کی دشرم حکم نه دی فرمایلی . حیا نهایتی ښه خوی دی ، جناب سید الکونین رحمته الله علیه فرمایلی دی چی حیا هم ایمانی خوی دی او ارشاد یې فرمایلی دی چی حیا چی هر څومره وی ټوله ښه ده لیکن حیا او لحاظ تر هغه ځایه ښه گڼل کیږی چی دهغه خخه ددین په ضروری شیانو کی خلل او تاوان پینښ نسی ، مثلاً دحیا خبره داده چی دجنابت غسل دا ډول وکړه چی خلگ درخبر نسی ، لیکن که ددې دوجی خخه لمونځ قضا کیدی نو حیا بیا جلا پریږده غسل وکه او لمونځ ادا که ، یا یوه ضروری مسئله دشرم او لحاظ دوجی خخه معلومه نه ده درته نودهغه په وجه سره په دین کی تاوان مه اچوه بلکه ویی لیکه یا یې په ژبه باندی په خپله یا دیو بل چا په ذریعه په ښه ډول باندی دیو عالم خخه وپوښته ، پرداسی ځایو باندی شرم کولو ته شرعاً حیا نه ویل کیږی ، مجاهد رحمته الله علیه چی ډیر لوی تابعی دی فرمایي چی کم شخص حیا (او تکبر) کوی هغه علم نسی زده کولای .

اړوند مسئلې : که چیری څوک بیده سو او ترپورته کیدلو وروسته یې پرکالو یا بدن باندی لوندوالی یا ټپله پیدا کړه او دا یقین یې نه وو چی منی دی بلکه شاید چی مزی وی په دې حالت کی هم غسل واجب دی که یې لوندوالی پیدا کی لیکن خوب نه وو ورته یاد بیا هم غسل واجب دی .

۳۱. پوښتنه : یا رسول الله صلی الله علیه و آله یو سړی دغیرت (او دلور عزت) دوجی خخه جهاد کوی او یو څوک دشجاعت ښکاره کولو دپاره او یو څوک دریا په وجه (یعنی خلگو ته دځان ښکاره کولو او لوی مجاهد مشهور کیدلو په نیت باندی) جهاد کوی نوپه دې مجاهدو خلگو کی دچا جهاد فی سبیل الله سو ؟

[سوال کوونکی : لاحق بن ضمیره رضی الله عنه]

جواب : کم سړی چی ددې دپاره جهاد کوی چی دالله جل جلاله کلمه لوړه وی (یعنی دتوحید کلمه جاری وی او اسلام غالب وی) دهغه جهاد فی سبیل الله دی (بخاری)

شرح : دآنحضرت صلی الله علیه و آله دجواب خخه معلومه سوه چی دعمل مدار دخیر نیت دی ، چی هرڅومره ښه عمل وی په بد نیت سره دهغه ثواب باطلیږی ، تردې پوری چی جهاد هم چی دمال او نورو په نیت وی دالله تعالی دپاره نه گڼل کیږی او ثواب نه

پر ورکول کيڙي او هغه فضيلتونه او بزرگي چي کم دشهيد په حق کي وارد سويدي دهغو مستحق به نه وي او په آخرت کي به لوړي مرتبې او عالي درجې دشهيدانو په ډول نکي پيدا که څه هم چي په دنيا کي دده دکفن او دفن معامله دشهيدانو په مثل سره وکړل سي ، اصلي او حقيقي شهيد هغه دي چي دکلمه الله دلوړ والي دپاره سر پرکړي او دالله تعالي دپادوني او ذکر دلوړيدو دپاره خپله وينه وبهوي . **اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا شَهَادَةً فِي سَبِيلِكَ**

۳۲. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ دمحرّم دپاره دکومو جامو پريښوول ضروري دي ؟
[سوال کوونکي : يو شخص په روايت عبد الله بن عمر (رضي الله عنهما)]

جواب : کرتی دی نه اغوندي ، باران کوټ (۱) دی نه اغوندي ، پايجامه دی نه اغوندي ، لنگوټه دی نه تړي ، اونه دی داسي جامې اغوندي چي په رس يا زعفرانو باندې رنگ کړل سوي وي اونه دی موزې اغوندي مگر هو! دکم سپري سره چي چپلکي يا بوټونه نه وي هغه دی موزې دارنگه پرې کړي او وادي غوندي چي تر بجلکو يي کښته سي (ابوداؤد) .

شرح : دباران کوټ او لنگوټي په ممانعت کي هغه ټولي جامې داخلي دي چي په هغه سره سر پټيږي ، دزعفران په رنگ رنگ کړل سوي جامه ښځوته يوازي په حالت کي داحرام منع ده او نارينه وو ته هيڅکله جائز نه دي ، نه په احرام کي اونه بې له احرامه ، دا پوښتنه سره دشرحي په بل ځاي کي ذکر سويده ، ليکن دسوال الفاظ يي مختلف دي ددې وجي دوباره ذکر سوه .

۳۳. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ ددې سپري په اړوند څه ارشاد دي څوک چي ديوقوم (يعني جماعت اوگروپ) سره محبت او دوستي لري ليکن دهغه سره يوځاي نسي (يعني عمل صالح او فضيلت دومره حاصل نکړي چي په درجه کي دهغه سره برابر سي) ؟
[سوال کوونکي : يو شخص نا معلوم نامي]

جواب : انسان به دهغه چا سره وي دچا سره چي يې دوستي وي (يعني په قيامت کي به دهغو خلکو په ټولي کي داخل گڼل کيږي) بخاري شريف .

شرح : ددې حديث څخه دصالحو بندگانو يعني انبياء او اولياء عَلَيْهِمُ السَّلَام دمحبت نهايتي فضيلت او ډيره لويه خوبي او گټه ښکاره سوه ، چي کم سپري ددوي محبت

(۱) په احاديثو کي لفظ دبرنس ذکر دي ، برنس : يو قسم ټوپي ته هم وايي او دباران کوټ او نورو ته هم وايي . منه رحمه الله تعالي

ساتونکی وی هغه ته به هم ددې قسم مرتبی او اخروی درجې ورکول سی لکه څنگه چې هغوی ته ورکول سويدي سره ددې چې هغه ددوی سره برابر عمل نه دی کړی ، لیکن یوازی په ژبه سره دمحبت نوم اخیستل او دا خیال کول بهی ځایه دی چې موږ به خامخا دخدای ﷻ ددربار په نژدی کسانو او دلوږو درجو په خلکو کی شامل یو برابره خبره ده که مو عمل هر ډول ولی نه وی .

حق دادی چې دفسق او فجور شرك او بدعت سره سره ددې پاكو حضراتو محبت نسی یوځای کیدلای ، ددې مقبولو خلکو دمحبت نور ظاهری او باطنی تاریکی ایسته کوی اودانسان اعمال او عقائد پاك او صفا کوی ، ریشتیا محبت دادی چې دخپل وس تر اندازی پوری ددوی په ارشاد باندی عمل وکړای سی ، عقاید او اعمال طرز او طریقه ددوی اختیار کړل سی .

فائده : امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ ددې حدیث یو بل مطلب هم بیان کړیدی چې هر سړی په دنیا کی اکثره دهغو خلکو سره اوسی دچاچی دوست وی که یې داهل علمو سره محبت وی نودهغوی په مجلس کی حاضر اوسی او دهغوی طریقه اختیاروی ، که یې دفقیرانو سره مناسبت وی نوهغه رنگ اختیاروی ، ددولت دخواندانو یا درئیسانو یابد معاشانو سره یې که محبت وی نودهغو په خبرو کی ډوب اوسی وعلی هذا القیاس ، مقصد دا چې دیوچا طرز او طریقه اختیار کول او یا یوځای ورسره اوسیدل دمحبت علامه ده .

۳۴. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ زه ښکار کوم زیاتی جامې اغوستل او ورسره اوسیدل تکلیفی وی ، که چیری یوازی په لنگ کی لمونځ وکم نو جائز دی که نه ؟
[سوال کوونکی : سلمه بن اکوع رضی اللہ عنہ]

جواب : هو ! کوه یې ، لیکن هغه په گریبان پوری منبلوه (ددې دپاره چې دننه بدن نسی معلوم) اوکه هیڅ نسوه پیدا نو په یوه ځوز یې ورپوری منبلوه . (ابوداؤد)
شرح : دنارینه دپاره په لمانځه کی صرف دنو څخه ترزنگنو پوری بدن پتول فرض دی نوکه یې چیری لنگ دومره کښته وی چې په رکوع او سجوده کی یې زنگنونه او نورنه خلاصیږی نوپه دې لمونځ کیږی ، پرتوگ یا یایجامه خاص ضروری او لازمی نه ده لکه چې دعربو اکثره صحرايي اوسیدونکی صرف یو لنگ لری لیکن که چیری دگرته گریبان لوی وی نو غوټه ، صدف یا بتین ورلگول پکار دی که نه وی نوکښته طرف ته که نظر وکړل سی نوخپل بدن به په نظر ورسی ، که یې چیری

غوټه يا بتن هيڅ ونه لگول او گريبان يې خلاص پاته پرېښووی نوهم لمونځ صحيح دی لیکن مکروه دی ، ددې وجه څخه جناب رسول الله ﷺ وفرمايل چي که چيري دگريبان دچاک دبنډولو دپاره بل شي پيدا نسو نو څوز دی ورپوري ولگوي کم چي په ځنگله کي هرځای پيدا کيږي .

مسئله : که چيري گرتي يا پاڅامه دکښتي خوا څخه دومره خلاصه وي چي که چيري يو سړي دکښتي خوا څخه ورته وگوري نو دده بدن معلوميږي لیکن دلوري خوا څخه بالکل پټ وي نوپه لمانځه بالکل تاوان نه راځي .

۳۵. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ دحائضي ښځي سره خوراک کول جائز دی که نه ؟
[سوال کوونکي: عبد الله بن سعد ورور دحکيم بن سعد انصاري (رضي الله عنه)]

جواب : هو ! جائز دی ، ورسره خوراک کوه . (ترمذي وابوداؤد) .

شرح : کله چي په حيض کي ښکاره نجاست پر ټوله بدن باندي نه وي ددې وجي دحائضي لاس او ځله هم پاک وي ، ددې وجي ددې سره يوځای په خوراک کي يا ددې څخه دپاته سوی خوراک يا اوبو په خوړلو او چيښلو کي هيڅ ممانعت نسته او نه هيڅ قسم کراهيت پکښي سته ، په حديث شريف کي وارد دی چي ديوه هډوکي ديوه طرفه څخه اول وار حضرت عائشي (رضي الله عنها) خوراک وکي اوبيا دهمدغه طرف څخه آنحضرت ﷺ هم خوراک وکي اوپه پياله کي حضرت عائشي (رضي الله عنها) اوبه چيښلي وي ، اوبيا آنحضرت ﷺ هم پرپيالي باندي ددې دخلې پرځای خپله ځله مبارکه کښېښول او پاته سوی اوبه يې وچيښلي .

۳۶. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ موږ داهل کتابو خلگو (يهودو او نصاراوو) په ملک کي اوسو آيا موږ ددوی په لوبنو کي خوراک وکو او موږ دښکار په ځای کي اوسو (يعني په هغه ځای کي چي دښکار قابل حيوانان پکښي ډير وي) په خپله ليندي سره هم ښکار کوو اوپه خپلو غير تعليم يافته سپيانو سره هم ښکار کوو ، په دې کي کم شيان زما دپاره صحيح دی او کم نه دی صحيح ؟

[سوال کوونکي: حضرت ابي ثعلبه خشنی (رضي الله عنه)]

جواب : داهل کتابو دلوبنو کم چي تا ذکر وکي دهغو په اړوند دا حکم دی چي که چيري تاسي دهغه څخه ما سوا بل لوبنی پيدا کي نوددوی په لوبني کي خوراک مه کوي اوکه بل لوبنی نه وو نو هغه پرپولي اوپه هغه کي خوراک وکي ، او هغه چي تاسي دليندي څخه په غشي غورځولو سره ښکار کړيدي او (دغشي غورځولو پر

وخت مو) دخدای ﷺ نوم اخیستی دی هغه هم خوری (برابره خبره ده که ترغشی غورخولو وروسته ژوندی په لاس درسی او که مې) ، او کم چی په تعلیم یافته سپیانو سره ښکار کوی او (د سپیانو دایله کولو پروخت) دالله ﷺ نوم یې اخیستی وی هغه هم خورئ (برابره خبره ده که ژوندی په لاس درسی او که مې) او کم چی په غیر تعلیم یافته سپیانو باندی ښکار کول کیږی هغه ته مو که چیری دحلالولو موقع پیدا کړه (یعنی ژوندی پیدا سی او ذبح کړل سی) نو خوری یې او که مې پیدا کړل سی او ذبح نکړل سی نوبیا یې مه خوری . (بخاری شریف)

شرح : ابو ثعلبه خشنی رضی الله عنه چی دهغه نوم داکثرو علماوو په نزد باندی جرثوم وو دشام په ملک کی اوسیدی چی هلته د عربو بعضی هغه قبیلې هم آبادی وی کمی چی نصرانی سوی وی دې خلکو چی کله په خپلو لوبنو کی دخنزیر غوښی هم پخولی او شرابونه یې پکښی اچول او مسلمانانوته به کله کله دهمسایگی په وجه یا کله په سفر کی ددوی دلوبنو داستعمال ضرورت پېښېدی ، ددې وجی ددې په اړوند ابو ثعلبه رضی الله عنه پوښتنه وکړه ، ده ﷺ وفرمایل چی په وخت کی دضرورت دالوښی ښه پرېولی او پاک یې کی اوبیا یې استعمال کړی او که نور لوبښی پیدا سی نوبیا دا مه استعمالوی ، په دې لوبنو کی چی کله دنجاست شبه بلکه یقین وو ددې وجی پرېول یې واجب سوه او بې له ضرورته استعمال یې ناجائز سو ، لیکن داهل کتابو او هنودو او نورو داسی لوبښی چی په هغه کی دنجاست شبه نه وی بې له ضرورته هم استعمالول روا دی او دهغو پرېول صرف مستحب دی واجب او ضروری نه دی ، په بسم الله ویلو اوبیا غشی غرخولو سره چی کم حیوان مړسی دهغه خوړل حلال او صحیح دی او که تر زخمی کیدو وروسته ژوندی پیدا سی نوبیا یې ذبح کول واجب دی .

تعلیم یافته هغه سپی دی چی دهغه دا عادت جوړل کړل سی چی ښکار وکی او سیده یې راوړی او په خپله یې ونخوری ، څه وخت چی درې واره ښکار وکی او په خپله یې ونخوری نو شرعاً ورته معلم یعنی تعلیم یافته ویل کیږی ، پر هغه باندی که چیری بسم الله وویل سی او ایله کړل سی او هغه یو حیوان مړ کی او رایې وړی نو حلال او طیب دی ، بیا هم که چیری یو وخت دهغه څخه دی په خپله خوراک وکړی نو معلم کیدل به یې باطل سی او څه وخت چی دهغه څخه وروسته بیا درې واره په امتحان کی کامیابه سی (یعنی ښکار راوړی او په خپله یې ونخوری) نوبیا

به معلم سی .

باز اونورو مرغانو ته هم که چیری دبنکار په واسطه تعلیم ورکړل سی نو دهغه مړ کړل سوی بنکار چی راوړی جائز دی، په دې کی دا شرط هم نسته چی په خپله به یې نخوری ، که یې چیری مړ کی اوپه خپله یې هم و خوری بیا هم هغه حلال دی ، په دې شرط چی بسم الله پر ویل سوی وی او دی ایله سوی وی ، دهغه دمعلم کیدو دپاره فقط دا کافی ده چی ایله کوونکی یې په کم وخت کی چی (درابللو په اشارې یا آواز سره) راوبولی نودی بیرته راسی مگر شرط دا دی چی سپی یا باز او نورو چی کم حیوان مړ کړی وی په هغه کی یې زخم کړی وی که یې بېله زخمه مړ کړی وو نوبیا نه دی حلال .

غیر تعلیم یافته سپی که په بنکار پسې ایله کړل سی او ژوندی یې راوړی نو چی حلال کړل سی خوړل یې جائز دی لیکن که یې چیری مړ کړی او رایې وړی نودهغه خوړل نه دی جائز .

مسئله : که چیری سپی یو حیوان مړ کی دهغه خخه یې یوڅه قدر و خوړل اوبیا هم هغه تاته ژوندی ورسیدی نو په ذبح کولو سره یې خوراک جائز دی مگر سپی لا تراوسه پوری معلم نه دی ترڅو چی درې واره یې بیا امتحان ونکړل سی او په هغه کی کامیاب نسی ، که چیری سپی فقط دبنکار وینی وچینلی غوښی یې نه وی خوړلی نو هغه بنکار بالکل حلال دی ، او دسپی معلم کیدل هم ددې خخه نه باطلیږی ، که چیری سپی یا باز یا نورو بنکار کوونکو حیوانانو یو بنکار زخمی کی او ژوندی یې راوړی نودهغه ذبح کول ضروری دی که چیری ذبح نکړل سی نو حرامیږی ، او دغشی دبنکار همدا مسئله ده ، که چیری پریوه سپی بسم الله وویل سوه او دهغه سره بل سپی یوځای سو چی بسم الله نه وه پر ویل سوی یا معلم نه وو اوبیا یې په گډه یو بنکار وکی نو هغه بنکار حرام دی .

نپاکه لوبنی په پرېولو سره پاکيږی ، که څه هم چی په هغه کی نجس شی پوخ سوی وی ، که چیری بسم الله وویل سی اوپه ځنگله کی داسی یو دام واچول سی چی په هغه کی په لویدو سره حیوان زخمی سی او یو حیوان چی زخمی سوی وو بیا دهغه زخمه خخه پسې مړ سو نو نه دی حلال البته که چیری ژوندی لاس ته درسی نو چی ذبح یې کړی خوړلای یې سی .

۳۷. **پوښتنه :** ای سید عالم ﷺ زه یو داسی سړی یم چی بنایست (او صفائی او

نفاست) ماته ډیر خوښ دی اولکه څنگه چی ته ﷺ راته گوری الله تعالی ماته دا نعمت را عطا کړی هم دی ، اوس زما داصلیت او پاکیزگی تردې اندازې پوری خیال دی چی ماته دا هم خوښه نه ده چی دیوچا دبوټو تسمه هم زما ترهغې لوړه سی (یعنی دا غواړم چی زما هر شی ترټولو ښه او لوی وی تردې اندازی چی دچپلکو او بوټو تسمه هم) آیا دا خبری هم په تکبر کی داخلی او ممنوع دی او که ددې څخه کمه منع نسته ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په خپله په روایت دابن مسعود او ابی هریره (رضی الله عنهما)]

جواب: الله تعالی جمیل دی ، جمال (ښایست او صفائی) خوښوی ، (نو داشیان تکبر نه گڼل پکار دی) بلکه دحق دخبری څخه (په زور سره دپاره دنحوست) انکار کول او خلگ حقیر او خوار گڼل تکبر دی . (بخاری ومسلم وترمذی وابوداؤد بالفاظ مختلفه)

شرح: د الله تعالی دجمیل کیدو څخه دا مراد دی چی دهغه ﷺ صفات ، افعال ، اسماء او اغراض مقصد ټول شیان بهتر او عمده دی ، نو هغه ﷺ دهرشی دښایست او عمدگی خوښوونکی دی ، نفیسی او ښې جامې او نور درلودل کم بد کار نه دی ، بلکه په صورت کی دقدرت او پراخی همدا خوښ او مستحب دی لکه چی حضرت سید الکونین ﷺ چی کله یو شخص چی مالدار او خاوند دپراخی وو په کمزوری حالت او مفلسانه جامه کی ولیدی نو وې فرمایل چی کله خدای ﷻ تاته نعمت درکړیدی نوپکار دی چی دهغه اثر پر تا باندی ښکاره وی البته نور خلگ خوار او یا دهغوی جامې او نور ذلیل گڼل او په خپل زړه کی د لوړوالی او بهتر والی خیال راوړل نهایتی عیبجن کار او حرام دی ، دارنگه تر حد زیات په زینت او ښایست کی مصروفه کیدل او اسراف کول هم په گناه کی داخل دی .

حاصل داچی کبر یو دزړه کار دی چی دهغه تاثیر داهم دی چی دخپلی رایي یا عقیدې په مقابله کی دحق خبری دقبلولو څخه نفرت کول کیږی دنورو عقیده، خیال رایه ، قیاس ، صورت او لباس خوار او حقیر گڼل کیږی ، کله کله سره دښکاره عزته او وجاهته او سامانه په زړه کی دا فکر او مضمون نه وی او کله کله سره دبی سر او سامانی او دقت (دغت) او حیرانتیا دکبر فکر او مضمون اودخپل ځان ښه گڼلو چرت په زړه کی وی ، لکه چی روایت کړل سویدی چی حضرت سید عالم ﷺ تشریف وړی په لار کی یو نهایتی مفلس او محتاجه فقیر ولاړ وو ، خلگو وویل

چی لږ دلارۍ څخه لیری سه آنحضرت ﷺ تشریف راوړی ، نوده وویل چی لار خو لا ډیره خالی ولاړه ده ، اوهم هلته دریدلی پاته سو ، نبی ﷺ صحابه وو (رضی الله عنهم) ته وفرمایل چی په ده کی تکبر دی ، هغوی (رضی الله عنهم) عرض وکی چی ای حضور ﷺ ! په دومره ذلت او خواری ، بیکسی او مفلسی کی څنگه تکبر کیدلای سی ؟ نبی ﷺ وفرمایل : چی دا (تکبر) خو دزړه سره تعلق لرونکی شی دی (پر سامان او ثروت باندی موقوف نه دی) البته ددبدبې او حشمت په موجود والی کی دهغه زړه دکبر دمضمون ښکاره کیدل ډیر ښکاره کیږی . **اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قُلُوْبَنَا مِنْ دَنْسِ الْکِبْرِ وَالْکُفْرِ** ۳۸. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ موږ سبا ددښمن دمقابلې دپاره روانیدونکی یو او زموږ سره چاقو نسته نو آیا موږ دبانس په تیره څوکه اونورو داسی شیانو سره ذبح کولای سو ؟ [سوال کوونکی: رافع بن خدیج (رضی الله عنه)]

جواب : داسی یوشی درسره واخله چی دهغه څخه وینه وبهیرې اودخدای جلّ جلاله نوم واخله او ذبح وکه او هغه غوښی وخوره ، البته په کم شی سره چی ذبح کوی هغه باید چی غاښ او نوک نه وی ، اوددې وجه هم درته ښیم ، په غاښ باندی ددې وجی ذبح کول روا نه دی چی هغه هډوکی دی او په نوک سره ددې وجی روا نه دی چی هغه دحبشیانو چاقو دی . (بخاری وابوداؤد ومسلم)

شرح : کله چی دا خلک ددښمن مقابلې ته تلونکی وه اوهلته په غنیمت کی دداسی حیوانانو دنیول کیدو امید وو چی هغه ذبح کړل سی اووخورل سی او په تورو سره ذبح کول دې حضراتو نه خوښول ولی چی تیزوالی یې ځی ، ددې وجی یې سوال وکی چی آیا په بل شی هم ذبح جائز ده او که نه ؟ نبی ﷺ په هر داسی شی سره دذبح کولو اجازه ورته وفرمایله چی تیز او څوکه لرونکی وی چی په هغه سره رگونه پرې کړل سی او وینه وبهیرې ، لیکن کله چی بعضی حبشی او ځنگلی خلگو به یوشی په نوک او غاښ باندی پرې کی اودذبح به یې کی ددې وجی یې منع ورڅخه وفرمایله چی په غاښ سره ذبح مه کوی ځکه چی هغه هډوکی دی اوپه هډوکی سره ذبح جائز نه ده ، ولی چی په دې سره په ذبح کولو سره به هغه نجس سی ، اوپه نوک سره ذبح کول دحبشیانو طریقه ده ددې څخه پرهیز لازم دی ، لیکن دعلماء حنفیه وو په نزد په هغه نوک او غاښ سره ذبح کول حرام دی چی هغه پر خپل ځای لگیدلی وی ، که چیری په راکښل سوی غاښ یا پرې سوی نوک سره ذبح وکړل سی نوکه څه هم چی سخت مکروه دی مگر حلال دی ، دآنحضرت ﷺ دجواب

څخه معلومه سوه چي دذبح دپاره وينه بهوونكي او پرې كوونكي شي ضروري دي نوكه چيري بسم الله وويل سي په لكړه يا رږ (عُليل) يا ډبري سره ووهل او مړسي نونه دي حلال .

۳۹. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ خلكو لره ترټولو زيات جنت ته داخلوونكي كم شي دي او ترټولو زيات دورځ ته داخلوونكي كم شي دي ؟

[سوال كوونكي : صحابه رضي الله عنهم په روايت دابو هريرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ]

جواب : خلكو ته ترټولو زيات جنت ته داخلوونكي دالله ﷻ څخه بيره ده (تقوى) او ښه اخلاق دي او په اور كي ترټولو زيات داخلوونكي ځله او شرمگاه (عورت) دي . (ترمذي وابن ماجه) .

شرح : اصلي او حقيقي سبب ددخول فضل او رحمت خداوندي دي ، ليكن په ظاهر كي لوى سبب چي دهغه څخه خلك په جنت كي داخل سي دالله تعالى څخه تقوى كول او بيريدل دي ولي چي ادنى (ډيره كښته) درجه دتقوى دشرک څخه ځان ساتل دي اوبې له دې جنت ته داخليدل نسي كيدي او دگناهونو څخه محفوظه كيدل هم تقوى ده په دې سره هم انسان ددورځ څخه ليري كيږي او دجنت مستحق گرځي ، دا علي درجي تقوى داده چي دغير الله خيال هم په زړه كي نه راوړي ، وَذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ ، او ښه اخلاق هم لوى سبب دي ، ولي دكم سړي چي دزړه اخلاق او ملكي ښې وي دهغه څخه اعمال او افعال هم خوښ صادريږي او دنورو خلكو سره هم په احسان او ښه سلوك سره پيش كيږي ، چاته ضرر نه رسوي ، بلكه په ښو اخلاقو كي ترقي كيږي ، اوبيا خپلو ضرر رسوونكو ته هم راحت او گټه رسوي او دهغو سره احسان كوي .

او په دورځ كي دداخليدو لوى سبب ځله او شرمگاه (عورت) دي ولي چي ددې دوو دوجي څخه خداي تعالى ﷻ ناراضه كيږي ، اودده ﷻ نارضايي دورځ ته دتللو اصلي سبب دي او دهمدې وجي څخه ښه معامله پرېږدي او دخلكو سره مخالفتونه او نزاع كوي او دهغوي حقوق تلفوي ، جناب رسول الله ﷺ ته الله تعالى جوامع الكلم ورکړي وي يعنى داسي كلامونه او ويناوي ډك دقدرت او ملكي چي الفاظ يې نهايتي مختصر او لږ وي او معاني يې نهايتي ډيري وي ، لكه چي په دې ځاى كي جنت دداخيلدلو په اسبابو كي يې تقوى دالله ﷻ څخه بيره وفرمايل چي ددې څخه دې طرف ته اشاره ده چي دالله ﷻ سره معامله صحيح كوه دهغه ﷻ دټولو

احکامو تعمیل (پرځای کول) کوه دکومو خبرو دکولو چی یې ارشاد فرمایلی دی هغه پرځای راوړه او کم شیان چی یې منع کړیدی هغه مه کوه ، او دوهم سبب یې بڼه اخلاق وفرمایل چی ددې څخه دې طرف ته اشاره ده چی دخدای ﷻ دمخلوق سره معامله صافه ساته او ښکاره ده چی دا خبری دټول شریعت خلاصه او په جنت کی دداخلیدلو داعلی اسبابو څخه دی ، هلته یې دوړځ ته دداخلیدلو په اسبابو کی ځله بیان کړه ، ولی چی په مطابق دارشاد نبوی ﷺ دژبی ساتنه ددین اصل دی او حلال خوراک دپرهیزگاری مغز دی ، دژبی دناجائزو اونا مشروعو کلمو څخه دنه محفوظ کیدو په سبب او دحرامی گولي څخه دپرهیز نه کولو په وجه باندی انسان ددوړځ مستحق گرځی .

دوهم سبب یې فرج (شرمگاه) وفرمایل ځکه چی دهغه شهوت په نهایتی تیزی سره پر انسان باندی حمله کوی او هغه مغلوبه کوی اودده عقل پندوی اوپه دې سره دانسان څخه ددوړځ کنده جوړوی ، ددې دشر څخه محفوظ اوسیدل دلویو دیندارو خلگو کاردی ، اوپه وَالَّذِينَ لَفُروُجِهِمْ حَفِظُونَ سره الله تعالی ددوی تعریف فرمایلی دی ، حاصل دادی چی اکثره اسباب دهمیشنی نیکبختی اوآخری کامیابی دتقوی او ښو اخلاقو څخه ترلاسه کیږی او اکثره اسباب دهمیشنی بدبختی او آخری غمونو دځلې او فرج په واسطه پرذمه باندی لویږی .

۴۰. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ بعضی خلگ (کم چی نوی نوی مسلمانان دی) موږ ته غوښی دخرڅولو دپاره راوړی ، معلومه نه وی چی هغوی پردې باندی دذبح پر وخت دخدای ﷻ نوم اخیستی وی اوکه نه ؟ (ولی چی هغوی داسلامی قواعدو څخه پوره نه وی خبر) دداسی غوښو خرڅول او خوړل جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوقوم داهل عربو څخه]

جواب: (هیڅ شبهه مه کوی) تاسی پرهغه باندی دخدای ﷻ نوم واخلي او خوری یې .
(بخاری شریف)

شرح : دآنحضرت ﷺ دارشاد مطلب دادی چی کله هغه خلگ مسلمانان دی او ظاهر حال دمسلمان دادی چی هغه بسم الله وایی او ذبح کوی نوپه زړه کی شکو او شبهاتو ته ځای مه ورکوی چی شاید چی بسم الله یې پرې ایښی وی ، بلکه بې له تکلیفه دخدای ﷻ نوم واخله او خوره یې ، دا مقصود نه دی چی که چیری هغه دخدای ﷻ نوم نه وو اخیستی نوپه هغه وخت کی به ستا بسم الله ویل کافی سی او

نه هم دا منظوره (مقبوله) ده چی که چیری په یقین سره معلومه سی چی هغه دذبح په وخت کی دخدای ﷺ نوم نه دی اخیستی نوییا یې هم خوره ، بلکه په داسی خای کی پر غالب گمان باندی حکم ورکول کیږی کله چی دهغه دحال او قرینې څخه نسی معلومه او غالب گمان سی چی دخدای ﷺ په نامه سره به یې ذبح کړی وی نوییا یې خوړل جائز دی ، لکه چی په بعضو روایاتو کی دی چی نبی ﷺ وفرمایل چی دهغه څخه ښه قسم واخلی چی دخدای ﷺ په نامه یې ذبح کړیده ، بیا یې خوری ، که چیری غالب گمان دالله ﷻ دنوم دپربښولو وو نو بیا یې خوراک حرام دی .

۴۱. **پوښتنه :** زما زوی عبد الله (رحمۃ الله علیه) په حالت کی دحیض خپلی زوجې ته طلاق ورکړی دی ، جائز دی که ناجائز او اوس څه کول پکار دی ؟

[سوال کوونکی : حضرت عمر فاروق (رضی الله عنه)]

جواب : (طلاق لویدلی دی مگر) هغه ته حکم وکه چی رجوع وکړی او په خپله نکاح کی یې ولری ترڅو چی ددې حیضه څخه پاکه سی او بیا حیض ورته راسی او بیا پاکه سی تردې وروسته که یې خوښه وی په نکاح کی دې یې ورسره پرېږدی او که یې خوښه وه (په همدې طهر کی دی) تر تزدیکت کولو دمخه طلاق ورکړی . (بخاری شریف)

شرح : دحیض په حالت کی طلاق ورکول ډیر بد او ناخوښه دی ، او آنحضرت ﷺ پردې باندی ناراضگی ښکاره کړه ، بیا هم په دې حالت کی چی کم طلاق ورکول سی هغه دجمهورو علماوو په نزد باندی واقع کیږی لیکن رجوع کول بیرته واجب دی لکه چی آنحضرت ﷺ په دې قصه کی درجوع کولو حکم فرمایلی دی او تر رجوع کولو وروسته چی کله هغه دحیض څخه پاکه سی نو دوباره طلاق ورکول جائز کیږی ، لیکن آنحضرت ﷺ دا حکم وفرمایي چی یو وار پاکه سی بیا دوهم وار حیض راسی او بیا پاکه سی نو بیا طلاق ورکول کیږی دا حکم په ډول داستحباب دی ، په دې کی یو حکمت داهم دی چی که چیری په اول طهر (۱) کی یعنی په اول وار دحیض پاکیدو څخه طلاق ورکول سی نو داسی به معلومه سی چی ګواکی دطلاق ورکولو دپاره یې رجوع کړی وه او که چیری تر بل طهره پوری انتظار وسی نو داسی به نه وفهمول سی بلکه شاید چی په دومره زمانه کی یو دبل

(۱) . په کمه زمانه کی چی ښځی ته حیض نه وی راغلی هغه ته طهر وایی چی دهغه لږ تر لږه موده پنځلس ۱۵ ورځی ده (او زیاته مودې ته یې اندازه نسته) . منه رحمه ربه جلّ وعلی

سره د اوسیدو الفت و سی او د طلاق خیال د زړه څخه ووزی ، او نبی ﷺ ارشاد وفرمایي چي دوباره په کم طهر کی طلاق ورکوی په هغه کی دی تر صحبت کولو مخکی طلاق ورکړی ولی چي په داسی طهر کی طلاق ورکول عمده او ډیر ښه دی په کم کی چي صحبت او جماع نه وی واقع سوی ، تر طلاق تیریدلو ته او بیرته په نکاح کی پاته کولو ته رجعت وایی ترڅو پوری چي یې یو یا دوه طلاقه ورکړی وی نو تر عدې تیریدو دمخه دمخه زوجه بیرته په خپله نکاح کی ساتلی سی دوباره دنکاح کولو ضرورت نسته بلکه صحبت کول او په ژبه سره ویل یې کافی وی . تر عدې تیرېدو وروسته یا تر درو طلاقو ورکولو وروسته یې په خپله نکاح کی نسی ساتلی ، د عمر رضی الله عنه زوی یوازی یو طلاق ورکړی وو ددې وجی رجعت ورته جائز وو ، د کمی ښځی سره چي تر اوسه صحبت لانه وی سوی هغې ته په حالت کی حیض هم په طلاق ورکولو کی هیڅ ممانعت نسته .

۴۲. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ موږ ته په حالت کی د جنابت بیدیدل جائز دی ؟

[سوال کوونکی : عمر بن الخطاب دپاره دخپل زوی عبد الله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب : هو ! اودس وکی او بیا بیدیدل پکار دی بیا چي موکله وغوښتل غسل وکی ، (مسلم وبخاری)

شرح : دحضرت عمر رضی الله عنه زوی عبد الله بن عمر رضی الله عنهما ته دښپي په وخت اکثره دغسل کولو ضرورت کیدی او په دې وخت کی ورته غسل کول دشوار او سخت وو هغه دخپل پلار حضرت عمر رضی الله عنه څخه دا مسئله وپوښتله ، عمر رضی الله عنه دا دجناب سرور عالم رسول الله ﷺ په خدمت کی پیش کړه ، ده ﷺ ذکر پریولو او په عادی طریقه سره داودس کولو او بیا بیده کیدلو اجازه ورته وکړه ، لیکن داوداسه او استنجا کولو حکم یوازی دصفائی او پاکیزگی دپاره ده ﷺ په طریقه داستحباب فرمایلی دی ، که نه وی استنجا کول او اودس کول واجب او ضروری نه دی ، بې له دې هم بیده کیدل جائز دی ، دا مضمون دنورو حدیثو څخه معلوم سويدي ، په دې اوداسه سره که څه هم چي ټوله جنابت نه لیری کیږي لیکن په جنابت کی یو څه قسم تخفیف کیدلی سی ، ددې حدیث څخه معلومه سوه چي چي په حالت کی دجنابت اوسیدل او بیدیدل جائز دی ، په بعضو احادیثو کی چي کم ددې ممانعت معلومیږي او فرمایل سويدي چي په کم ځای کی تصویر یا سپی یا جنابت والا شخص وی هلته ملایکه نه داخلېږي ، هغه په هغه وخت کی چي

سستی کوی او پروت وی او دلمانځه وخت پر تیر سی .

۴۳. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ مؤذن چی اذان وکی په ثواب کی تر موږ لوړیږی ، یو داسی چل راته ونبییه چی موږ تر دوی کم نسو ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت د عبد الله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب : لکه څنگه چی هغه اذان کوی تاسی هم په ژبه هغه کلمې وایاست (په ثواب کی به ددوی سره برابر سی) بیا چی کله دا کلمې وویل سی فارغه سی نو دخدای ﷻ څخه دیوشی سوال وکی الله تعالی به یې در کړی . (ابو داؤد وابن حبان ونسایي فی اليوم والليلة) .

شرح : دمؤذن څخه چی داذان کلمې واورول سی جواب ورکول یې لازمی دی یعنی کمه کلمه چی مؤذن وایی هغه دې په خپله هم وایی ، لیکن کله چی مؤذن حیّ علی الصلاة او حیّ علی الفلاح وایی نوبیا ددې په جواب کی لا حول ولا قوة الا بالله ویل پکار دی ، او دسهار په آذان کی چی الصلوة خیر من النوم واوری صدقت وبرزت ویل پکار دی ، دا خبره دنورو حدیثو څخه ثابته ده ، که چیری بالکل همدغه کلمې ووايي بیابه هم ثواب ور ورسپیږی او جواب به اداء کړل سی ، ترجواب ختم کولو وروسته دی یوه ضروری دعا وکی او درود شریف دی ووايي ، د آذان جواب ورکوونکی ته دجنت خوشخبری ورکول سويده ، او تر آذان وروسته د اللهم رب هذه الدعوة التامة (یعنی دعا تر آخره پوری ویونکی ته دخاص شفاعت کولو آنحضرت ﷺ وعده فرمایلی ده) د اذان تفصیلی حال او مسئلې او دعاوی او نور شیان ددې کمزوری مؤلف (رحمۃ الله علیہ) په رساله القول المتین کی لیکلی دی) .

۴۴. پوښتنه : زما دزوج (سعد بن خوله رضی الله عنه) وفات وسو په داسی حال کی چی زه حامله وم تروفات څو ورځی وروسته ما حمل کښېښووی ، اوس می بله نکاح کول غوښتل چی ابو السنا بل راغی او راته وې ویل چی ترڅو پوری دی دزوج دوفات څخه څلور ۴ میاشتی او لس ۱۰ ورځی نه وی تیری سوی تاته نکاح کول نه دی روا ، اوس زما دپاره څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی : سبیعه اسلمیه رضی الله عنها]

جواب : تاچی کله حمل کښېښووی په هم هغه وخت کی دعدې څخه ووتی ، اوس که ستا زړه وغواړی نو نکاح وکه (ابوداؤد ومسلم وبخاری) .

شرح : سبيعه (رضي الله عنها) دبنی اسلم دقبیلې اوسیدونکې وه ، دهغې زوج سعد بن خوله (رضي الله عنه) دبنی عامر دقبیلې څخه وو ، او دهغو مقدسو حضراتو صحابه کرامو (رضي الله عنهم) څخه وو چاته چې دبدر په غزا کې دحاضریدلو شرافت حاصل سوی وو ، کله چې آنحضرت (ﷺ) په حجة الوداع کې مکې معظمې ته تشریف راوړی نو دهغه وفات سوی وو (دبعضو روایاتو څخه معلومیږي چې هغه دبل چا دلاسه وژل سوی وو) سبيعه (رضي الله عنها) حامله وه ، شل ۲۰ ورځې وروسته یې کوچنۍ پیدا سو ، کله چې دحاملې عده دکوچنۍ ترپیدا کیدو پورې ده نوځکه سبيعه (رضي الله عنها) ددوهمې نکاح اراده وکړه اوپه زیب او زینت سره اوسیده ، ابو السنابل (رضي الله عنه) (چې نوم یې عمر یا عامر وو اوډیر ښه شاعر وو) هم ددې سره نکاح کول غوښتل مگر کله چې دده عمر زیات وو ددې وجې سبيعه (رضي الله عنها) دده څخه نه وه راضی او دخپل قوم دیو ځوان شخص سره یې نکاح کول غوښتل ، یوه روځ ابو السنابل ددې پرکور باندې راغی نویې ولیدل چې په نکريزو یې لاسونه سره کړي رانجه یې لگولي او ښه سینگار یې کړي ناسته ده او دنکاح دپاره تیاره ده ، ورته وې ویل په خدای قسم چې ته نکاح کولای نسی ، ترڅو چې دمخکنی زوج دوفات څخه څلور ۴ میاشتې او لس ۱۰ شپې نه وی تیری سوی ، ده ته مسئله نه وه معلومه دا گمان یې وو چې په قرآن مجید کې چې کم دلسو ۱۰ ورځو او څلورو ۴ میاشتو دعدې حکم دی هغه دټولو هغو ښځو دپاره دی چې زوج یې مړ سی برابره خبره ده که هغه حامله وی اوکه نه وی ، او ددې تاخیر داهم فائده وه چې دسبيعه (رضي الله عنها) بعضی قریبان چې ابو السنابل یې پیژندی اودده په ښو ځویونو خبروه اوسبيعه (رضي الله عنها) ته یې دده سره دنکاح کولو ترغیب ورکړی وو او راضی کړی یې وه هغه په دې ورځو کې په مدینه منوره کې نه وه موجود ، ابو السنابل (رضي الله عنه) فکر وکړ چې که چیرې دهغو په نه موجودگي کې ددې نکاح دبل چا سره وسوه نو موقع به می دلاسه څخه ووزی اوکه چیرې دعدې دمجبوري له امله په نکاح کې تاخیر او ځنډ راغی نوپه دومره وخت کې به هغوی هم را ورسپړي اوزما سره به یې نکاح راوکی ، سبيعه (رضي الله عنها) لس ۱۰ ورځې دده په ویلو سره صبروکی لس ۱۰ ورځې وروسته دمانام تر لمانځه وروسته چې کله تاریکه سوه نوپه ښه پوره ډول یې خادر پرځان را تاو کی او دمحتاجانو کومکي ، دبېچارگانو چاره گر ، سردار دعالمو (ﷺ) په خدمت کې حاضره سوه خپل حال یې ورته بیان کړ ، نبی (ﷺ) ورته وفرمایل چې

د کوچنی تر زیریدو سره سم ستا عده تیره سوه، اوس که ستا زړه غواړي اوښه زوج پیدا سي چي دهغه څخه ته راضي يې نو نکاح وکړه، سبيعي رضي الله عنه تر اجازې اخيستلو وروسته دخپل قوم دهغه ځوان سره نکاح وکړه او ابو السنابل رضي الله عنه بيچاره ورته کتل، ليکن دده رضي الله عنه دنیک بخت څخه يوڅه زمانه وروسته هغه ځوان دې رضي الله عنه ته طلاق ورکي او آخر ابو السنابل ددې رضي الله عنه سره نکاح وکړه او ددير وخت آرزو يې پوره سوه. په صحابه وو رضي الله عنهم کي چي به هرکله دحاملې دعدې په باره کي اختلاف راغي نو سبيعي رضي الله عنه ته به ورغله اودهغې دنکاح قصې به يې پوښتله. ددې واقعي څخه معلومه سوه چي دلسو ۱۰ ورځو او څلورو ۴ مياشتو حکم دهغه ښځي دپاره دی چي دهغې زوج مړ سي او هغه حامله نه وي او دحاملې عده اېښوول دی دحمل، برابره خبره ده که دطلاق څخه عده وي او که دمرگ څخه، اوداهم معلومه سوه چي ترعدې تيريدو وروسته ښځي ته زينت جائز دی په دې شرط چي په بد نيت سره نه وي، اودا هم معلومه سوه چي دشپې ښځوته دضروري کار دپاره چي پرځان باندې چادري وپيچي وتل جائز دی، که څه هم چي دحقی لاری علماء دفتني دبيري او دشر داندېښني دوجي څخه دا وتل نه خوښوي.

۴۵. پوښتنه: ای جناب مصطفی ﷺ! ماته زما دزوجې سره په حالت کی دحيض کمی کمی خبری حلالی دی؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دزید بن اسلم رضي الله عنه]

جواب: دهغې پایجامه وتره دلور بدن څخه يې تاته (دنفع اخيستلو) اختیار دی. (موطا ودارمی).

شرح: دحيض په حالت کی دزنګنو څخه تر نامه پوري ماسوا دنور بدن څخه نفع اخيستل پريوتل، کښېنستل، بدن ورسره يوځای کول جائز دی، که څه هم چي په مابينځ کی يې کمه جامه، ټوکر او پرده نه وي، البته دنامه څخه ترزنګنو پوري جامه او پرده ضروري ده، اوکمی خبری چي دپاکۍ په حالت کی جائزي وي هغه اوس هم جائزي دی ليکن صحبت بالکل حرام دی، په دې حالت کی ښځه دخپلي بستري څخه جلا کول مناسب نه دی ځکه چي په دې کی ديهوديانو سره مشابهت دی، په حائضه باندې خوراک پخول يا دهغې چي لاس پر لگيدلی وي دهغو شيانو استعمالول (مثلاً ددې په لاس ميشته سوی وړه يا پاته سوی اوبه) نه دی مکروه،

دحائضي مسجد ته دا خلیلدل ، قرآن مجید ویل ، روژه نیول ، لمونځ کول ، قرآن مجید بې له غلافه مسح کول دا ټول حرام دی ، کلمه ویل ، درود شریف ویل ، او سبحان الله او الحمد لله او نور دالله ﷻ ذکر ونه کول بې له شېبې جائز دی .

۴۶. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ زما زوج ابو سفیان یو بخیل سړی دی داهل او عیال په خوراک او چینساک کی تنگی کوی اومه ددومره څه نه راکوی چی ماته او زما اولاد ته کافی سی ، نو که چیری زه دده دمال څخه بې له اجازته دده ، دده په عیال څه خرڅ کړم نو آیا جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : نامداره په هند سره ، زوجه دابو سفیان (رضي الله عنه)]

جواب : دده پر عیال باندی (په اندازه دضرورت) په اصلی اندازه خرڅ کولو باندی هیڅ منع نسته ، ته دومره اندازه اخله چی تاته او ستا اولاد ته کافی وی (مسلم وبخاری شریف)

شرح : دا اولاد او دزوجې نفقه پر پلار او زوج باندی واجب ده ، که په دې که چیری هغه بخل او تنگی کوی نو نسخی ته په پټه باندی په اندازه دضرورت خرڅ کول جائز دی یعنی غله او نور دخوراک او چینساک شیان دی په اندازه دضرورت واخلی او په ځان او اولاد باندی دی خرڅ کړی ، لکه نبی ﷺ چی ددې پوښتنی په جواب کی داسی ارشاد وفرمایي ، لیکن دا جائز نه دی چی بې ځایه خرچی وکړی او دهغه مال ضائع کړی اودا هم جائز نه دی چی نقدی پیسې او روپی په پټه باندی واخلی په هغه غله او شیان رانیسی او په اهل او عیال باندی یې خرڅ کړی بلکه عادی او معمولی شیان دخوراک او چینساک بې له خبرولو دزوج خرڅولی سی ، په هند سره نامداری نسخی چی دا سوال کړیدی دحضرت معاویه (رضي الله عنه) مور او دابو سفیان (رضي الله عنه) زوجه ده ، مخکی تراسلام راوړلو دې ته تراسلام او مسلمانانو زیات په ټوله دنیا کی بل څوک مبعوض او بد نه معلومیدی لیکن دکمی ورځی څخه چی مسلمانان سوته تراسلام او اهل اسلام زیات دې ته بل هیڅ نه وو محبوب .

سبحان الله مقلب القلوب

مسئله : که دیوچا قرض یا یوبل حق دبل چا پرذمه باندی واجب سو اونه یې ورکوی او اتفاقاً دهغه یوڅه مال دحق دځاوند په لاس ورغی نوده ته بې له کمی اجازې په اندازه دخپل حق ورڅخه اخیستل جائز دی ، په دې شرط چی دا مال به دهغه قسم څخه وی کم چی دده پر هغه باندی واجب دی ، مثلاً غله دده پرذمه

باندی واجب وه او غله یی پیدا کړه ، یا جامې پر واجب وی جامې یی پیدا کړې ، یا سپین زر پر واجب وه سپین زر یی پیدا کړه ، او که چیری دبل قسم څخه وه نوبې له اجازته دهغه څخه اخیستل جائز نه دی مثلاً روپی واجب وی او غله په لاس ورغله یا جامې واجب وی او سپین زر په لاس ورغله ، البته په دوو نقدو (یعنی سرو او سپینو زرو) کی دا قید نسته ، نو که چیری دیوچا پر ذمه دبل روپی (دسپینو زرو) واجب وی او هغه نه ورکولی او دهغه دسرو زرو روپی دحق خاوند ته په لاس ورغلی یا دسرو زرو روپی واجب وی او دسپینو زرو روپی په لاس ورغلی نو دلته سره ددې چی دجنس اختلاف یی ترما بینځ وجود لری بیا هم دخیل حق په اندازه اخیستل او ورسره اېښوول جائز دی .

فائده : (دطالبانو دپاره) ددې سوال او جواب څخه اکثره علماء شافعیه وو دلیل نیولی دی پر روا والی باندی دقضاء علی الغائب کم چی دحنفیه وو په نزد ناجائز دی ، لیکن په خپله شوافعو محققینو پر روایاتو باندی په نظر کولو سره ویلی دی چی ددې څخه استدلال صحیح نه دی ولی چی ابو سفیان رضی الله عنه په دې وخت کی په مکه کی بلکه خاص په خدمت شریف کی دنبی صلی الله علیه و آله دپوښتنی پروخت موجود وو .
۴۷. پوښتنه : یا رسول الله صلی الله علیه و آله موږ اوبښ او غوايي او بزه ذبح کوو نوبعضی وخت دهغه دنس څخه بچی راووزی، دابچی حرام وگڼو وې غورځوو او که هغه حلال دی وې خورو ؟
[سوال کوونکی : حضرت ابو سعید رضی الله عنه]

جواب : که چیری مو زړه غواپی نو (ذبح یی کی) وې خورئ ولی چی ددې دذبح کولو هم هغه طریقه ده که چی دده دمور دذبح کولو ده (ابوداؤد وترمذی) .
شرح : که چیری دنس څخه مې بچی راووزی نو بالکل حرام (۱) دی او که چیری ژوندی راووتی نو ذبح دی کړی او دهغه خوراک جائز او حلال دی ، لکه څنگه چی ددې پوښتنی په جواب کی ارشاد فرمایل سویدی ، او که چیری تر ذبح کولو مخکی مې سوی وو نو حرام دی ، صحابه وو رضی الله عنهم ته دا شبهه وه چی شاید ددومره ضعیف او دبالکل نوی را ایستل سوی بچی ذبح کول جائز نه وی ولی چی

(۱). دامام شافعی رحمه الله علیه په نزد که چیری ژوندی راووتی نو دذبح کولو ضرورت یی نسته ، او که چیری مې راووتی نوهم حلال دی او دامام ابو یوسف او امام محمد رحمهما الله علیهما په نزد هم چی مې را وایستل سی حلال دی په دې شرط چی اعضاء (اندامونه) یی پوره جوړ سوی وی. شامی او مرقاة جلد خامس . منه رحمه الله تعالى

دا یوڅه درحم خلاف معلومیږي ، دجواب حاصل دادی چی دذبح په وخت کی درا ایستل سوی بچی او دنورو حیوانانو په ذبح کی هیڅ فرق نسته .

مسئله : دحمل لرونکی حیوان ذبح کول جائز دی ، البته دکم حیوان چی دبچی پیدا کیدو مده ډیره نژدی راغلی وی دهغه ذبح کول مکروه دی .

مسئله : دشیدی لرونکی حیوان ذبح کول جائز دی ، لیکن بی له ضرورته داسی کول بڼه نه دی .

۴۸. پوښتنه : زما پر پلار باندی حج فرض کړل سويدی او هغه اوس دومره ضعیف او سپین ږیری دی چی پر اوښ باندی نسی سپړیدی ، که چیری زه دهغه دطرفه څخه حج وکړم نو دهغه دذمی څخه به ادا سی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه دخثعم دقبیلې څخه]

جواب : هو ! که یې ته دهغه دطرفه څخه ادا کړی نو ادا کیږي .

۴۹. پوښتنه : زما مور نذر ایښی وو چی حج به کوی ، حج یې لا نه وو کړی چی وفات سوه ، اوس که چیری زه دهغې دطرف څخه حج اداکم نوصحیح دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یو سړی دجهانه قبیلې څخه]

جواب : ته دهغې دطرفه څخه حج ادا که دهغې دذمی څخه حج ادا کیږي ، وگوره ! که چیری ستا دمور پر ذمه باندی قرض وای نوتا ادا کولای سواي دارنگه دخدای ﷻ حق هم ادا که ځکه چی دهغه ﷻ حق پوره کول زیات ضروری دی (بخاری شریف) .

شرح : ترڅو پوری چی په خپله دحج کولو قدرت او طاقت وی ، یوڅوک خپل فرضی حج دبل چا څخه نسی ادا کولی ، لیکن که یوڅوک په حالت کی دصحت او قوت دحج تر فرض (۱) کیدو وروسته نهایتی ضعیف او دسفر ناقابله سو یا سره دوجوده دقدرت او طاقت دحج تر ادا کولو مخکی مړ سو یایې نذر کړی وو چی حج به کوم او تر ادا کولو مخکی ضعیف او ناطاقته سو یا مړ سو نوپه دی ټولو صورتو کی بل سړی دهغه دطرفه څخه حج ادا کولی سی ، دحج تر فرض کیدو وروسته یا دحج تر نذر کولو وروسته او تر ادا کولو مخکی که یوڅوک مړ سو او مال یې پرې ښووی او وصیت یې وکی چی زما دطرفه څخه فرضی حج ادا کی یا

(۱). دامام ابو یوسف او امام محمد رحمهما الله دا قول دی چی که چیری په حالت کی دعجز او عذر هم حج فرض سی ، بیا هم بل څوک نائب کول او دحج ادا کول لازم دی . منه

زما نذر پوره کی نو دوارثانو پر ذمه باندی دده دطرفه خخه فرضی حج ادا کول او دنذر پوره کول لازم دی (برابره خبره ده که دحج نذر وی او که دبل عبادت) او که یی مال نه پرې بنووی یا یی وصیت نه وو کړی نو پروارثانو باندی ددې شیانو ادا کول لازمی نه دی البته مستحب دی چی دده دطرفه خخه فرضی حج یا نذر ادا کړی او دده غاړی او ذمه په خلاصه کړی . لکه چی دپوښتنی وړاندی کوونکی ښځی مور هم په ظاهره وصیت نه وو کړی مگر دهغې دمحبت جوش او نیکبختی دا دې ته تیاره کړه چی دمور دسره خخه دنذر بار لیری کړی او هغه په راحت کړی او آنحضرت ﷺ دقرض مثال ورکی اوپه دې یی وپوهول چی لکه څنگه چی حقوق العباد دمړی دطرفه خخه ادا کولی سی داغه رنگه دحق الله ادا کول هم ممکن دی .

مسئله : که چیری یو سړی خپل فرضی حج ادا کړی وی یا پرده باندی فرض سوی نه وی او هغه دخپل طرف خخه نفلی حج ادا کول غواړی نوسره دوجوده دخپل صحت او طاقت یی هم په بل سړی سره ادا کولی سی .

مسئله : دخپل مور او پلار او نورو قریبانو او نورو خلکو دطرفه خخه دهغوی تر مرگ وروسته حج ادا کولی سی . برابره خبره ده که په ژوند کی پرهغوی باندی فرض وی او که نه وی او برابره خبره ده که هغوی دحج وصیت کړی وی او که نه وی .

مسئله : دبل چا دطرفه خخه چی کم حج کیږی دې ته حج بدل وایی په دې کی مناسب او بهتره داده چی داسی سړی ولاړ سی چی مخکی یی خپل حج کړی وی ، او حج بدل که چیری دنارینه دطرفه خخه ښځه وکی یا دښځی دطرفه خخه یی نارینه وکړی بیا هم جائز دی ، دا ضروری نه ده چی دنارینه حج بدل دی نارینه کړی او دښځی حج بدل دی ښځه .

مسئله : دبل چا دطرفه خخه دحج کوونکی دسفر خرڅه او مصرف دحج کوونکی پر ذمه باندی وی ، لیکن که یی چیری ددې سره سره څه اجرت او مزدوری هم مقرره کړه نو بیا حج نه ادا کیږی .

۵۰. **پوښتنه :** یوشی که چیری په لار کی پروت وی یا په لار کی پیدا کړل سی نو په هغه باندی څه کول پکار دی ؟

[سوال کوونکی : یو اعرابی چی نوم یی عقبه بن سوید رضی الله عنه ذکر سویدی]

جواب : دهغه لوبښی (یعنی هغه کپړه او ټوکر یاچمپه اونور چی په هغه کی هغه شی تړل سویدی) او سربند (یعنی سرتړونکی چی په هغه باندی هغه شی تړل سویدی)

معلوم که ، او بیا تريوه کاله پوري دهغه اعلان او پيژندنه کوه ، په دې موده کې که يې چيري مالک راغی او علامه او پته او نښانه يې درته وويل نو هغه ته يې ورکړه او که نه وو نوته يې په خپله خرڅ کړه (بخاری شريف) .

۵۱. **پوښتنه :** ما په لار کې يو پرته (ايله سوی) تيلي راپورته کړيده چې په هغه کې سل ۱۰۰ دیناره دی اوس په هغه باندې څه وکړم ؟

[سوال کوونکي : ابی بن کعب رضي الله عنه]

جواب : تريوه کاله پوري دهغه پيژندنه په خلگو کې وکړه ، په يوه کال کې که يې چيري مالک راغی نو هغه ته يې ورکړه او که نه وو نوته يې په خپله خرڅ کړه (بخاری) .

شرح : دايله سوی شی را پورته کول په نیت دحفاظت سره جائز دی ، اوپه کم ځای کې چې دا اندیښنه وی چې ضائع به کړل سی یا یو بل سړی به يې په خپله پورته کړی او خپله به يې واخلي هلته يې بیا پورته کول واجب دی ، دپورته کولو پروخت بهتره داده چې یو څوک شاهد جوړ کړی چې مالک ته دورکولو دپاره يې پورته کوم ترڅو چې دتهمت او یا الزام لگولو موقع چاته په لاس ورنسی او ددې شی څخه دده دنفس طمع هم قطع سی ولی چې کله یو سړی شاهد جوړ کړل سی نو خپل ځان ته داپښوولو او خیانت کولو موقع به بیا په لاس کې نه وی . دپورته کولو وروسته دی دهغه علامې ، پته او نښانې په ښه ډول سره یادی کړی او دکم ځای څخه چې يې راپورته کړی وو هلته ، دمسجدو په دروازو ، بازارو اونورو عامو ځایو کې دی دهغه شهرت یعنی عامه پيژندنه او خبریدل وکړی چې داسی یو شی موږ پیدا کړیدی که دیو چا دا وړک سوی وی نو یودی سی ، لیکن پوره حال دی دهغه شی نه بیانوی ترڅو چې چاته ددرواغو ددعوې کولو موقع په لاس ورنسی ، دهر شی تعریف او شهرت دی دهغه شی دقدر اوقیمت سره مناسب وکړی ، تردې پوری چې دا خیال وسی چې اوس ددې مالک ددې طلب پرې ایښی دی او اوس يې هغه پلټنه نه کوی ، مثلاً ډیر قیمتی شی وی نو پوره کال دی دهغه شهرت وکی او که چیری ددوو څلورو روپو شی وی نو لس پنځلس ورځی میاشت دوې میاشتی دی دهغه شهرت وکړی په دې موده کې که چیری یو سړی راغی او دعوه يې وکړه او صحیح صحیح علامې او نښانې يې بیان کړی چې دهغه څخه یقین راسی چې دايې مالک دی نو پر پورته کوونکي باندی لازم او واجب دی چې هغه شی بیرته ورکړی ، او

که چیری په دومره موده کی هیڅوک نه راغی او داسی خیال او فکر وسو چی اوس مالک ددې پلټنه او تلابن نه کوی نو داسی دی داصلي مالک دطرفه څخه صدقه او خیرات کړی او که چیری پورته کوونکی په خپله فقیر او مفلسه وی نو تردې وخته پوری دشهرت کولو څخه وروسته هغه دخپل ځان سره اېښوول او په خپل استعمال او مصرف کی لگول هم جائز دی ، اوس که چیری بیا وروسته مالک راغی او دهغه شی پر صدقه کولو یا استعمالولو باندی راضی سو نو ددې مالک ته به نهایتی ډیر ثواب ورسېږی او که چیری هغه په دې باندی راضی نه وی نو پورته کوونکی شخص ته دتاوان ورکول لازمی دی او ټوله ثواب به دی تر لاسه کی ولی چی دتاوان تر ادا کولو وروسته گواکی هغه شی دده دطرفه څخه صدقه سو .

ددې دواړو پوښتنو دپوښتونکو مفلسه او بې ماله کیدل چی کله وجناب سرور عالم ﷺ ته معلوم وه او دراپورته کړل سوی شی گران قیمته کیدل هم ورته معلوم وه ځکه یې نو دپوره کال دشهرت کولو حکم ورته وکی او تر کال تیریدو وروسته یې په خپله دخرڅ کولو اجازه ورته وفرمایله .

دلته دا شبهه کیږی چی ددوهم سوال پوښتونکی یعنی اُبی بن کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (۱) دمالدارو صحابه وو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ څخه وو بیا هم ده ته نبی ﷺ په خپل استعمال او مصرف کی دراوړلو اجازه کړی وه . جواب دادی چی دده په ملک کی په دې وخت کی کم مال وو ، دومره لانه وو مالدار سوی چی لقطه خرڅول ورته نه وو روا .

مسئله : که چیری پیدا کړل سوی شی یو داسی شی وو چی بدبویه او ورستیدي ، نو تریوڅه وخته پوری دی تعریف او شهرت وکړی کله چی یې دخرابیدو اندیښنه سوه نو بیا دی خیرات کړی .

مسئله : که چیری یو داسی شی وی چی مالک دهغه پروا نه کوی اونه په عادت کی دهغه شی پلټنه کیږی (لکه دخرما یا آم منډکه یا دانارو پوستکی اونور) نو پورته کوونکی ته یې بې له تعریف اوشهرته په خپل مصرف اواستعمال کی راوستل جائز دی .

(۱). دی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په صحابه وو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ کی ترټولو لوی حافظ او دومره جلیل القدر عالم وو چی دحضور ﷺ په ژوند کی یې هم فتواوی ورکولی اودی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دوچی په کاتبانو کی داخل وو ، آنحضرت ﷺ ده ته سید الانصار ویله او عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته یې سید المسلمین یې ویله ، په کال ۱۹ هجری په مدینه منوره کی وفات سو . لوی الله ﷻ دې ورڅخه راضی سی ، رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

۵۲. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ که خونگنبه مړه کم او هغه په دواکي استعمال کم نو روا ده او که نه ؟
[سوال کوونکی : يو طبيب]

جواب : دهغې مړه کول نه دی پکار ، او په دواکي يې اچول نه دی پکار ، ځکه چې دهغې خوراک جائز نه دی . (ابوداؤد)

شرح : بې له ضرورته ديوه حيوان وژل نه دی روا خصوصاً دچنگوښي چې دهغې په اړوند په نورو ځايو کې نبي کریم ﷺ فرمايلي دي چې دا مه وژنئ. ولي چې دا تسبیح وايي او کله چې دنجاست او حراموالي دوجي دهغې خوړل او په دواکي اچول جائز نه وه ددې وجې ده ﷺ ددې دقتل څخه منع وکړه چې بې له ضرورته يې ووژني نو گناهگار به سي .

۵۳. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ پر موږ نارینه وو باندې زموږ دزوجه څه حق دی ؟
[سوال کوونکی : معاوية القشيري رضى الله عنه]

جواب : دزوجې حق پرتا باندې دادی چې کله ته خوراک خوري نوپه هغې باندې يې هم خوره او کله چې کالی اغوندي نوپه هغې باندې يې هم اغونده او پر مخ باندې يې مه وهه او کمه بده او قبيحه خبره مه ورته کوه او هغه دځانه څخه مه جلا کوه مگر نه يوازې په ځای کې . (مسند احمد ، ابوداؤد ، ابن ماجة) .

شرح : دميره پر ذمه باندې دزوجې نفقه يعنی خوراک ، جامه او داوسيدنی کور او ځای ددواړو (زوج او زوجې) دحال او وسعت سره موافق واجب دی ، که چيرې زوج هم مفلس او تنگ لاسی وي او زوجه هم داسی وي نو دځاوند پر ذمه باندې غريبانه اومفلسانه خوراک اوجامه او داوسيدنی ځای واجب دی ، او که چيرې زوج نهايتی مالداره اوامير وي اوښځه مسکينه اومفلسه وي يا زوج مفلس وي او ښځه ځاونده دعزت اوما ل وي نوبيا دمیانه درجې نفقه واجب ده ، که څه هم چې دامير او مالدار زوج دپاره هم دا مناسبه ده چې کم څه خپله خوري هغه په ښځې باندې هم وخوري مگر داسی کول ورباندې واجب نه دی ، او که چيرې دواړه مالداره وي نوبيا اميرانه نفقه واجب ده ، زوج که څه هم چې هرڅومره مفلسه او فقير وي ليکن دزوجې نفقه دده پر ذمه باندې ده که يې په ناحقه نه ورکوله يا دده سره موجوده نه وه نوپر ذمه باندې به يې په جبر سره لازمه کړل سي ، يا دی قاضی او حاکم دده مال خرڅ کړي او ښځې ته دی نفقه ورڅخه ورکړي ، که چيرې زوجه کم عمره وه چې دصحبث کولو قابله نه وه يا بې له اجازې دشوهر يو ځای ولاړه نوبيا يې نفقه نه ده واجب .

که چیری زوج کم عمره او دصحبث کولو قابل نه وو او دده په ملک کی مال وو نو دزوجې نفقه پر واجب ده ، دخوراک اسباب او ضروری لوبښی او نور ټوله دزوج پر ذمه باندی دی او که چیری دمريضی یا بلی وجی څخه زوجی دپخولو طاقت نه درلودی نو پخ سوی خوراک ورکول زوج ته لازم دی ، جامه دهر موسم مطابقه په اندازه دضرورت دهر ملک دعادت اودستور سره مناسبه واجب ده ، او داسی داوسیدنی کور واجب دی چی په هغه کی بل څوک نه وی ورسره شریک (که چیری دزوج کوچنی اولاد هلته اوسی نوهیڅ ممانعت پکښی نسته) اوپه هغه کی به داسی دقلف ځای وی چی قلف او کیلی یې دزوجې په لاس کی وی ، مگر دا ټوله شیان ددواړو دامیری اوغریبی او ددوی دحیثیت او حال سره مناسب واجب دی ، لکه چی په شروع کی هم دا لیکل سویدی .

پر مخ باندی دوهلو څخه ممانعت سویدی ، برابره خبره ده که اولاد وی اوکه زوجه او که غلام یا خادم . دمخ څخه ماسوا پر نورو ځایو باندی وهل دضرورت په وخت کی جائز دی مثلاً زوج دزینت او سنگار کولو وزوجې ته وایی او زوجه یې نه منی یا یې زوج دمباشرت دپاره راوبولی او هغه بې له شرعی وجی انکار وکړی یا لمونځ نه کوی ، دحيض او جنابت غسل نه کوی ، یا دکومی بدکاری فعل وکی . دبدو کلماتو ویل ، ښکښل کول ، بد رد ویل هم نه دی جائز . په ځای کی دجلا کولو مطلب دادی چی که چیری دسختی ناراضی په وجه په ډول داگاهي ورکولو دجلا کولو اراده وکړی نو په همدغه کور کی دی جلا پرې باسی دانه چی په کوم جلا ځای کی دی یې واچوی او ودې بیروی یا دی یوځای ورڅخه ولاړ سی ، همدا مضمون په قرآن کریم کی په دې الفاظو بیان سویدی چی : **وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ** ، لیکن پرلویي خطا او زیات ناراضه کیدو باندی په جلا کور کی پرېښوول یې هم جائز دی کم چی دنورو حدیثو څخه معلومیږی .

مسئله : دکوچنی هلك پر پلار باندی دده دښځی نفقه نه ده واجب ، البته که چیری دهلك په ملک کی څه مال وی نو دهغه څخه دی دزوجې نفقه ورکړل سی ، که چیری دزوج په اجازې دپلار په کور کی اوسی بیایي هم نفقه پر زوج باندی واجب ده ، دمريضی په حالت کی یې هم نفقه واجب ده ، لیکن دوا او علاج یې دزوج پرذمه باندی نه دی واجب البته مناسبه ده چی علاج او معالجه هم وروکړی ، دکوچنی دپیداينبت ددایی مزدوری دزوج پرذمه باندی هغه وخت واجب ده چی هغه دایي

په خپله راوبولی او ورته مقررہ يې کړی . دکوچنی خطا په وجه پريوه بستره باندی دزوجې دطرف څخه مخ اړول او بيا بیدیدل پکار دی .

۵۴. **پوښتنه :** يا رسول الله ﷺ دا دوي انجونى دسعد بن ربيع رضى الله عنه لونی دی ، ددوی پلار ستا په ملگرتيا کی دأحد په ورځ شهید سویدی ، ددوی اکا پرتوله مال باندی قبضه کړیده نه يې ددوی دپاره ميراث پرې ايښی دی نه څه مال ، اوترڅو پوری چي مال نه وی ددوی نکاح نسی کیدی . اوس تاسی رضى الله عنه ددوی حصه او حق ورڅخه واخلی او کم څه چي اکا اخیستی دی هغه دوی ته ورکی .

[سوال کوونکی : دسعد بن الربيع رضى الله عنه زوجه رضى الله عنها]

جواب : (دټول مال) څخه دانجونو حق دوي دريمی حصې او ددوی دمور (يعنی دسعد رضى الله عنه دزوجې) اتمه حصه ده او کم څه چي پاته سوه هغه ددوی داکا دی . (ابوداؤد وترمذی) .

شرح : سعد بن ربيع رضى الله عنه دخزرج دقبيلې څخه جليل القدر انصارى صحابى دی، تر هجرت کولو وروسته چي کله رسول الله ﷺ دمهاجرينو او انصارو په مابينځ کی ورور والی وکی يعنی يو يو مهاجر يې ديوه يوه انصارى ورور جوړ کی او په خوراک او چيناک کی يې ورسره شريک کی ، عبد الرحمن بن عوف مهاجر يې دده ورور جوړ کی، ده ورته وويل چي ته زما سم نيمايي مال او اولاد ټوله شيان واخله ، دخپلو دوو ښځو څخه چي کمه يوه ته غواړي زه طلاق ورکوم ته يې په نکاح کړه ، مگر عبد الرحمن بن عوف رضى الله عنه دشکريې دادا کولو سره هغه ته دبرکت دعا وکړه او دا (دنکاح خبره) يې ونه منله ، اودکوچنيو او لويو شيانو تجارت يې شروع کی ددير لوی مال خاوند او مالدار سو ، سعد رضى الله عنه دکوچنی اختر په مياشت په کال ۳ هجري کی دغزوة أحد په مشهور جنگ کی ددولسو ۱۲ زخمو دلاسه شهيد سو ، او تر آخری سلگۍ پوری يې خپل قوم ته درسول الله ﷺ سره دوفاداری او خدمت او ځان قربانولو وصيت کوی ، رضى الله تعالى عنه ، دده تر شهيد کيدو وروسته دجاهليت دزمانې دقانون په مطابق دسعد رضى الله عنه ورور پر ټوله مال قبضه وکړه ، ځکه چي دجاهليت په زمانه کی ښځوته ميراث نه ورکول کیدی ، دده رضى الله عنه زوجه رضى الله عنها درسول الله ﷺ په خدمت کی حاضره سوه ، ځکه چي دی ﷺ دمسلمانانو دپاره ځای دپناه اورجوع او دبيکسو دپاره فريادرس وو ، او خپل حال يې ورته بيان کی او ورته وې ويل چي ترڅو پوری دانجونو دپاره

مال نه وی اودقانون مطابق ډیر څه ولور ورنکړل سی، په عزت سره یې نکاح نسی کیدی، نبی ﷺ وفرمایل چي خدای ﷻ به ددې فیصله وفرمایي او دسعد رضی اللہ عنہ زوجه یې رخصت کړه، تردې وروسته د: **يُؤْصِيكُمُ اللَّهُ فِيْ اَوْلَادِكُمْ** څخه تر آخری رکوع (پاره ۴ سورة النساء رکوع ۳) پوری دمیراث حکم نازل سو او دزمانو حصه هم مقررہ کړل سوه، بیا رسول الله ﷺ ددې انجونو اکا دسعد رضی اللہ عنہ ورور ته حال ور واستوی چي دتوله مال څخه انجونو ته دوې ثلثې ورکړه او اتمه حصه ددوی مور یعنی دحضرت سعد رضی اللہ عنہ زوجې ته ورکړه او کم څه چي پاته سوه هغه ستا دی، په دې صورت کی دعلم الفرائض (علم میراث) دقاعدي مطابق (توله ترکه او پاته سوی مال) څلوریش ۲۴ حصې سو چي په هغه کی به ۱۲ دواړو انجونو ته ورکول کیږي او دریمه حصه یې زوجې ته اوپا ته پنځه حصې دمړي ورورته، صورت دمستلي دادی:

مسئله ۲۴

زوجه	دختر	دختر	ورور
۳	۸	۸	۵

په اسلام کی دا تر ټولو لومړنۍ میراث دی چي تقسیم سو.

۵۵. پوښتنه: یا رسول الله ﷺ فال څه ته وایی؟ [سوال کوونکی: صحابه رضی اللہ عنہم]

جواب: فال هغه صالحه او نیکه کلمه ده چي په تاسی کی یې څوک واورى (یعنی انسان چي کمه ښه خبره یا ښه نوم واورى او خوشحاله سی همدغه فال دی، مثلاً یوچا په یو ضروری کار پسې ځغستل، په لار کی یې دیوه شخص سره ملاقات و سو دهغه نوم چي یې وپوښتی نووې ویل چي زما نوم واجد (پیدا کولو والا) دی، داچي یې واوریدی نو خوشحاله سو چي خدای ﷻ به دا کار را پوره کی. (بخاری و مسلم)

شرح: یو وخت آنحضرت ﷺ وفرمایل چي بد فالی نیول جائز نه دی، اونیك فال نیول بهتر دی صحابه وو رضی اللہ عنہم عرض وکی چي یا حضرت ﷺ! فال څه ته وایی؟ نبی ﷺ وفرمایل چي هغه عمده او خوښه سوی خبره او لفظ دی چي څوک یې واورى نو خوشحاله سی، چي دهغه څخه یوه داسی اشاره را ووزی چي زما مراد به پوره سی اوپه مرام او مقصد کی به فائز (کامیاب) سم، یا زما غم به لیری سی، په عربو کی قانون وو چي داضطراب او شک په وخت کی به یې پر درختو

باندی ډبري ویشتلې او مرغان به یې الوزول ، که به مرغان رسته طرف ته والوتل نو دا به یې نیک فال بلې او که به چپه طرف ته والوتل نو دا به یې منحوس ، بد او دضرر نښانه بلل او بد فالی به یې ورڅخه کول ، اسلام ددې ممانعت وکړی او دیو عمده او اصلی لفظ یا کلمې څخه یې نیک فال اخیستل جائز وفرمایل او بد فال نیول یې ددې څخه هم جائز نکي ، ځکه چی دبد فال نیولو څخه هیڅ قسم نفع نه وی ، کم امور چی په مقدر کی وی هغه نسی خرابیدی خامخا به انسان په رنځ او غم باندی مبتلا او حیران کیږي ، د نیک فال تر نیولو وروسته زړه خوشحاله سی او په عمده او اصلی تدبیرونو کی مصروف کیږي تردې وروسته بیا هغه مخ ته راځي کم چی نیک یا بد مقدر کړل سويدي ، په زړه کی دبد فالی په خیال راتلو سره هیڅ گناه نسته ، لیکن ددې دوجی څخه کار پرېښوول او دکمې گتیی یا نقصان رسیدو عقیده درلودل گناه ده ، که چیری یو وخت دیوې خبری څخه دبد فالی خیال راسی نو دا دعا دې ووايي او پر الله تعالی دی توکل وکړی انشاء الله هیڅکله به نقصان نه ور ورسیدی : **اَللّٰهُمَّ لَا يَأْتِيْ بِالْحَسَنَاتِ اِلَّا اَنْتَ وَلَا يَدْفَعُ السَّيِّئَاتِ اِلَّا اَنْتَ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِكَ .**

۵۶. پوښتنه : که چیری یو چاته ښکار په لاس ورسی او چاقو په دې وخت کی موجود نه وی نو په (تیره او تیزه ځله لرونکی) ډبري باندی یا دلرگی په څوکه سره ذبح کول جائز دی او که نه ؟

جواب : په هرشی سره چی دی زړه غواړي وینه وبهوه او دخدای ﷻ نوم واخله او ذبح وکړه (ابوداؤد ونسائی) .

شرح : کم شی چی پرې کوونکی او زخمی کوونکی وی په هغه سره ذبح جائزه ده ، په پنډ او درانه شی سره که ووهل سی او زخمی کړل سی نو ذبح نه ده جائزه ، پرې کوونکی شی برابره خبره ده که تیره ډبره وی او که لرگی یا یو بوټی وی ، په نوک او غاښ سره دذبح کولو ممانعت په بل ځای کی معلوم سويدي .

مسئله : کله چی دتوپک گولی پرې کوونکی نه ده ځکه نو په توپک سره ویشتل سوی حیوان نه دی حلال ، دتوپک گولی دتیزی او زور دوجی څخه په بدن کی سری کوی او ننوزی دچاقو او توری په ډول پرې کول نه کوی .

۵۷. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ آیا ذبح په حلق او لټه کی کول کیږي په بل ځای کی نه ده جائزه ؟

[سوال کوونکی : وامد ابو العثرآ]

جواب : که ته هغه په ورون کی هم په نیزه ووهی نو کافی ده (ابوداؤد ، ترمذی ، نسائی ، ابن ماجه)

شرح : په ورون یا نورو ځایو کی په نیزه وهلو سره ذبح کول یوازې په هغه صورت کی جائز دی چی د حیوان د نیولو او په حلق کی د حلالولو طاقت او قدرت نه وی مثلاً یو حیوان ایله سو او وتبستیدی هرڅومره کوشش چی وکی په لاس نه ورځی ، یا همدارنگه په یوه غار یا څاه کی دارنگه ولویدی چی اوس یې ژوندی راکښل ممکن نه دی ، په داسی صورت کی په بسم الله ویلو سره دنیزې یا غشی په غورځولو سره چی پرهر ځای هم زخم ولگیدی حلالیږی ، لبه (۱) وایی دسینې سر ته یعنی ترغاړی کښته چی کمه غار او ډب وی . په اردو کی بعضی خلک دې ته نرخره وایی .

۵۸. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ زموږ یوه اوښه هریا (۲) ده هغه دیوه سړی باغ ته ورغله او ډیر تاوان یې ورورسوی ، پرموږ باندی ددې تاوان واجب دی که نه ؟
[سوال کوونکی : برآء بن عازب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : د باغ حفاظت دورځی دخوا دهغه د مالکانو پر ذمه باندی دی (نو که چیری په ورځ کی یو حیوان ورغی او تاوان یې ورورسوی نو د څریدونکو حیوانانو پر مالک باندی یې تاوان نه دی واجب او د شپې دپاره مالک ته ضروری ده چی خپل حیوانان تړلی وساتی ، ځکه نو) د شپې چی حیوانانو کم نقصان اړولی دی ددې تاوان د حیوانانو د مالک پر ذمه باندی دی . (ابوداؤد)

شرح : که چیری د حیوان سره یو څوک څروونکی او ساتونکی نه وو او په ورځ کی دیوچا څه نقصان وسو نو په اتفاق سره د علماوو د حیوانانو پر مالک باندی تاوان نسته او که یو څوک څروونکی یا ساتونکی ورسره وو یا یو څوک ورباندی سپور وو نوییا ددې شخص پر ذمه باندی تاوان لازم دی برابره خبره ده که دورځی تاوان ورسوی او که د شپې پردې باندی هم اتفاق دی ، لیکن که یې د شپې تاوان ورسوی او یو څوک نه وو ورسره نوییا هم امام ابوحنیفه صاحب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دنورو احادیثو

(۱). قال الرازی فی مختار الصحاح ص ۲۷۰ عمود ۱ (طبع : المكتبة التجارية بالمكة المكرمة) : اللَّبَّةُ بوزن الحَبَّةِ : الْمَنْحَرُ آه وهو موضع النحر من الابل . حَقَّانِي عَفَى اللَّهُ عَنْهُ جميع ذنوبه . آمين

(۲). هریا : هغه غویي اوښ او نورو ته ویل کیږی چی هغه دشنو وښو خوړلو عادت لری .

لکه : اَلْعَمَاءُ جُرْحُهَا جَبَّارٌ او نورو دوجی څخه فرمایي چي په دې صورت کي هم تاوان نه لزميږي ، او امام شافعي صاحب رَحِمَهُ اللهُ عَلَيَّهِ او نور امامان فرمایي چي په دې صورت کي تاوان واجبيږي ، تفصيل او دليل يې په عربي کتابو کي موجود دي .

۵۹. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ ما خپلي مور ته يوه مينځه ورکړي وه اوس مي مور وفات سوه او مينځه ماته په ميراث کي پاته سوه ددې اخيستل جائز دي او که نه ؟ او په اخيستلو سره خوبه يې زما ثواب نه باطليږي او يا رسول الله ﷺ پر هغې باندې ديوې مياشتي روژې هم واجب وي آيا دهغې دطرفه څخه چي يې ادا کړم نو ادا به سي او که نه ؟ او يا رسول الله ﷺ هغې حج هم نه وو ادا کړي که دهغې دطرفه څخه زه حج ادا کم نو کيدلای سي او که نه ؟

[سوال کوونکي : يوه ښځه په روايت دبریده رَحِمَهُ اللهُ عَلَيَّهِ]

جواب : دمينځي دورکولو ثواب تاته حاصليږي ، او اوس په ميراث کي بيرته تاته راغله (ددې اخيستل جائز دي ثواب دي نه باطليږي) روژې چي ته دهغې دطرفه څخه ونيسي وبه سي اوته دهغې دطرفه څخه حج وکړه . (ترمذي ، ابوداؤد ، مسلم) شرح : کله چي مينځه دوصله رحمي او ثواب په نيت ورکول سوي وه نوکامل ثواب حاصل سو ، اوس په ذريعه دميراث که چيري دورکوونکي وطرف ته بيرته راسي په ثواب کي کمی نه راځي ، ددې څخه دا قاعده معلومه سوه چي خپله ورکړل سوي صدقه او نور که چيري دکومي حلالی طريقي څخه بيرته ورکوونکي ته ورسپړي نو اخيستل يې جائز دي ، مثلاً يوچا لس ۱۰ روپۍ دزکوة خپل ورور يا اکا ته ورکړي نوزکوة ادا سو ، اوس يوڅو ورځي بعده ورور يا اکا مړسو او لس روپۍ ۱۰ هغه ورکوونکي وراره يا ورورته بيرته په ميراث کي ورسيدی نو اخيستلای يې سي ، يا مثلاً دزید يوه قريب ته ديوه ځای څخه دصدقي او زکوة مال ورسيدی ددې قريب پرمېر کيدو باندې که هغه مال په ميراث کي زید ته ورسپړي نو اخيستل يې جائز دي برابره خبره ده که هرڅومره مالدار ولی نه وي او که چيري په خپل ژوند کي هم هغه مفلسه قريب دخپل طرفه څخه هغه په صدقه کي ترلاسه کړي مال زید ته ورکړي نو هم جائز دي . نفلي روژه که ونيول سي يا لمونځ وکړل سي او يو څوک يې ثواب ويوچاته وروبڅښي نو وررسپړي ليکن فرضي او واجب روژه يا لمونځ کم چي ديو چا پرذمه باندې وي هغه دبل چا په نيولو او ادا

کولو نه ادا کيږي ، دهغه دادا کولو صورت دادی چي دهري روژي اوهر لمونځ په عوض کي نيمه کاسه غنم (په انگريزي وزن سره دوه ۲ سپره (۱) چي هغه ۱۲۰ تولي کيږي) دې مسکينانو ته ورکړل سي ، يا دې ددومره غلې قيمت ورکړل سي . آنحضرت ﷺ چي دپوښتنی په جواب کي کم دروژي دادا کولو حکم فرمايلي دي دهغه همدغه مطلب دي چي دهغې دروژي په عوض کي فديه او صدقه ادا که . که چيري يو شخص بې له حج کولو څخه مړ سو وي يا عاجزه سو چي قدرت او طاقت دسفر يې نه درلودی نوبل شخص ته دهغه دطرف څخه حج ادا کول جائز دي ، لکه ده ﷺ چي ارشاد وفرمايه چي دخپل مور دطرفه څخه حج وکه .

۲۰. **پوښتنه :** يا رسول الله ﷺ زه مسلمان سو يم او زما په نکاح کي داسي دوې ۲ ښځي دي چي هغوي خپل په مابينځ کي سره خوندي دي هغوي اوس په نکاح کي ساتلای سم او که نه ؟ [سوال کوونکي: فيروز رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ]

جواب : ددوي څخه چي دې هره يوه زړه غواړي هغه طلاقه کړه . (ابوداؤد ، ترمذي ، ابن ماجه)

شرح : که يې چيري ددوو خوندي سره په يوه عقد کي نکاح کړي وه نو تر اسلام وروسته ددواړو پرېښوول ضروري دي ، ترعدې تيريږي وروسته يې چي دچا سره زړه غواړي نکاح دي ورسره وکړي ، او که يې جلا جلا ددواړو سره نکاح کړي وه نو دهغه يوې پاته کول جائز (۲) دي دکمي يوې سره چي يې اول نکاح کړي وه ځکه چي ددوو خوندي ديوه سړي په نکاح کي راتلل دقرآن او حديث په تصريح سره ناجائز دي .

مسئله : کمي ښځي چي يو دبله خورزه او خاله وي يا عمه او وريره وي دوي په نکاح کي جمع کول نه دي جائز .

مسئله : که يې چيري ښځي ته طلاق ورکي نو ترڅو پوري چي عده نه وي تمامه سوې ددې دخور سره نکاح نه ده جائز .

(۱). دبعضو علماوو دتحقيق مطابق په انگريزي وزن سره يوسير درې چيتانگه يعنې ۹۵ تولي غله کافي ده مگر احتياط په هغه مقدار کي دي کم چي احقر ليکلي دي ، او داکثرو معتبرو علماوو همدغه قول دي . منه^۳

(۲). داقيد يوازي دامام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ په نزد باندې دي چي دچا سره اول نکاح سوې وي هغه دي پرېږدي نور علماء فرمايي چي هره يوه چي يې خونبه وي هغه دي پرېږدي . منه^۴

۲۱. **پوښتنه:** قیامت به کله راسی؟ [سوال کوونکی: یو اعرابی یعنی صحرائی]
جواب: کله چی امانت ضائع کړل سی نو بیا د قیامت انتظار کوه او د امانت د ضائع کیدلو صورت دادی چی کار داسی خلگوته وسپارل سی چی دوی یې لائق نه وی.
 (بخاری)

شرح: مثلاً حکومت داسی چاته ورکول سی چی هغه عادل او لائق نه وی، نصیحت هغه څوک کوی چی لائق یې نه وی، مقتدا او مفتی هغه عالم سی چی هغه ددې لائق نه وی، درویش او مرشد هغه جاهل او فاسق وگڼل سی چی دهغه د تصوف سره هیڅ رابطه نه وی، مصنف او مؤلف هغه کم استعداد خلك جوړ سی چی په هغوی کی ددې اهلیت نه وی، ومنهم هذا الفقير غفر له الكبير، په دې حدیث کی د امر د لفظ څخه خاص حکومت او سلطنت هم مرادیدلای سی، والا اول اولی کما لا یخفی علی العلماء.

۲۲. **پوښتنه:** د عقیقې حکم څه دی؟ (یعنی د هلك او انجلی دپاره چشی ذبح کول پکار دی؟). [سوال کوونکی: ام کرز رضي الله عنه]

جواب: د هلك د عقیقې دپاره دوې بزې او دانجلی دپاره یوه بزه، که نروې او که ماده په دې کی هیڅ منع نسته. (یعنی که چیری د هلك د طرفه څخه ماده بزه ذبح کی یا دانجلی په عقیقه کی بز نر ذبح کړی بیا هم هیڅ حرج نسته پکښی. (ترمذی)
شرح: آنحضرت ﷺ د اعمده او مستحبه طریقه د تعلیم فرمایلی ده، که چیری د هلك په عقیقه کی هم یوه بزه ذبح کړل سی نو د عقیقې سنت په ادا کیرې، په نر او ماده کی هیڅ فرق نسته، یعنی د هلك په عقیقه کی برابره خبره ده که نر حیوان ذبح کړی او که ماده دارنگه دانجلی په عقیقه کی هم، دا قید نسته چی د هلك دپاره به نر وی او دانجلی دپاره به ماده وی.

مسئله: د کم شخص کره چی کوچنی پیدا سو دهغه دپاره مسنون او مستحب ده چی په اوومه ورځ دهغه نوم کښېږدی او دهغه سرور و خروې او دهغه دسر دوریښتانو دوزن په اندازه سپین زر یا سره زر خیرات کړی او یو بز یا یوه بزه حلاله کړی، د هلك په عقیقه کی که دوه وی نو بهتره ده دهغه غوښی دی پخی کړی یادې همداسی او مې تقسیم کړی دهغه د غوښو د هډوکو د ماتولو او نه ماتولو ورته اختیار دی، دا څه ضروری نه ده چی هډوکي به یې نه ماتیرې، داچی کمه مشهوره ده چی آنا او نیکه اونورو بعضو قریبانو ته د عقیقې غوښی نه خوړل پکار دی، بې

اصله ده . که په اوومه ۷ ورځ باندې ديوې وجې څخه داسې ونکړل سې نوپه څوار لسمه ۱۴ ورځ يا په يو ويشتمه ۲۱ ورځ باندې دې عقيقه وکړي ، که چيرې نور هم ناوخته سې نو داوو ۷ هفتو يا داوو ۷ مياشتو حساب دې ولگوي ، دعقيقې په حيوان کې هغه ټوله شرطونه دي کم چي دقربانۍ په حيوان کې دي او ددې اکثره مسئلې دقربانۍ په مثل سره دي ، که چيرې په يوه غوايي کې شپږ کسه دقربانۍ په نيت شريک وي او اوم شخص دخپل کوچني دعقيقې په نيت ورشريک سې نو جائز دي .

۲۳. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ ماته خپله زوجه ډيره محبوبه ده او زما پلار (حضرت عمر رضى الله عنه) دهغې څخه ناخوښه دي او فرمايي چي دې ته طلاق ورکه اوس چي تا څنگه وفرمايل هغسې به کوم .
[سوال کوونکي: عبد الله بن عمر رضى الله عنه]
جواب : ته هغې ته طلاق ورکه . (ابوداؤد ، ترمذی ، نسائي ، ابن ماجه ، ابن حبان باختلاف الفاظ)

شرح : که چيرې زوجه بې قصوره وي نو دمور او پلار په فرمايشت سره هغې ته طلاق ورکول واجب او لازمي نه دي اوپه دې صورت کې دمور او پلار اطاعت ضروري نه دي ، ليکن جناب رسول الله ﷺ فکر وکړي چي عمر رضى الله عنه کم چي داغلي درجې عالم ، عاقل ، مشفق او مهربانه پلار دي نودخپل زوی دزوجې څخه بې له وجې هيڅکله نه ناراضه کيږي اوبې له کمي گتې ، فائدې او خير خواهي خامخا دطلاق حکم نه ورته فرمايي ليکن دمحبّت او الفت دغلبې دوجې څخه هغه وجه او علت دده دزوی په خيال کې نه راځي ددې وجې ده ﷺ دطلاق ورکولو حکم ورته وفرمايي .

۲۴. پوښتنه : اي سيّد الاولين والآخرين موږ په سفر کې وو ددربو پريوې قبيلې باندې تيريدو هلته کښېنستو ، دهغو خلگو څخه مو مهماني وغوښته نو هغو خلگو مهماني نه راکړه ، دهغه ځای څخه يوه ښځه راغله اوراته وې ويل چي ستاسې څخه ديوچا دم نه دي ازده چي راسره ولاړ سې زموږ دقبيلې پرسردار باندې دم وکړي ځکه چي هغه لږم خوړلي دي ، زموږ څخه يوه شخص وويل چي زما زده دي ، موږ دهغوی څخه يوڅه پسونه وغوښتل او هغه زموږ ملگري سورة فاتحه وويل پرده باندې يې دم اچول شروع کړل هغه ښه سو او دغه خلگو دوعدي مطابق پسونه راکړه دا ملگري دهغو دبېولو څخه انکار کوي ليکن ما ورته وويل چي دا

دځانه سره راروان کړې او ترڅو پورې چې مو در رسول مقبول ﷺ څخه پوښتنه نه وې کړې دوی ته لاس مه وروړې ده ﷺ چې څنگه وفرمايل هغسې عمل به کوو .

جواب : دا تقسيم کړئ او زما دپاره هم پکښې حصه راکړې . (بخاری ، مسلم)

شرح : جناب سرورِ عالم ﷺ خپل دیرش ۳۰ صحابه رضی الله عنهم چې په هغو کې یې ابو سعید رضی الله عنه سردار وو یوځای ددښمن دمقابلې دپاره استولی وه ، (غالباً په بیرته راتلو کې) هغوی د عربو پر قبیلې باندې تیریده او د شپې هلته پاته سوه او د عربو د قانون مطابق یې دهغوی څخه میلستیا وغوښته مگر هغوی د سخت زړه والي دوجې څخه انکار وکړ ، هغو خلکو ته ډیره ژر سزا ورسیده چې د قوم سردار یې لږم وچيچي ، هر قسم تدبیرونه او دوا گانې یې دکومو چې هلته عادت وو په وکړې لیکن آرام نسو ، نویې په خپلو کې سره وویله چې دغه مسافرینو ته ورسی پوښتنه ورڅخه وکړي شاید یو تدبیر یا دم ورته یاد وي ، په همدې ډول ددوی څخه یوه نسخه (دیوه سپری سره) دوی ته ورغله او ورته وې ویل چې زموږ د قبیلې سردار لږم چيچلی دی موږ هر ډول منډی او ترنډی پسی وکړي لیکن هېڅ نفع یې ونه رسوله ، موږ اوریدلی دی چې ستاسې صاحب (یعنی رسول الله ﷺ) دخدای تعالی دطرفه څخه په نور او شفاء سره راغلی دی ، نو که چیرې ستاسې څخه دیوه چا سره څه چل ول وي چې دهغه په وجه دې سردار ته آرام حاصل سی نوراته ویې بنیاست ، ددوی څخه ابوسعید خدری رضی الله عنه وویل چې هو ! زموږ دم یاد دی ، لیکن ددې سره سره چې موږ درته وویل تاسې خلکو زموږ مهمانی نه وکړه لهذا ترڅو پورې چې مو څه معاوضه نه وي مقرره کړې موږ مفت علاج نه کوو ، آخر هغوی دیرش ۳۰ پسونه ورکول قبول کړل او ابو سعید خدری رضی الله عنه ولاړې پر هغه باندې یې دالحمد لله په ویلو سره دم اچول شروع کړل ، په اوه واړه ویلو سره هغه سردار ښه سو ، په دې ټولو خلکو باندې یې خوراک وکړ یا یې شیدې په وچښلې او دیرش ۳۰ پسونه یې هم ورکړه (ددې دپاره چې دنفر پرسر یو پسه راسی) تر را اخیستلو وروسته بعضو خلکو ته په وړلو کې شبه وه چې معلومه نه ده جائز دی که ناجائز ، ددې وجې ابو سعید خدری رضی الله عنه وویل چې دا تر جناب رسول کریم ﷺ پورې را ورسوی څه چې هغه ﷺ وفرمایل هغسې به کوو ، جناب رسول الله ﷺ چې ټوله قصه واوریده نو مبارکه خدا یې وکړه او وې فرمایل چې: تاسې ته څه معلومه

سوه چي دا رقيه يعني دم دي ، تاسي چي خه کړيدي ښه مو کړيدي ، تقسيم يي کړي او دخپلو حصو سره زما حصه هم را مقرره کړي .

دصحابه وو رضي الله عنهم ډير کرامت وسو کمو خلگو چي ددوي تعظيم نه وو کړي هغوي ته سزا ورسیده اودوي ته خوراک او نورخه هم ورسيدل ، او سزا هم سردار ته ورکول سوه ولي چي دهغه ټول خلگ تابع دي او رئيس هم وو ددوي ، که چيري يو غريب واي نو دومره عوض ورخه اخيستل مشکل وو ، ددې حديث خخه پر علاج او دم او نورو باندې داجرت مقررول او اخيستل جائز معلوم سول ، دا جائز دي ليکن په تراويحو کي دقرآن پر اورولو يا دميت دپاره پرويلو باندې اجرت مقررول ناجائز او حرام دي .

۲۵. پوښتنه : اي سرور عالم صلی الله علیه و آله تاسي ارشاد وفرماياست چي شهيد کم کم خلگ دي ؟

جواب : ۱. کم سړي چي دخداي تعالي په لاره کي (يعني په جهاد کي) قتل کړل سي هغه شهيد دي . ۲. او کم سړي چي دخداي تعالي په لاره کي (يعني په جهاد کي) په خپل مرگ) سره مړ سي هغه هم شهيد دي . ۳. او کم سړي چي په طاعون کي مړ سي هغه هم شهيد دي . ۴. او کم سړي چي دنس دناجوړي (يعني هيضه ، اسهال او نورو) خخه مړ سي هغه هم شهيد دي (مسلم) .

شرح : اول قسم اوداعلي درجې شهيد خو هغه دي کم چي في سبيل الله يعني په جهاد کي قتل کړل سي ، دي ددنيا په احکامو کي هم شهيد دي يعني بي له غسله او کفنه په خپلو جامو کي دفن کړل کيږي اوپه آخرت کي هم دده دپاره په زرهاوو نعمتونه او راحتونه دي ، دهمداسي شهيدانو په اړوند خداي تعالي ﷻ فرمايلي دي چي هغوي مړه مه گڼي بلکه هغوي ژوندي دي دخداي دطرفه خخه رزق ورکول کيږي او خوشحاله دي . دوهم قسم شهيد هغه دي چي ددنيا په احکامو کي شهيد نه گڼل کيږي بلکه غسل او کفن دعادي مړو په شان ورکول کيږي ليکن په آخرت کي هغه ته اجر او ثواب او حيات ورکول کيږي په مثال سره دهغه چاچي دالله ﷻ په لاره کي قتل سوي وي ، که خه هم چي په درجه او مرتبه کي تر هغه چا يوخه کم دي ، ددې قسم شهادت زيري په مختلفو احاديثو کي په خو قسمه مرگونو باندې ورکول سويدي ، لکه خلور قسمه خلگوته چي ددې پوښتنې په جواب کي شهيد فرمايل سويدي او په نورو احاديثو کي ددې خخه ماسوا نورو ډولو مرگونو ته هم

شهادت فرمايل سويدي كه څه هم چي دضعيف او قوي رواياتو مطابق داقسم شهادتونه اته شپيتو ۲۸ ته رسيدلي دي (وگوري مظاهري حق ، شروع دباب الجنائن) ليكن دنهايتي صحيح او قوي رواياتو څخه چي كومو خلگو ته شهيد كيدل ثابت دي هغه دادي :

۱. په جهاد كي چي په خپل مرگ سره يعني بي له وژلو مړ سي.
۲. په طاعون (وبا) اخته سي او مړ سي.
۳. دنس دمريضۍ څخه مړ سي .
۴. په اوبو كي ډوب سي مړ سي .
۵. وسوځي او مړ سي .
۶. دذات الجنب (يعني دبغل ددرده څخه) مړ سي .
۷. تر ديواله ، كور او نورو لاندې سي مړ سي .
۸. دمورپه نس كي كوچني مړ سي اوددې دغمه څخه يې بيا مور مړه سي يا دولايت دتكليف څخه په يو بل ډول مړه سي .
۹. دسل په ناروغۍ مړ سي .
۱۰. دمال په حفاظت كي مړ سي (مثلاً دغلو يا ډاكوگانو مقابله كوي مړ سي) .
۱۱. دخپل ځان دمحفوظ كولو دپاره مړ سي .
۱۲. دخپل اهل او عيال دمحفوظ كولو دپاره مړ سي .
۱۳. دسپرلي څخه را ولويږي مړ سي .
۱۴. دخپل حق په طلب كي او دهغه په غوښتنه او فرياد كي په ظلم سره مړ سي.
۱۵. په جهاد كي ديوه حيوان په چيچلو سره مړ سي .
۱۶. په غربت يعني مسافري كي مړ سي .
۱۷. داسلامي ممالكو پر سرحد باندې چوكيداري او پيره كوي مړ سي .
۱۸. په ستوني كي يې گوله يا دانه ولويږي او بنده سي يا په زكام سره مړ سي چي هغه ته په ستوني كي پهنډا لويدل (زكام) هم وايي .
۱۹. زمري ، دغرو پسه يا يوبل درنده حيوان يې څيري او وشكوي او مړ سي .
۲۰. دزړه په اخلاص سره دشهادت في سبيل الله تمنا لري مگر ورنصيب نسي او داغسي مړ سي .
۲۱. دمار يا لږم دچيچلو څخه مړ سي .

۲۲. دطاعون په ځای کې صبر او شکر وکړی او په همداسې ځای کې دیره سې او دمرگه څخه خلاص سې.

۲۳. دکور د بام ، غره یا بل لور ځای څخه را ایله سې او مړ سې .
دا ټوله شهادتونه که څه هم چې ددوهمې درجې شهادت او شهادتِ صغری دی لیکن په دوی کې هم خپل په مابینځ کې دمرتبو او درجو فرق ډیر څه دی .
یوبل شهید دریم قسم هم سته کم چې یوازې په احکامو کې ددنیا شهید دی ، په آخرت کې دهغه دپاره اجر او ثواب دشهیدانو نه دی هغه دادی چې صرف دغنیمت دمال په اراده یا دیوبل قسم فاسد نیت په وجه په جهاد فی سبیل الله کې مړ سې په ظاهره به دده سره هغه معامله کیږي کومه چې داوول قسم دشهیدانو سره کیږي یعنی بې له غسل او کفن په خپلو جامو کې دفن کړل کیږي لیکن په آخرت کې به اجر او ثواب دشهیدانو هغه ته نه وی حاصل.

۲۲. پوښتنه : په ټولو اعمالو کې بهتره او افضله کم عمل دی او تر هغه وروسته دکم عمل درجه ده او تر هغه وروسته دکم ؟

[سوال کوونکي : یوشخص په روایت دابو هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : ترټولو بهتر عمل په الله ﷻ او دهغه په رسول ﷺ باندې ایمان راوړل دی ، تردې وروسته دخدای ﷻ په لاره کې جهاد کول ، تردې وروسته هغه مقبول حج دی چې په هغه کې ریا نه وي . (بخاری و مسلم)

شرح : ایمان یې ترټولو اول او په اوله درجه کې ددې وجې کښېښووی چې بې له ده هېڅ عمل او عبادت په کار نه راځي اونه هم قبلیدی سې همدې اصل داصلو دی ، په جهاد کې هم کله چې دایمان اشاعت او خپرونه او متعدی گټه وي ددې وجې یې هغه په ایمان پسې متصل په دوهمه درجه کې کښېښووی ، حج چې کله یو لوی مشکل او سخت عبادت وو او نهایتی داغلی قسم عمل وو هغه یې هم په افضله او بهتره عملو کې شمار کی .

صحابه وو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ چې هروخت هم ترټولو دمحبوب عمل او ترټولو دافضل عبادت په اړوند په دربار کې دالله ﷻ پوښتنه کړیده نو آنحضرت ﷺ بعضی وختونه دهغه دحال سره مناسب جواب ورکړیدی مثلاً دمور اوپلار په خدمت کې دهغه څخه قصور کیدی یا په لمانځه کې ورڅخه یوڅه سُستی کیدله نو هغوی ته به یې فرمایله چې ستا دپاره دمور او پلار خدمت کول ترټولو بهتره عمل دی ، او

ستا دپاره لمونځ په پایبندی سره په خپل وخت کی ادا کول بهتره عمل دی ، نور بعضی اعمال گواکی تردې هم افضله سته دهغوی دافضلیته څخه هم انکار نه وو مقصد ، او کله به یې دوخت او ضرورت دلحاظه څخه مختلف جواب ورکوی په کمه زمانه کی چی دجهاد نهایتی احتیاج وو هلته یې جهاد ترټولو ښه عمل بللی دی اوکله چی به دجهاد دومره قدر ضرورت نه وو نو نور عملونه به یې ترټولو افضل وگرځول او جهاد به یې په دوهمه یا دریمه درجه کی وگرځوی ، اویه حقیقت کی داټوله اعمال محبوب او افضل دی گواکی فرق یې په خپل مینځی مرتبو او درجو کی دی . ددې جوابو داخلافاتو په وجه کی علماوو نوری وجوهی هم بیان کړیدی ، دې بنده دضرورت داندازې په بیان کولو باندی اکتفاء وکړه .

۲۷. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ زما رضعی خور دا اینسی وو چی لڅ سر او لڅی پښې به دبیت الله شریفی طرف ته ځی (یعنی حج به کوی او اوس په دارنگه کولو تکلیف او دقت وی) .

جواب : الله تعالی ته ستا درضعی خور دمشقت او تکلیف هیڅ ضرورت نسته هغې ته پکار دی چی سپره سی (یعنی سپره دی سی اوبیت الله شریفی ته دی ولاړه سی او پرونی دی واغوندی یعنی سردې پټ کړی) اودرې روژې دی ونیسی (ځکه چی هغې خپل نذر نکي پوره ، دا دهغه کفاره ده) . (ترمذی ، ابوداؤد ، نسائی ، ابن ماجه ، دارمی) .

شرح : دسر پټولو حکم ده ﷺ ددې وجی وفرمایي چی ښځی ته سر پټول فرض دی او دناورا کارو نذر که چا اینسی وی دهغه پوره کول لازم نه دی ، اودسپریدو حکم یې ددې وجی ورکی چی هغه ښځه په پښو باندی دسفر کولو څخه معذوره وه طاقت یې نه درلودی لیکن کله چی هغې دخپل نذر خلاف وکړه ددې وجی ددې پر ذمه باندی قربانی واجب سوه چی دهغه حکم دنورو احادیثو څخه معلوم سویدی ، په کمه درجه کی دهغه دبزې قربانی ده او په لوړه درجه کی او مستحب داوښ یا دغواپی قربانی ده ، اوکله چی یې نذر نکړی پوره نوځکه کفاره هم واجب سوه . او کفاره ده دمیری آزادول یا لسو ۱۰ مسکینانو ته خوراک ورکول یا لسو ۱۰ ته کالی وراغوستل اوکله چی داهیڅ هم نه وی نو درې ۳ روژې دی یوپه بل پرلپسی متصلی ونیسی ، کله چی آنحضرت ﷺ ته معلومه وه چی دعقبه رضی الله عنه درضعی خور په وس او طاقت کی بل ډول کفاره ادا کول نسته ځکه نوده رضی الله عنه دروژې نیولو

حکم ورکی، (یو دا هم احتمال دی چی د عقبه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ درضعی خور سره د قربانی طاقت هم نه وو ددې په عوض کی ده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دروژې نیولو ارشاد ورته فرمایلی دی).

۲۸. **پوښتنه:** موږ سپیان ايله کړو ښکار په کوو دهغوی کړل سوی ښکار په کمو صورتو کی جائز دی او کله ناجائز، او بعضی وختونه خو زموږ دخپل سپی سره پر ښکار باندی بل سپی هم موجودیږی داسی ښکار خوړل پکار دی او که نه؟

[سوال کوونکی: عدی بن حاتم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ]

جواب: کله چی ته خپل تعلیم یافته سپی (په بسم الله ویلو سره) پر ښکار باندی ايله کړی او هغه ښکار مړ کړی نو هغه خوره او که چیری ښکار کوونکی سپی په خپله هم دهغه څخه خوراک وکړی نو دا ښکار مه خوره او کله چی د سپی سره بل سپی پر ښکار باندی پیداسی نوییا هم هغه مه خوره ځکه چی تا بسم الله یوازی دخپل سپی پر ايله کیدو باندی ویلی وه نه پر هغه بل باندی (او پر کم سپی چی دايله کیدو په وخت کی بسم الله ونه ویل سی دهغه ښکار کړل سوی حیوان خوړل جائز نه دی) لهذا نو هغه هم مه خوره ځکه چی معلومه نه ده چی ستا سپی دا ښکار کړی او مړ کړی دی او که هغه بل سپی. (بخاری شریف)

شرح: د سپی ښکار کم چی تر مړ کیدو وروسته پیدا سی په هغه کی که چیری درې ۳ خبری وی نو حلال دی ۱. سپی به تعلیم یافته وی ۲. مسلمان به په بسم الله ویلو سره ايله کړی وی ۳. سپی به دهغه څخه خوراک نه وی کړی، که چیری ژوندی پیدا سو نو ددې شرطو ضرورت نسته ذبح یې دی کړی او بیا دې یې وخورى. که چیری دوو سپیانو په شریکه ښکار کوی نو په دواړو کی هغه درې ۳ سره شرطونه پکار دی، که چیری په دوی کی یوهم غیر تعلیم یافته وو یا کافر یا مشرک ايله کړی وی نو ددوی دخوا څخه مړ کړل سوی ښکار نه دی حلال (تفصیلی حال د سپی د ښکار او مسئلې او نور یې تردې مخکی ذکر سویدی).

۲۹. **پوښتنه:** یا رسول الله ﷺ دا زما زوی دی ما په دغه نس کی ساتلی وو، دتیو څخه می شیدې ورکولی په غیر کی می روزی اوس دده پلار ماته طلاق را کړیدی او غواړی چی دی هم زما څخه جلا کړی، ته ﷺ ددې په اړوند څه حکم فرمایي؟

[سوال کوونکی: یوه ښځه په روایت د عبد الله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب: ترڅو پوری چی ته د بل چا سره نکاح ونکړی نسبت د هلك وپلار ته، ته یې زیاته حقداره یې. (ابوداؤد، مسند احمد)

شرح : کوچنی ته دپروړنبت ورکولو او دخپل ځان سره دساتلو دپاره مور حقداره ده ترڅو پوری چی کوچنی هونبیار نسی (چی دهغه موده فقهاوو دهلک دپاره اوه ۷ کاله مقررہ کړیده او دانجلۍ دپاره یې دحیض تر راتلو پوری) لیکن پرنسختی باندی دی ددې په وجه جبر نه کول کیږی ، دکوچنی نفقه اوخرچه په دې ورځوکی دپلار پرذمه باندی ده ، او که چیری پلار مالداره وی نو دپروړنبت مزدوری هم بنسټه ورڅخه اخیستلای سی کله چی دمیره په نکاح یا عده کی نه وی ، لیکن که چیری مور یې دداسی شخص سره نکاح وکړه چی هغه دکوچنی دپاره محرم نه وو یا داسی ځای ته داوسیدنی دپاره ولاړه چی دهغه ځای اوسیدونکی دکوچنی او دهغه دپلار سره عداوت (دبنمنی) درلوده نو ددې (مور) حق دپروړنبت یې ځی ، ولی چی په دې صورتوکی کوچنی ته دتکلیف او ضرر اندیښنه ده ، که چیری مور یې دداسی یو شخص سره نکاح وکړه چی هغه دکوچنی محرم وو نو دمور حق داولاده څخه نه باطلیږی ، مثلا دکوچنی داکا سره یې نکاح وکړه یایی داکا دزوی سره نکاح وکړه ، که چیری مور یې پروړنبت نه کوی یا مړه سوه یایی دکوچنی دنامحرم سره نکاح وکړه نو نیکه ته ترده وروسته بیا انا ته تردې وروسته بیا خور ته تردې وروسته بیا خاله ته بیا عمه ته بیا نورو بنسټو او نرانو ته دحضانه (۱) حق حاصلیږی ، چی دهغه تفصیل ددې لنډی کتاب لاتق نه دی .

مسئله : که چیری مور یې فاسقه یا فاجره وی نوبیا دحضانه حق نه ورته حاصلیږی . که چیری دکمی وجی څخه لا چاری او لابدی وی مثلا دمور څخه ما سوا کوچنی دبل چا شیدې نخوری نوبیا به یې په مور باندی په جبر سره داوولاد پروړنبت کول کیږی .

۷۰. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ زما دزوج یوڅه غلامان تنبیدلی وه هغه ددوی په

(۱). حضانه : یعنی داوولاد طلب کول مور لره دپروړنبت دپاره .

قال الکاسانی فی البدائع فی الحضانه : هی فی اللغة تستعمل فی معنیین : أحدهما جعل الشئ فی ناحية یقال : حصن الرجل الشئ أي اعتزله فجعله فی ناحية منه ، والثاني : الضم إلى الجنب یقال : حصنته واحتصنته إذا ضمته إلى جنبك ، والحصن الجنب فحضانه الأم ولدها هي ضمها إياه إلى جنبها واعتزالها إياه من أبيه ليكون عندها فتقوم بحفظه وإمساكه وغسل ثيابه ولا تجبر الأم على إرضاعه إلا أن لا يوجد من ترضعه فتجبر علیه وهذا قول عامة العلماء . آه

تلابن کی ووتی کله چی قدوم ته ورسیدی نو هغه غلامان یې پیدا کړه ، غلامانو هغه قتل کی ، اوس که چیری اجازه وفرمایي نو خپلی پخوانۍ قبیلې بنی خدره ته به ولاړه سم ځکه زوج چی زه په کم کور کی پرې اېښی یم او دی مړ سو هغه نه داوسیدنی دپاره صحیح ځای دی اونه هم څه دخوراک او چيښاک اسباب سته .

[سوال کوونکی : زوجه حبشیه ابو سعید خدری رضی الله عنه]

جواب : ته په خپل هغه سرای کی اوسه ترڅو پوری چی مقررہ عده خپل پای ته ورسیرې (ترمذی، ابوداؤد ، نسائی، مؤطا امام مالک) .

شرح : اول دې ته آنحضرت ﷺ اجازه فرمایلي وه چی ولاړه سه لیکن کله چی هغه واپس روانه سوه نو پدستی یې راوبلله او ورته وې فرمایل چی دعدې ترختمیدو پوری په همدې سرای کی اوسه ، ددې څخه معلومه سوه چی دمعتدې دپاره دزوج یا دزوج دوارثانو دطرفه څخه داوسیدنی دپاره په ورکړل سوی کور کی اوسیدل واجب دی او دا چی دکور یا بل شی دخرابوالی او دلر او ډیر تکلیف دوجی څخه په عده کی کور پرېښوول جائز نه دی بلکه په وخت کی دوفات دزوج چی په کم کور کی اوسیرې په همدغه ځای کی دې عده پوره کړی برابره خبره ده که هغه ځای دنبځی په ملک کی وی او که دزوج او که دبل چا . البته که یې چیری دزوج وارثان په ظلم او زور سره وباسی یاپه دې کور کی دځان او مال دضائع کیدو خطرہ وی یا کور ونړیږی یا دنړیدو بیرہ وی یا دکرایي کور وی او نبځی ته دکرایي ورکولو طاقت نه وی په دې ټولو صورتونو کی کور پرېښوول جائز دی .

مسئله : که چیری اتفاقی دیوچا کره دلیدو کتو دپاره تللی وه او ترشا یې په همدې وخت کی زوج مړ سو یا یې طلاق ورکی نو پدستی دې خپل کورته بیرته راسی او عده دې تیره کړی .

مسئله : دزوج دمرگ په عده کی که چیری دنبځی سره دخوراک او چيښاک او گذارې سامان نه وی نو دا چی دا دورځی ووزی اوکار وبار وکړی او دشپې بیرته واپس همدغه کور ته راځی او پکښی اوسی نو دا جائز دی لیکن دطلاق په عده کی بالکل وتل روا نه دی ولی چی ترعدې پوری ددې خرڅ دزوج پر ذمه باندی دی .

۷۱. **پوښتنه :** ما دابو اهاب دلور سره چی نامداره ده په غنیه باندی نکاح کړی وه اوس یوه نبځه وایی (او زما په فکر کی که هغه درواغ وایی) چی ما عقبه او دهغه وزوجې ته ددوی په کوچنیوالی کی شیدې ورکړیدی په دې صورت کی غنیه زما

زوجه کیدلی سی او که نه ؟ [سوال کوونکی: عقبه بن حارث رضی اللہ عنہ]

جواب: ته خپله دا زوجه پرېږده ، کله چی دا ویل کیږی چی تاسی دواړه رضاعی خور او ورور یاست ، نوبیا څنگه تاسی دواړه دزوج او زوجې په ډول اوسیدلای سی . (بخاری ، نسائی ، دارقطنی) .

شرح: عقبه رضی اللہ عنہ په مکه معظمه کی اوسیږی دده دزوجې نوم زینب او غنیه وه او دام یحییٰ په کنیت سره مشهوره وه یوه ورځ یوه سوال کوونکی تور پوستی بنځه ددوی کورته راغله دې ته په خیر ورکولو کی دوی وځنډیده نو دې ورته وویل چی ماته څه صدقه او خیرات ضرور راکړی په خدای قسم چی ما خو تاسی دواړو ته شیدې درکړیدی که څه هم چی هغې زړی بنځی دا خبره دصدقې او خیرات اخیستلو دپاره کړی وه لیکن ددې څخه ددې دواړو زوج او زوجې ورور او خور کیدل ثابت سوه ، عقبه رضی اللہ عنہ ورته وویل چی ته درواغ وایی که ریشتیا داسی وای نو دمخکی څخه تا دا خبر ولی نه راکوی مگر هغه سپین سری پرخپلی خبری باندی ولاړه وه ، دزوجې وقریبانو او کورنۍ ته یې دتحقیق دپاره سپړی ولیږی نو هغوی ټولو وویل چی موږ ته نه ده معلومه چی دې بنځی دی زموږ انجلۍ ته شیدې ورکړی وی ، نوبیا عقبه رضی اللہ عنہ سپړ سو او دمستلې دپوښتنی دپاره مدینی منوری ته ولاړی او دجناب سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت بابرکت کی حاضر سو ده صلی اللہ علیہ وسلم چی واقعه واوریده نو دجلا کیدو حکم یې ورکی او وې فرمایل چی کله په تاسی دواړو کی دشیدو دعلاقې په وجه باندی دورور اوخور قرابت راغی نوبیا څنگه یوځای اوسیدلای سی ، عقبه رضی اللہ عنہ ارشاد نبوی صلی اللہ علیہ وسلم په زړه او روح سره قبول کی او خپله زوجه ام یحییٰ یې پرېښووله او بله نکاح یې وکړه .

دا حکم آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم په ډول دتقویٰ او احتیاط فرمایلی وو که نه وی نوپه دې صورت کی زوجه پرېښوول واجب او لازمی نه وه ، او یوازی دیوې بنځی په شاهدي سره درضاع علاقه نسی ثابتیدی ، البته احتیاط او تقویٰ دغه ده دکم چی حضور صلی اللہ علیہ وسلم حکم ورکی او عقبه رضی اللہ عنہ عمل په وکی .

۷۲. پوښتنه: ای فخر عالم صلی اللہ علیہ وسلم دابی القعیس ورور افلح دلته زموږ کره راغلی وو ما دهغه څخه پرده وکړه نو هغه راته وویل چی آیا زما څخه هم پرده کوی زه خو ستا اکا یم ما ورته وویل چی ته می اکا دکمی خوا سوې ؟ هغه راته وویل چی زما دورور زوجې تاته شیدې درکړیدی ، ما ورته وویل چی ماته خو شیدې بنځی

راکړیدی ستا یې څه علاقه ورسره ، اوس ته وفرمایه چې دهغه څخه پرده کول پکار دی او که واقعی هغه په دې علاقې سره اکا گرځي او پرده نه ده واجب ؟

[سوال کوونکي : ام المؤمنين عائشة رضي الله عنها]

جواب : هغه شرعاً ستا اکا دی هغه ته دراتللو اجازه ورکړه دهغه څخه پرده مه کوه ځکه په نسب سره چې کم قرابتونه ثابتېږي هغه په رضاع سره هم ثابتېږي . (بخاری)

شرح : ددې حدیث څخه معلومه سوه چې دشیدي ورکوونکي ښځې دزوج په علاقې سره هم هغه قرابت ثابتېږي کم چې په نسب کی دپلار دطرفه څخه وی مثلاً دنسبي پلار دورور څخه پرده نه ده واجب او نکاح ورسره حرامه ده دغه رنگه درضاعی پلار دورور سره هم نکاح حرامه ده او پرده نه ده واجب ځکه چې هغه رضاعی اکا دی ، لکه چې دا شخص چې دحضرت عائشې رضي الله عنها درضاعی مور لیور یعنی درضاعی مور دزوج ورور یې وو چې دهغه په مخامخ کیدو سره ده رضي الله عنها عائشې ته اجازه ورکړه او ورته وې فرمایل چې دی ستا اکا دی ، دافلح په اړوند اختلاف دی چې دا دابو القعيس زوی دی اوکه ورور مگر زیاته معتبره خبره داده چې ورور یې دی ، دعائشې رضي الله عنها یوبل اکا هم رضاعی وو مگر هغه یې دبلی علاقې څخه اکا کیدی یعنی دابوبکر رضي الله عنه سره په شیدو کی شریک ورور وو ، په عربو کی چې کله دمور څخه ما سوا دنورو ښځو شیدې هم اکثره وخت ماشوم ته ورکول کیږي ددې وجی درضاعت علاقې په کثرت سره وی . په هندوستان ، پاکستان او افغانستان کی هم داسی علاقې او قرابتونه وی دنکاح پر وخت خلکو ته پکاردی چې دعلماوو څخه تحقیق وکړي ترڅو چې په حرام کی مبتلا نسی .

۷۳. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ ارشاد وفرمایاست چې بعضی وخت یو څوک یو دخیر کار کوی په دې وجه باندی خلگ دهغه تعریف کوی ، ددې څخه هغه ته څه تاوان رسیږي او که نه اوپه ثواب کی څه نقصان راځي اوکه نه ؟

[سوال کوونکي : صحابه رضي الله عنهم په روایت دابو ذر رضي الله عنه]

جواب : دا تعریف خو مومن ته ژر رسیدونکی زیږي دی . (مسلم شریف)

شرح : دجواب مطلب دادی چې دا تعریف هغه شخص لره هېڅ ضرر رسوونکی نه دی بلکه داخو نقد او ژر رسیدونکی زیږي دی چې ده ته دلته ورسیدی چې دهغه څخه معلومه سوه چې الله تعالی ددې بنده څخه راضی سویدی او دی یې خپل

محبوب کړیدی ، دا دهغه ﷺ درضا او محبت تاثیر دی چی د دنیا خلگ یې هم محبوب بولی او تعریف یې کوی ، لکه په حدیث شریف کی چی راغلی دی چی کله الله تعالی یو څوک محبوب گرځوی نو د آسمان خاوندانو ته اطلاع او خبر ورکول کیږی چی هغه یې هم دوست ونیسی تردې وروسته په کراره کراره د اهل دمخکی په زړو کی هم دهغه محبت او عظمت کښېښی او هغه په دوی کی مقبول گرځوی ، حاصل داچی ددې ځای تعریف دراتلونکی دکامیابی او نیکمرغی او دعالم آخرت دبشارت او خوشحالی علامه ده چی هغه ده ته هلته حاصلیدونکی ده او دهغه لوړ قیمتو اجر او ثواب او الهی نعمتو پیش خیمه ده کم چی دده دپاره په عالم باقی کی تیار سویدی .

۷۴. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ ما یو آس فی سبیل الله (یعنی د ثواب په نیت باندی دخدای تعالی ﷻ دپاره یا د جهاد کولو دپاره) یوه شخص ته ورکړی وو مگر هغه ددې آس هیڅ خدمت نه وو کړی او ډنگر او نری کړی وو چی بالکل بیکاره کړی یې وو ، اوس یې هغه شخص خرڅوی غالباً داسی گمان کیږی چی په ډیره اندازه کم قیمت به یې ورکړی زه هغه ورڅخه رانیسم که نه ؟

[سوال کوونکی : عمر بن الخطاب رضی الله عنه]

جواب : هغه هیڅکله مه رانیسه خپله صدقه بیرته واپس مه اخله که څه هم چی هغه یې تاته دیوه درهم په بدله کی هم درکوی ددې وجی چی کم څوک صدقه ورکړی او بیرته یې واپس ورڅخه واخلی هغه داسی دی لکه سپی چی خپل قی دوباره بیرته خوری . (بخاری و مسلم)

شرح : کله چی هغه آس (چی دهغه نوم حضرت عمر رضی الله عنه وړد ایښی وو) ډیر ډنگر او بیکاره سوی وو ددې وجی څخه یې په کم قیمت باندی د تر لاسه کولو گمان وو او ددې وجی چی دده سره به په خاص طور سره ډیر رعایت وکی ولی چی دا دده دخوا څخه ورکول سوی وو که څه هم چی دا قسم بیع حلاله او جائزه ده لیکن کله چی د فی سبیل الله تر ورکولو وروسته اوس دهغه څخه یو قسم رعایت تر لاسه کول نا مناسب دی اوس چی هغه هرڅومره قدر رعایت وکړی گواکی په هغومره اندازه دده ورکړه بیرته ده ته واپس راغله لهذا دا فعل د احتیاط او تقوی خلاف او یوڅه قدر مکروه دی ددې وجی جناب سرور عالم عليه الصلاة والسلام د عمر رضی الله عنه دپاره دا نکړه خوښه او ممانعت یې وفرمایي او بیا یې د صدقې بیرته اخیستلو

سخت مذمت دیوه مثال په بیان کولو سره ښکاره کی .

۷۵. پوښتنه : ای سرورِ عالم ﷺ موږ (یعنی ښځی) پر خپلو پلرو او زامنو او مړو باندې نهایتی بار (او گرانۍ) یو (زموږ خرڅ چی کم ددوی پرذمه دی هغه دوی ته ډیر دروند او ناخوښه دی) ددې خلگو دمال څخه (موږ ته بې له اجازې) آیا یوڅه اخیستل حلال دی ؟

[سوال کوونکی: یوه ښځه اوږدقامت او قوی او غټ بدن والا گواکي دقبیلې څخه دمضروه]
جواب : ددوی دمال څخه تازه شی اخلی خوراک یې هم حلال دی او په هدیه کی ورکول یې هم (ابوداؤد) .

شرح : په کومو ملکوکي چی ښځی کم دروزی کار په خپله نه کوی هلته اکثره پر خلگو باندې ددوی داخراجاتو بار نهایتی گران تیریری (گواکي بعضی وختونه په وجه ډیر تعظیم او محبت هغه دروند والی نه معلومیږي) اوس چی هغه په اجازه او خوشحالی سره هرڅه ورکړي دا دهغوی عنایت او مهربانی ده لیکن بې له اجازې څومره قدر تصرف کول جائز دی ؟ دا سوال کوونکی وپوښتل ، ده ﷺ وفرمایل چی لاندې او تازه شیان مثلاً پوخ سوی خوراک یا شیدې او نور داسی شیان چی ژر خرابیږي او هغه نسی ذخیره کیدی هغوی بې له اجازې خوړل یا یوڅه قدر په طور هدیه یا خیرات ورکول یوچا ته جائز دی ، نور مالونه لکه غلې او دانې او داسی شیان چی دذخیره کیدو قابل وی په هغوی کی داسی تصرف کول نه دی جائز ، که چیری زوج نه ورکول نو دخپل اولاد دپاره خوراک او نور ضروری شیان بالکل بې له اجازې اخیستل هم جائز دی لیکن هدیه او صدقه او نور په هغه صورت کی ورکول جائز دی چی دزوج اجازه اورها په ډول دعرف او عادت معلومه وی او هغه دکوچنی شیانو په ورکولو سره نه ناراضه کیږي ، بلکه که چیری په غله او نقدو او نورو شیانو کی هم دزوج په طرز او طریقې سره اجازه معلومه سی نو خرڅول ، ورکول او وربخښل یې جائز دی لیکن په هر حالت کی دی بې له موقع او بې ځایه دهغه مال نه خرڅوی او دفضول خرچی دعادت په اختیارولو سره دی دشیطان خور دځانه څخه نه جوړوی .

۷۶. پوښتنه : پرمخکه باندې ترتیولو مخکی کم مسجد جوړ سویدی او دهغه څخه وروسته کم یو ؟
 [سوال کوونکی: ابوذر غفاری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ]

جواب : اول مسجد حرام (یعنی خانه کعبه) جوړ سویدی تر هغې وروسته مسجد

اقصى (يعنى بيت المقدس چى سليمان ﷺ جوړ كى) . (بخارى و نسائى)
شرح : په دې كى هېڅ كله هېڅ شېبه نسته چى په ټوله عالم كى چى تر ټولو اول كم
 حاي د عبادت دپاره مقرر كړل سويدي هغه مسجد حرام يعنى خانه كعبه ده لكه
 خداى تعالى چى هم فرمايلى دى چى: **إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ** يعنى تر
 ټولو مخكى كور كم چى د خلگو دپاره عبادت خانه مقرر كړل سوى وه هغه دى چى
 په مكه كى دى (يعنى خانه كعبه) ، اونه هم په دې كى شك سته چى مسجد اقصى
 تردې وروسته جوړ سويدي ليكن په بعضى روايتوكى دى چى د سوال كوونكى پر
 پوښتنه باندې آنحضرت ﷺ وفرمايل چى د مسجد حرام او مسجد اقصى په بنياد
 كى د څلوېښتو ۴۰ كالو فاصله ده حالانكه د تاريخ څخه واضحه كيږي چى په دوى
 كى تر زرو ۱۰۰۰ كالو هم زيات ليرى والى دى ولى چى خانه كعبه ابراهيم
 ﷺ جوړه كړيده او مسجد اقصى سليمان ﷺ . ددې وجى نو ښه پوهيدل
 پكار دى چى جناب سرور عالم ﷺ هغه فاصله بيان كړيده كمه چى ددوى دواړو
 داولو بنيادو او اصلى بناوو تر مابينځ واقع ده ولى چى نه د خانه كعبې اصلى باني
 حضرت ابراهيم ﷺ دى اونه هم د مسجد اقصى بنياد اېښوونكى حضرت
 سليمان ﷺ دى بلكه حضرت آدم ﷺ په امر خداوندى سره يو تربل
 وروسته دواړه مسجدونه جوړ كړيدي او په همدغه بنياد اېښوولو كى څلوېښت
 ۴۰ كاله فاصله وه ، د كم چى مخبر صادق (روحى فداه ^(۱)) بيان فرمايلى دى ، تر
 اوږدې زمانې او ډيرى مودى وروسته چى كله ددواړو علامې خرابى او محوه
 سوى وى او بې نښانه پاته سوى وى په ارشاد او اطلاع خداوندى سره سيدنا
 ابراهيم ﷺ خانه كعبه پر قديمو بنيادو باندې تعمير كړه او دده لمسى حضرت
 يعقوب ﷺ مسجد اقصى پر مخكښو بنيادو باندې راپورته كى (په دې دوو
 تعميرو كى تقريباً د څلوېښتو كالو فرق وو) بيا يو څه موده وروسته داؤد ﷺ
 په نهايتى عمدگى او استحكام سره د مسجد اقصى تعمير شروع كى او دهغه
 دوفاته څخه وروسته دده رشيد زوى او لائق او عاليقدر جانشين سليمان ﷺ
 اختتام ته ورسوى او هم دى ﷺ ددې باني مشهور سو ليكن د خاصو تعلقاتو
 دوجى څخه دبیت الله شريفى باني حضرت ابراهيم ﷺ مشهور دى گواكى

(۱). يعنى زما روح دى ترده ﷺ قربان وى . منه "

خانه کعبه هم تر ده عَلَيْهِ السَّلَامُ وروسته شو وراه تعمیر سویده ، دبیت الله تعمیراتو یو
 خه قدر حالات همدې فقیر مؤلف په الجواب المتین کی او زیات حالات یې
 دالصالحات پر حاشیه باندې دحضرت فاطمې رضی الله عنهما په حالاتو کی لیکلی دی .
 ۷۷. پوښتنه : یا رسول مقبول ﷺ زما نوم فلانی خای ته دتلونکو مجاهدینو په
 نومونو کی لیکل سویدی او زما زوجه حج ته تللی ده (حالانکه دښخو دپاره بې له
 کم محرم یا زوجه خخه یوازی تلل منع دی او هلته په جهاد کی تلل هم ضروری دی
 (ولی چی نوم می لیکلی دی) اوس خه تدبیر وکړم) ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابن عباس رضی الله عنهما]

جواب : ته دخپلی زوجې سره ولاړ سه حج وکه (جهاد ته تلل وځنډوه). (بخاری)
شرح : یو وار دخدای ﷻ رسول ﷺ ارشاد وفرمایي چی بې له ملگری کیدو دزوج
 یا یوه محرم دی هیڅ ښځه سفر نه کوی ، چی ددې خخه معلومه سوه چی دښځی
 دپاره دفرضی حج دادا کولو دپاره هم بې له ملگری کیدو دزوج یا محرم سفر نه
 دی جائز ، ددې وجی سوال کوونکی ولاړ سو او پوښتنه یې وړاندې کړه ، غالباً به
 دهغه پر زوجی باندې حج فرض کړل سوی وو او پرده به نه وو فرض سوی لیکن کله
 چی دده دنفلی حج دوجی خخه دزوجی فرضی حج ادا کیدی اوبې له دی چی دی
 ولاړ سی هغه پاتیده ولی چی بل څوک بیوونکی یې نه وو او یوازی تلل حرام وه
 ځکه یې نوده ته دجهاد پرېښوولو او حج کولو حکم ورکی ، ولی چی جهاد دده په
 نه موجودگی کی هم کیږی لیکن دزوجی حج بالکل فوت کیږی .

مسئله : کله چی دنورو احادیثو خخه معلومه سویده چی دیوازی سفر ممانعت په
 هغه حالت کی دی کله چی ددرو ورځو سفر وی (چی دهغه مقدار په پاکستان او
 هندوستان کی ۴۸ انگریزی میله کیږی) نو که چیری یوه ښځه مکی معظمې ته
 نژدی اوسیدل چی ددرو ورځو سفر (یعنی ۴۸ میلو فاصله نه وی) نودې ته یوازی
 تلل او حج کول هم جائز دی ، لیکن بهتره خبره پرهه حال داده چی دیو چا محرم
 سره یوځای ولاړه سی .

۷۸. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ زما دوه همسایگان دی (که چیری زه هدیه ورکول
 وغواړم او هغه دومره شی وی چی یوازی یوه همسایه ته دورکولو قابل وی نو) په
 دوی کی یې کم یوه ته ورکړم ؟
 [سوال کوونکی : عائشة رضی الله عنها]

جواب : دکم یوه دروازه چی تاته زیاته نژدی وی . (بخاری)

شرح : دهمسايه وکورتته چي کم شي راځي نو نژدی دروازي والا همسايه اکثره وخت هغه ويني او بعضي وخت يې دهغه شي و طرف ته رغبت او خواهش پيدا کيږي ، نو دپوره نروالي دوجي څخه يې هغه ته دهدي او تحفي ورکولو حکم وفرمايي او ددې وجي هم دهغه حق زيات دي چي هغه د حاجت او ضرورت پروخت دده کومکي وي او د غفلت په وخت کي يې حفاظت کوونکي وي ، نو ددې ټولو مصلحتو په وجه نژدی دروازي والا همسايه ته يوشي ورکول مستحب او افضله دي ، که يې چيري دخپل يوه مصلحت يا فائدي په وجه وليري دروازي والا همسايه ته ورکي نو بيا هم جائز او صحيح دي . دارنگه دا حکم هغه وخت دي چي يوازي يوه ته ورکول منظور وي يا هغه هديه قليل المقداره وي چي يوه ته ورکول کيږي زيات ته نه ، که داسي نه وي نو که يې قدرت وي نوبهتره داده چي دواړو ته هديه ورکړي ، نژدی دروازي والا ته هم او ليري دروازي والا ته هم .

دهمسايه سره په مراني ، کومک ، خير خواهي او اعانت کولو کي ډير حديثونه وارد سويدي ، هغه ته ضرر رسول ، آزارول ، دهغه وپتو شيانوته کتل او پلټنه يې کول نهايتي لويه گناه ده ، دهمسايه حقوق ، اخلاق او آداب يې په کتابو کي مفصل ذکر دي .

۷۹. پوښتنه : اي جناب سرور عالم ﷺ زما مور راغلي ده ، هغه مشرکه او داسلام څخه ناخوښه او بيزاره ده ، ماته دهغي خدمت کول او ورسره وصله رحمي کول جائز دي او که نه ؟

[سوال کوونکي : اسماء خور دابوبکر رضي الله عنه]

جواب : ته دخپلي مور سره وصله رحمي (په گذاره او احسان کي) کوه (مسلم)

شرح : ابوبکر رضي الله عنه دجاهليت په زمانه کي خپلي يوې زوجي ته چي نامداره وه په فتيله سره طلاق ورکړي وو چي دهغه څخه دابوبکر رضي الله عنه لور اسماء (چي زوجه وه دزبير) پيدا سوي وه ، مدينې ته تر هجرت کولو وروسته په کمه زمانه کي چي حضرت سرور کائنات ﷺ دقريشو دکفارو سره پريو څو شرطو باندي صلح کړي وه (چي هغي ته صلح حديبيه او عهد قريش هم ويل کيږي) دا ښځه دخپل زوي حارث سره (چي هغه يې دبل زوج مدرك څخه پيدا سوي وو) ملگري سوه دمکي معظمې څخه را روانه سوه دخپل لور اسماء رضي الله عنها کور مديني منوري ته راورسيده او يوڅه غوړي ، کشمش اونور شيان يې په تحفه کي راوړه ليکن داسلام څخه متنفره او دلور دمسلمانيدو څخه نهايتي ناراضه وه ، او دلته دډيري مودي

څخه دابوبکر رضی اللہ عنہ کور په نور اسلام سره منور سوی وو ، بنځو او نرانو ټولو در رسول الله ﷺ پر احکامو باندی روح او ځان ورکوی او دده ﷺ بې له اجازې یې هیڅ کار نه کوی ، اسماء رضی اللہ عنہا نه تحفه قبوله کړه او نه یې دموړ کم خاطر او خیال وساتی بلکه دهادی برحق ﷺ په خدمت مبارک کی حاضره سوه او حال یې عرض کی ، ده ﷺ په جواب کی دموړ کیدو د علاقې ښکاره والی وکی ددې محبت یې تازه کی او اجازه یې ورته وفرمایله چی دموړ کیدو د علاقې څخه ته دهغې خدمت ، تعظیم ، ښه سلوک او احسان ورسره وکړه که څه هم چی هغه مسلمان نه ده، دده ﷺ دارشاد څخه معلومه سوه چی سره ددې چی کافر او مشرک وی دموړ اوپلار دخدمت او تعظیم حق نه زائلیری ، او خدای تعالی ﷻ چی دموړ اوپلار سره کم دا احسان اونیکۍ حکم فرمایلی دی هغه عام دی ، والدین برابره خبره ده که مسلمانان وی او که نه وی او په مذهب مخالف قریب او رشته دار کم چی دمسلمانانو په آزار نه وی پسې دهغه سلوک او احسان کول شرعاً نه دی منع او داهم واضحه سوه چی اسلام څومره قدر فراخ زړه درلودونکی اوخوښ مذهب دی، دمذهب مخالفین ترڅو پوری چی ضرر ونه رسوی دهغوی سره مراعات کول ، نفع ورته رسول ، تعظیم او خدمت ورته جائز بولی .

مسئله : که چیری په جهاد کی کافر پلار دمسلمان زوی په مقابله کی راسی او دقتل کولو موقع وی نو مستحب داده چی په خپله یې نکړی قتل یوبل څوک دې ورته را مخ ته کړی .

۸۰. **پوښتنه :** ای حضرت رسول الله ﷺ زه مسلمان سوی یم او زما سره اته ۸ ښځی دی دا ټولی دځانه سره ساتلی سم او که نه ؟

[سوال کوونکی : قیس بن حارث الاسدی رضی اللہ عنہ]

جواب : څلور (کمی چی ستا په نکاح کی اولی راغلی دی) راوگرځوه (او څلور یې ایله کړه) (ابوداؤد) .

شرح : دمسلمان دپاره تر څلور زیاتی ښځی په یوه حالت کی په تصریح سره دقرآن او حدیث هیڅکله جائز نه دی ، که چیری دمسلمان کیدو پروخت تر څلورو زیاتی موجودی وی نو دزیاتو ایله کول ضروری دی لیکن دهغو څلورو ایله کول پکار دی دکومو سره چی نکاح وروسته سوی وی ، او که وروسته والا دځانه سره پاته کول غواړی نودهغه صورت دادی چی اول دی ټولوته طلاق ورکړی اوبیاچی یې دکومی

دکومی سره زړه وغواړي نکاح دی ورسره وکړي .

مسئله : که چیرې دیوه سپرې په نکاح کې درې ښځې موجودې وي او څلورمې ته یې طلاق ورکړي وو نو ترڅو پورې چې دڅلورمې عده نه وي تیره سوی زوج ته دبلې ښځې سره نکاح کول نه دی حلال .

۸۱. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ کوچنیانو ته په کم عمر کې لمونځ کول پکار دی ؟

[سوال کوونکي: یوشخص نامعلوم الاسم په روایت دعبد الله بن حبيب رضى الله عنه]

جواب : کله چې په رسته اوچپه کې فرق وکولای سي (يعنی هوښيار سي) نو بيا دی لمونځ ادا کول شروع کړي . (ابوداؤد)

شرح : لمونځ روژه او نور احکام شرعيه هغه وخت فرض او واجب گرځي چې انسان بالغ سي او لیونی نه وي لیکن کله چې لمونځ دالله ﷻ په فرأئضو کې ډیر مهم او دتولو عباداتو خلاصه ده ددې وجې دعادت جوړولو ، او اړده کولو په واسطه کوچنیانو ته داوو ۷ کلو په عمر کې لمونځ ادا کول پکار دی او کله چې یې عمر دلسو ۱۰ کالو سو او دژبې په تاکید او امر کولو سره یې لمونځ نه کوي نو په سزا ورکولو او وهلو باندې لمونځ په ادا کول پکار دی ، لکه چې په ابوداؤد او ترمذی او نورو کې یو حدیث دی چې دهغه ترجمه داده چې خپل اولاد ته (هک وی او که انجلی) دلمانځه حکم کوي کله چې دهغه عمر اوه ۷ کاله وي او پر لمونځ نه کولو باندې یې وهی کله چې دهغه عمر لس ۱۰ کاله وي (ولی چې اوس بالغ کیدو ته نژدی دی په دې وخت کې دتاکید زیات ضرورت دی او دلسو ۱۰ کالو په عمر کې) دهلکانو او انجونو بستري ورچلا کوي (يعنی خور او ورور جلا جلا بیدوي) لیکن په چلاخی او لرگی او نورو دا ډول شیانو سره یې (چې عیب په بدن کې پیدا کوي) وهل نه دی پکار بلکه په لاس سره یې وهل پکار دی ، او تردرو ضربو وهلو یې زیات په یوه وار مه وهی او پرسر یې مه وهی ، دلمانځه په ډول دروژې حکم هم په دې عمر کې پکاردی او دنورو شرعی احکامو پایبندی په کول هم پکار دی ددې دپاره چې په آزاد پرېښوولو سره ورڅخه بې مهاره او ښ جوړ نسی او په آینده کې په خرابی اخته نسی . (۱)

۸۲. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ موږ پر دریاب باندې سفر کوو او دخپل ځان سره

(۱). دعامو (عامیانو) خلگو دپاره دا حدیث دومره مهم دی چې باید دسرو زرو په اوبو یې ولیکي او تر خپل وسه پورې دعمل کولو کوشش په وکړي. مترجم رحمه الله

لږې خوږې اوبه اخلو که چيرې په هغه اودس وکړو نو دتندی څخه به مړه سو نو آيا ددریاب (سمندر) په شور کوونکو اوبو سره اودس کوو ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دابو هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : ددریاب اوبه پاکي دی او دهغه مرداره (خپله مړسوی حیوان) هم حلاله ده (نوپه هغه باندی اودس کوی) (ابوداؤد ، نسائی ، ابن ماجه ، دارمی)

شرح : کله چی ددریاب داوبو خوند یوڅه بدل سوی وی اوپه بعضو ځایو کی یې رنگ هم بل وی او آنحضرت ﷺ ددریاب داوبو په اړوند دا هم فرمایلی دی چی هغه اور دی ددې وجی صحابه وو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ ته شبهه وسوه چی شاید ددې داوبو څخه په اودس کولو سره یوڅه کراهیت وی ، ده ﷺ ددې پاکوالی بیان کی داوداسه ، غسل او نورو اجازه یې ورته وفرمایله ، اوکله چی ده ﷺ ته دا معلومه سوه چی دې خلکو ته ددریاب په اوبو کی شبهه ده ددې وجی یې داهم وفرمایله چی ددریاب مرداره هم حلاله ده . دامام ابو حنیفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نزد ددې څخه خاص ماهی مراد دی اوپه دریابی حیوانانو کی یوازی هغه حلال دی دبعضو نورو علماوو په نزد باندی ټوله دریابی حیوانان حلال دی ، پوره تفصیل یې دحدیثو په شروحو کی موجود دی.

۸۳. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ زه داسی ښځه یم چی دخپل سرکوڅی ډیری ټینگی تړم دجنابت په غسل کی پرسر باندی داوبو اچولو اورسولو پروخت دهغو خلاصول ضروری دی اوکه نه ؟

جواب : نه ! دخلاصولو هیڅ ضرورت یې نسته ، تاته همدا کافی دی چی درې واره لپه داوبو ډکه کړی او پرخپل سر باندی یې واچوی او بیا پرټوله بدن باندی اوبه واچوی بس په همدومره کولو سره ته پاکه سوی . (ترمذی ، مسلم ، ابوداؤد)

شرح : په غسل کی درې فرض دی ۱. غږږه کول یعنی دخپلې پوره دننه خوا پرېوول ۲. په پزه کی اوبه اچول ۳. پرپاته ټول بدن باندی اوبه اچول ، ددې قاعدې څخه لازمه سوه چی دسر او ږیری اونورو ځایو ټول ورېښتان دی هم پرېوول سی او لاندې دی کړل سی لیکن دښځو دپاره آنحضرت ﷺ وفرمایل چی یوازی دورېښتانو بیخونه لندول کافی دی ، داچی دسر ورېښتان خلاص کړی او ټوله ورېښتان لاندې کړی ضروری نه دی ، البته پرټول سر باندی داوبو تیریدل او دورېښتانو دبیخو لنډیدل ضروری دی ، لیکن دا حکم یوازی دکوڅی سوو ورېښتانو دپاره دی او په

نبځو پوری خاص دی نو که چیری دیوې نبځی ورېښتان مخکی تر غسل خلاص کړل سوی وه نو بیا دټولو ورېښتانو پرېولل فرض دی . دارنگه دنارینه دپاره دټولو ورېښتانو لندول ضروری (۱) دی برابره خبره ده که کوڅی سوی ورېښتان یې وی او که خلاص . که چیری دنبځی دکوڅی سوو ورېښتانو وییځو ته اوبه ونه رسیږی نویا یې هم خلاصول او دټولو ورېښتانو پرېولل فرض دی .

۸۴. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ کم سړی بهتره دی ؟

[سوال کوونکی : یو اعرابی نا معلوم الاسم]

جواب : کم سړی چی په خپل ځان او مال سره جهاد وکړی (یعنی په جهاد کی ځان او مال مصرف کړی) او کم شخص چی دغره دغارو څخه په یوه غار کی واوسیږی او دخپل پروردگار عبادت وکړی او خلگو ته تکلیف ونه رسوی . (بخاری شریف)

شرح : دجهاد کوونکی څخه دا نه دی مراد چی یوازی جهاد کوی ، نور فرأئض او واجبات نه ادا کوی بلکه هغه شخص مراد دی چی ټول ضروریات ددین هم ادا کوی او فی سبیل الله جهاد هم کوی ، دا شخص ترټولو افضل ددې وجی څخه سو چی په نورو اعمالو او افعالو کی یې دالله تعالی داطاعت او فرمانبرداری سره سره اوس خپل ځان او مال هم دخدای ﷻ په لاره کی مصرف کړ کم چی انسان ته ترټولو زیات عزیز او محبوب او قابل قدر شیان دی اوددې کار یعنی جهاد گټه دومره متعدی (نورته رسیدونکی) ده چی ټول عالم ددې څخه فیض اخیستونکی دی ځکه چی دهمدې جهاد په سبب سره داسلام نور تر خلگو پوری رسیږی مخالفین نریږی او دالله ﷻ نوم لوړیږی دکم دوجی څخه چی ټول عالم قائم دی ، دټولو څخه جلا چی گوبنه نشین سی او دغره په غارو کی اوسیږی او دخدای ذو الجلال ﷻ ذکر کوی داهم افضله دی مگر په دوهمه درجه کی ، ولی چی دخلگو سره په یو ځای کیدو او ملگری اوسیدو کی اکثره گناهونه را وړاندی کیږی چاته تکلیف هم رسیږی اوپه عبادت کی خلل او تاوان هم راځی ، داټوله شیان په جلا اوسیدنه کی نه را پیدا کیږی ، نه به چاته دضرر رسولو موقع درته راځی ، نه به گناه مخ ته راځی ، نه په عبادت کی ریا راځی اونه هم مکر او فریب ، بلکه دزړه داخلصه به په عبادت الهی کی مصروف وی لیکن ددې گټه او نفع او ثواب دده ترذاته پوری محدوده ده نورو خلگو ته نه ده رسیدونکی ددې وجی په دوهمه درجه کی

(۱). په ابوداؤد کی په روایت دثوبان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ددې تصریح سویده .

کڻيپڻوول سو .

علماء ربانيه وو فرمايلي دي چي جناب رسول الله ﷺ ددوو زمانو دوه مناسب عملونه بيان ڪريدي يعني په زمانه کي چي ترڅو پوري يوڅه قدر خير او نيکي وي او په وعظ، نصيحت، جهاد او نورو شيانو سره داسلام ترقي او نورو ته نفع رسول ممکن وي نو ترهغو پوري دخلگو سره يوځاي اوسيدل، او څه ډول چي ممکنه وي دهغوي په اصلاح او خير خواهي کي اوسيدل بهتر دي، او کله چي دزمانې په هر طرف کي شر خپور سي دنیکي دکار نوم لا نسي پاته په داسي وخت گوشه نشيني او يوازي والي بهتر دي .

دموجوده زمانې نهايتي فساد او ډير شرته په کتو سره خوبعضي حضرات همداسي فرمايي چي همدا زمانه دخلگو څخه دجلا والي او تنهائي ده، ليکن راجح او حق دهغو بزرگانو قول دي کم چي فرمايي چي اوس هم څه خير او نيکي موجوده ده داصلاح اونيکي کوشش بالکل بي فائدي نه ځي هغه زمانه تر اوسه لا نه ده راغلي که څه هم چي ډيره نژدي ده .

۸۵. پوښتنه : ما په خوب کي دعثمان بن مظعون رضي الله عنه دپاره يوه روانه چينه ليدلي ده .
[سوال کوونکي: ام العلاء انصاريه رضي الله عنها]

جواب : دا دهغه عمل دي (چي دهغه ثواب تر مرگ وروسته هم) دده دپاره جاري دي . (بخاري شريف)

شرح : په خوب کي ددنيوي اشغالو تر پرېښوولو او دحواس ظاهره وو تر معطل کيدلو وروسته چي کله انساني روح دعالم بالا و طرف ته متوجه کيږي نو هغه په اندازه داستعداد او قابليت دهغه ځاي شيان په نظر ورځي يعني که چيري روح صاف او لطيف وي نو مفصل حالات او پوره واقعه ورته ليدل کيږي او که چيري روح کثيف او په دنيوي جنجالونو باندې زيات ککړ وي نوڅه مشتبه او مبهم شيان ورته ښکاره کيږي (لکه هنداره چي صفا او شفافه وي نوپوره عکس صفا ښکاره کوي او که ککړه او خرابه وي نو پرې پرې عکس پر لوبږي او دخاوري سوي شي په مثال سره شکلونه پکښي معلوميږي) مگر په لوړ عالم کي دهرشي جلا صورت او نوي شکل مقرر دي ، دلمانځه جلا صورت دي ، دروژې جلا ، دمرگ جلا شکل دي او دژوند جلا ، دخير داعمالو جلا حالت دي او دشر داعمالو بيا دهغه څخه مختلف ، ليکن سره ددي چي انسان ددنيا څخه يوڅه قدر بي تعلقه سي

او حواس يې بيکاره سی مگر بيا هم هغه طاقت نه وی ورته حاصل چي انسان دی هغه اصلی صورتونه ووينی ، ځکه چي دهغه ټولی قواوی هرشي ته ديو دنيایو شکل په ليدلو عادی سوی وی ، ددې وجي څخه هغه يې دمحسوسات ظاهره وو دشکل څخه په يو شکل کی راوړی او په خوب کی هغه شيان ويني . خير او برکت علم او نور داسی شيان دشيدو په صورت کی ليدل کيږي ، گمراهی ، بې لاری او نور دشرابو په صورت کی ليدل کيږي ، دمرگ دپاره دبزې صورت بيانېږي ، دبنمنی او مرض دفيل او زمري په صورت کی په نظر رايی وعلی هذا القياس ، دمعبّر (يعنی تعبیر ورکوونکی) کار دادی چي ددې صورتو څخه (چي خوب ليدونکی يې ورته بيانوی) اصلی شي وپيژنی او ورته بيان يې کړی (دا نهايتی مشکل علم دی مگر ترنبی او خصوصاً تر خاتم الانبياء ﷺ څوک زیات ماهر او پوه کيدلای سی) ، لهذا نوده ﷺ دام العلاء رضي الله عنه دخوب په تعبیر کی وفرمايل چي دا دعثمان بن مظعون رضي الله عنه هغه دخیر عمل دی کم چي دده تر مرگ وروسته جاری دی دا دروانی چينې او صافو اوبو په شکل کی ليدل سويدي .

عثمان بن مظعون رضي الله عنه هغه عالی مقام والا صحابی دی چي دی په هغو صحابه وو رضي الله عنهم کی چي دمکې معظمې څخه يې مدينې منورې ته هجرت وکی لومړنۍ شخص دی چي وفات سو ، انصارو يعني دمدينې اوسيدونکو مسلمانانو يوه يوه يا دوو دوو مهاجرينو ته په خپلو کورو کی ځايونه ورکړي وه ترڅو چي په خوراک ، جامه اونورو ټولو شيانو کی دوی دخپل ځان سره شريک کړي او په هر ډول باندی ددوی کار او خدمت وکړي ، عثمان بن مظعون رضي الله عنه دحضرت زید بن ثابت رضي الله عنه (چي کاتب وو درسول الله ﷺ) په حصه کی راغلی وو دده په کور کی اوسيدی او دزید اهل او عيال دده دطرز او طريقې څخه نهايتی خوشحاله او دده دربښتيني بزرگی او تقدس معتقد وه ، دعثمان رضي الله عنه دوفات څخه رسول الله ﷺ ته هم ډير لوی تکليف ورسيدی او دحضرت زید رضي الله عنه متعلقينو او قريبانو ته داسی صدمه اوتکليف ورسيدی لکه څنگه چي دخپلو خاصو قريبانو پرمرگ باندی چاته رسيږي ، په همدې ورځو کی دزید بن ثابت رضي الله عنه زوجې ام العلاء رضي الله عنها دا خوب وليدی چي په دې پوښتنه کی يې ذکر وسو .

۸۲. پوښتنه : په غوړو کی مورك ولويدی مړ سو اوس په دې غوړو څه وکړو دهغه خوړل حلال دی او که نه ؟ [سوال کوونکی : ميمونه رضي الله عنها]

جواب : که چیری غوړی یخی وی نو هغه موړک او دهغه شاوخوا غوړی وغورځوه او خپل پاته غوړی وخوره (او که چیری ویلی غوړی وه نو هغه ته مه ورنژدی کیږه). (مسلم وبخاری و نسائی و جمله کتب احادیث)

شرح : که چیری وچ غوړی نه وه بلکه ویلی وه چی بهیده نوبالکل ناپاکه کیږی دهغه خوراک جائز نه دی ، البته خرڅول او رانیول یې جائز دی (لیکن رانیوونکی ته خبر ورکول پکار دی که نه نو سخته گناه به سی چی بل چاته موفریب ورکی او نجس غوړی مویه و خوړل) او په خراغ کی یې بلول هم جائز دی لیکن په مسجد کی یې بلول جائز نه دی ، همدا حکم دغوړو څخه ما سوا دنورو شیانو هم دی ، که چیری کلک او یوځای وی نو موړک یا بل شی چی ورلویدلی دی هغه او دهغه پرڅلور طرفه باندی یوڅه دهغه شی څخه غورځول پکار دی پاته پاک دی او که چیری روان او بهیدونکی شیان وی (لکه تیل او نور) نو ټوله ناپاکه کیږی .

مسئله : که چیری په ناپاکه غوړو کی دهغه برابر اوبه واچول سی او دومره جوش ورکول سی چی ټوله اوبه وچی او ختمی سی نو غوړی پاک کیږی ، همدا طریقه دشهدو او تیلو دپاکولو هم ده ، لیکن تیلو ته جوش ورکول ضروری نه دی بلکه اوبه دی ورواچوی کله چی تیل یې پر سر راغله هغه دی په یو ترتیب باندی ورڅخه جلا کړی ، البته بهتره داده چی په دې ترتیب یې درې واړه پاک کړی .

۸۷. پوښتنه : دیمن اوسیدونکی دشهدو څخه شراب جوړوی او چینی یې چی هغه ته تبع وایی هغه حلال دی او که حرام ؟

[سوال کوونکی : حضرت ابو موسیٰ رضی الله عنه]

جواب : هر هغه شراب چی نشه راوړی هغه حرام دی (کله چی په تبع کی هم نشه سته لهذا دا هم حرام دی چینیل یې جائز نه دی) ، (بخاری و مسلم) .

شرح : په قرآن شریف کی چی کله خمر ته حرام ویل سویدی ، او خمر وایی په عربی ژبه کی خاص دانگورو و شرابو ته ددې وجی په نورو قسمو شرابو کی صحابه وو رضی الله عنهم ته شبهه وه ځکه چی په نشه راوړلو کی هغه داسی وه لکه دانگورو شراب مگر په لغت کی خمر نه ورته ویل کیده بلکه یوبل قسم نوم به یې وو ، لکه دشهدو و شراب ته چی به تبع او داوړبشو او جوارو شراب ته به مزر ویل کیده ، ددې وجی صحابه وو رضی الله عنهم دده صلی الله علیه و آله څخه پوښتنه کوله چی فلانی قسم شراب حرام دی او که نه ؟ خصوصا دنورو ملکو اوسیدونکو صحابه کرامو رضی الله عنهم چی

هلتہ بہ نور قسمونہ شراب اکثر وہ ، پوڻستنه به يي کولہ ، ده ﷺ نہایتی جامع او عام حکم او قاعدہ کلیہ ورته وفرمایله چي دکومو شيانو خخه نشه راخي هغه ټوله دانگوري شرابو او خمرو په حکم کی دی او حرام دی برابره خبره ده که دهرشی خخه جوړ کړل سی او په هرنامه چي مشهوره وی .

۸۸. **پوښتنه :** یا حضرت ﷺ ! بعضی وختونه څوک لمونځ کوی او په نس کی يي غوړهاری وسی او داسی شبه کیږي چي شاید څه باد به وتلی وی ، دداسی شک په حالت کی دی لمونځ پرېښوول کیږي او که نه ؟

[سوال کوونکی : عبد الله بن زيد بن عاصم المازني (رضي الله عنه)]

جواب : ترڅو پوری چي آواز یا بد بویی رانسی لمونځ دی نه پرېږدي (بخاری و مسلم و ابوداؤد) .

شرح : مقصد دادی چي ترڅو پوری چي آواز وانه وریدل سی یابد بویی محسوس نسی یاخص پرېدن باندی دباد وتلو اثر معلوم نسی او دباد وتلو یقین رانسی اودس نه ماتیري ځکه نو لمونځ پرېښوول نه دی پکار ، ددې حدیث خخه دا قاعدہ معلومه سوه چي دهرشی حکم پر خپل اصلی حالت باندی دی ترڅو پوری چي دهغه خلاف حکم یقینی معلوم نسی ، مثلاً دیوې جامی یا اوبو دپاکوالی موږ ته یقین وو اوس دیوې وجه خخه شبه پیدا سوه چي شاید ناپاکه سوی به وی نوددې شبه هیڅ اعتبار نسته اوبه او جامه دخپل حالت موافق پاکی گڼل کیږي ، هو! کله چي يي ناپاکه کیدل په یقین سره معلوم سی نوبیا به دنپاکه کیدو حکم ورکول کیږي ، یا مثلاً تاته خپل اودس کول په یقینی او پوخ ډول سره معلوم دی لیکن دا شبه ده چي شاید مات سوی به وی نوددې شبهی هیڅ اعتبار نسته اودس پاته دی .

فائده : کله چي په لمانځه کی خاص دلمانځه دحالت ذکر دی ددې وجی دامام مالک او حسن بصری یو قول دادی چي که چیری په لمانځه کی دننه داسی شبه وسی نو بیشکه اودس نه ماتیري لیکن که چیری دلمانځه خخه دباندی داسی شک پیدا سی نو اودس ماتیري مگر دا قول معتبر نه دی ځکه چي په مسلم شریف کی چي کم روایت دی دهغه خخه معلومه سوه چي حکم عام دی ، په لمانځه کی دننه داسی شک پیدا سی اوکه دلمانځه دباندی په دواړو حالتو کی اودس نه ماتیري .

اړوند مسئلې : که چیری په لمانځه کی دقضاء حاجت ضرورت یوڅه معلوم سی نو لمونځ دی پوره کړي او که چیری دومره غلبه يي وکړه چي دلمانځه طرف ته خیال نه

پاته کیدی هغه طرف ته مشغوله وو نو لمونځ دی پرېږدی ، که چیری دمخه څخه لا داسی ضرورت ورته پېښ وو نو لمونځ شروع کول ورته مکروه دی ځان دی فارغه کړی اوبیا دې لمونځ وکړی ، که ریح یعنی باد زور وکی لیکن اودس لرونکی شخص هغه راوگرځوی نو اودس نه ماتېږی .

۸۹. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ دوی ښځی پر دروازه مبارکه باندی حاضری دی او پوښتنه کوی چی که دوی چیری دخپله طرفه څخه صدقه خپلو زوجو او هغو یتیمانوته ورکړی کم چی ددوی تر پرورش لاندی دی نو آیا جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : حضرت بلال دپاره دزینب اویوې ښځی دانصارو رضی الله عنهما]

جواب : (هغو خلکوته صدقه ورکول جائز دی او) هغو ښځوته به دوه ثوابه حاصل سی یو دقرابت ، دنورو سره دوصله رحمی او دبل چا دخبر اخیستلو ، او دوهم دصدقی ورکولو (بخاری ومسلم باختلاف الفاظ)

شرح : یو وخت جناب سرور عالم ﷺ په خپل وعظ اونصیحت کی ښځوته دصدقی ورکولو تاکید وفرمایي ، دعبد الله بن مسعود رضی الله عنه زوجه زینب رضی الله عنها دهغه ځای څخه راواپس سوه اوخپل زوج ته راغله او ورته وې ویل چی ته غریب سړی یې اوموږ ته حضرت اقدس ﷺ دصدقی ورکولو حکم فرمایلی دی ، اوس ته دانحضرت ﷺ خدمت مبارک ته ورسه ددې پوښتنی جواب ورڅخه راوړه چی که چیری تاته په ورکولو سره هم زما صدقه ادا سی او ماته ثواب حاصل سی نوتاته به یې درکړم او که تاته یې درکول جائز نه وه او زما صدقه نه ادا کیده نوبیا به یې بل چاته ورکړم ، عبد الله بن مسعود رضی الله عنه ته خپله په تللو کی څه حیا او لحاظ ودریدی او زینب رضی الله عنها ته یې وویل چی ته په خپله ولاړه سه پوښتنه وکړه او جواب یې راوړه ، پرمبارکه دروازه باندی چی دا حاضره سوه نوگوری چی دانصارو دښځو څخه یوه ښځه تردې دمخه هلته ولاړه ده او دهمدې مسئلې پوښتنه کول غواړی ، کله چی دجناب سید العالمین ﷺ دجلالت شان او رعب څخه هیڅوک بې له اجازې (خصوصاً ښځی) کورته دننه نسوای ورتلای ددې وجی دوی هلته ودریدی ، دده ﷺ خادم او مؤذن سیدنا بلال رضی الله عنه دباندی راووتی نو دوی رضی الله عنهما ورته وویل چی دا زموږ پوښتنه نبی ﷺ ته وروړاندی کړه او جواب یې راوړه مگر دامه ورته وایه چی کومی ښځی دی ، بلال رضی الله عنه ولاړی او عرض یې وکی چی دوی ښځی ددې مسئلې پوښتنه کوی ، ده ﷺ وفرمایل چی کمی ښځی

دی ؟ (اوس حضرت بلال رضی اللہ عنہ ته دا لازمہ سوه چي وروئي نبیي ولی چي درسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د سوال جواب او دارشاد تعمیل یی واجب دی) بلال رضی اللہ عنہ عرض وکی چي یوه بنیخه دانصارو خخه ده اوبله زینبه رضی اللہ عنہ ده (کله چي زینبه ددیرو بنیخو نوم وو ددی وجی) ده صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چي کمه زینبه ؟ بلال رضی اللہ عنہ عرض وکی چي دعبد الله رضی اللہ عنہ زوجه ، نوبیا آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد وفرمایي چي خپلو زوجو او یتیمانو ته صدقه ورکولای سی .

دا خبره دی واضحه وی چي یتیمان کوچنیان که چیری خپل اولاد (لکه دلور زوی اولور یادزوی زوی اولور) نه وی اودهغوی په ملک کی په اندازه دنصاب مال نه وی نوپر دوی باندی واجبی صدقې لکه زکوٰۃ او نور مصرفول هم جائز دی مثلاً دخپلی زوجې اولاد کم چي دبل زوج خخه پیدا سوی وی دیوه سپی په پرورش کی وی نوپر هغه باندی صدقه او زکوٰۃ خرخولای سی ، دارنگه که چیری دخپل زوج اولاد کم چي دبلی بنیخی دنس خخه وی که چیری دیوې بنیخی په پرورش کی وی نو هغه ته خپله صدقه او خیرات واجبه ورکولای سی او دنفلی صدقو مصرفول هم په دې یتیمانو باندی جائز دی بلکه افضل او بهتر دی کم چي خپل اولاد وی (مثلاً زوی ، لمسی ، پوتا او نور) .

داغه رنگه (دحقوق واجبه خخه پرته) که چیری دضرورت پرخای زوج زوجې ته یا زوجه زوج ته نفلی صدقه ورکړی او کومک یی وکړی نوجائز او ددوچنده ثواب باعث دی او غالباً دې بنیخو هم دنفلی صدقو په اړوند پوښتنه کړی وه ، لیکن واجبی صدقې (مثلاً زکوٰۃ) دامام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ په نزد نه زوج زوجې ته ورکولای سی نه یی زوجه زوج ته ورکولای سی . البته امام ابویوسف او امام محمد رحمۃ اللہ علیہما چي شاگردان دی دامام اعظم رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چي زوجه که چیری خپل مسکین زوج ته زکوٰۃ اونور ورکړی نو روا دی ، ادا کیري لیکن داخبره دا دواړه صاحبان هم روا نه بولی چي زوج خپل زکوٰۃ او واجبی صدقې خپلی زوجې ته ورکړی اوفرمایي چي په دې صورت کی زکوٰۃ اونوری واجبی صدقې نه ادا کیري .

۹۰ . پوښتنه : یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم موږ ته دبیت المقدس په اړوند فتوی راکړه (یعنی ددې سره څه معامله کول پکار دی) ؟

[سوال کوونکی : میمونه رضی اللہ عنہا مولاة درسول صلی اللہ علیہ وسلم]

جواب : هلته ځی او هلته لمونځونه کوی ، او که چیری ولاړاست لیکن لمونځ مو

نسواي کولای (۱) نوهلته تیل ور واستوه چی دهغه په قندیلو کی ولگیري .
(ابوداؤد)

شرح : دشام په ملك کی دیوه نهایتی برکت مند خای نوم بیت المقدس دی هغه ته مسجد اقصی هم وایی ، هلته ترټولو مخکی آدم ﷺ دالله ﷻ په امر سره عبادت گاه (دعبادت خای) جوړکی ، ترهغه وروسته هغه خای خراب او خسته سو اونښاني یې ولاړی ، یعقوب ﷺ پراصلی بنیادو باندی دوباره عمارت جوړکی ترده وروسته داؤد ﷺ یو عالیشان مسجد اونهایتی مستحکم عمارت پردې خای باندی شروع کی اوترده وروسته سلیمان ﷺ په جناتو (پیریانو) اونورو سره دا عمارت پای ته ورسوی اودهغه (سلیمان ﷺ) په نامه سره مشهور سو ، لکه چی دې (بیت المقدس) ته مسجد سلیمان ﷺ هم وایی ، دا ډیر برکتمند او مکرم او معظم مسجد دی ، تربیت الله او مسجد نبوی ﷺ وروسته ددې مسجد درجه ده ، داخای دبعضو انبیاء و دولاوت خای دی اوډیر نبیان همدلته مدفون (ښخ) دی ، دجناب خاتم الانبیاء ﷺ تروفات وروسته چی کله په صحابه وو (رضی الله عنهم) کی اختلاف سو چی دی ﷺ به په کم خای کی دفن کوو نودبعضو حضراتو رایه داهم وه چی دی ﷺ دی بیت المقدس ته یووړل سی اوهلته دی دفن کړل سی (لیکن ابوبکر رضی الله عنه نبوی حدیث دوی ته ورواوړوی او فیصله یې وکړه چی الله ﷻ چی دنیانو ﷺ هرخای دفن کول خوښوی هم هلته یې وفات کوی ، ځکه نودی مبارک ﷺ په حجره مبارکه کی دفن کړل سوپرکم خای چی دی ﷺ وفات سوی وو) ، مقصد داچی بیت المقدس ډیر دتعظیم وړ خای دی پرهو مسلمان باندی دوس په اندازه ددې تعظیم ضرور دی که چیری په آسانی سره ممکنه وی نو وروسته تر ادا کولو دحج او تر زیارت دروضه مطهرې دی ددې دمسجد وزیارت کولو ته ولاړسی او لمونځونه دی پکښی وکړی یادی تیل (یا دشم بتی یادهغه قیمت) ورواستوی چی هلته ولگیري ، لیکن هلته تلل یاتیل اونور شیان وراستول صرف مستحب دی څه ضروری نه دی چی ددینی ضروری شیانو تکلیف ورته وایستل سی اوهلته تیل واستوی یاپه خپله په تکلیف سره ولاړسی .

(۱). دایې ځکه وفرمایل چی په هغه زمانه کی هلته په ملك کی امن نه وو ، خای پر خای دجنگونو او قتلونو بازار گرم وو . منه رحمه الله تعالی

ددې حديث څخه دا هم معلومه سوه چې په مسجد كې خراغ روښانه كول جائز او د ثواب باعث دى .

د جناب سرور عالم عليه السلام په مسجد مبارك كې تر ټولو مخكې دده عليه السلام صحابي حضرت تميم دارى رضي الله عنه خراغ روښانه او ولگوى ، نبى صلى الله عليه وسلم چې هغه وليدى نهايتى ډير خوشحاله سو او وې فرمايل چې تا اسلام روښانه كې خدای تعالى جل جلاله دى ستا زړه روښانه كړى او وې فرمايل چې كه چيرى زما كمه نا واده سوى لور وای نوستا سره به مې دهغې نكاح كړى وای يوه شخص وفرمايل چې كه چيرى ستا امر وى نوزه به دخپلى لور سره دده نكاح وكم ، ده عليه السلام اجازه وركړه او نكاح وسوه . (وگورئ علم الاولين)

۹۱. **پوښتنه :** يا رسول كريم صلى الله عليه وسلم زه فرضى لمونځونه ادا كوم او درمضان روژې نيسم او حرام حرام بولم او حلال حلال گڼم آیا زه به په جنت كې داخل سم ؟
[سوال كوونكى : نعمان بن قوقل رضي الله عنه]

جواب : هو! داخل به سى . (مسلم)

شرح : سوال كوونكى چې كم دا وويل چې حرام حرام بولم ددې مطلب داوو چې دهغه پر حرمت او حراموالى باندې عقیده لرم او دهغه څخه ځان ساتم او دحلت او حرمت په اړوند خدايى احكام قبلوم ، نو هغه ايمانداره شخص چې دحرامو څخه پرهيز كوونكى وى او فرائض خداوندې په پوره ډول سره ادا كوي دهغه په جنت كې دداخليدو څه شك دى ځكه چې گناهونه او معاصى اول دهغه څخه صادريږي نه او كه يوڅه ورڅخه وسى نو دهغه دبنو عملونو لمونځو او روژو په وجه به هغه معاف سى او كه چيرى بالفرض يوه گناه معاف هم نسي نو دهغه تر سزا تيرولو وروسته به جنت ته ضرور داخلېږي ، مقصد دداسې شخص جنت ته داخليدل په مطابق دقول دمخبر صادق صلى الله عليه وسلم يقينى دى ، دزكوۍ ذكر يې ځكه نه وكى چې دهغه سره مال نه وو او حج لا په دې وخت كې پر مسلمانانو نه وو فرض كړل سوى .

۹۲. **پوښتنه :** يا رسول اكرم صلى الله عليه وسلم زه اكثره وخت هميشه (نفلى) روژې نيسم او په ماكې دومره طاقت سته چې په سفر كې هم روژې ونيسم نو كه چيرى زه په سفر كې (فرض) روژه ونيسم نو كمه گناه خوبه نلري ؟

[سوال كوونكى : حمز بن عمر الاسلمى رضي الله عنه]

جواب : په سفر كې روژه ماتول دخدای تعالى دطرفه څخه رخصت دى نو كم سړى

چی دا رخصت اختیار کړی نو داهم بڼه دی او کم سړی چی روژه نیول خوښوی (او روژه ونیسی) نو پر هغه باندی هم هیڅ گناه نسته (بخاری و مسلم و ترمذی و ابوداؤد باختلاف الفاظ) .

شرح : دنفلی روژې دنیولو او نه نیولو په هر حالت کی اختیار دی ، په سفر کی وی او که مقیم وی ، کله چی یې زړه وغواړی و دی نیسی او کله چی یې زړه نه غواړی نو نه دی یې نیسی ، البته درمضان روژې بعضو علماوو په سفر کی ناجائزه او بعضو ناخوښه او مکروه بللی دی ، ولی چی په بعضو احادیثو کی دجناب سرور عالم ﷺ څخه دسفر دروژې څخه په نهایتی سختی سره ممانعت ثابت دی لیکن زیات صحیح او معتبر او داکثرو علماوو قول دا دی چی په سفر کی دواړه کارونه جائز دی روژه نیول هم اونه نیول هم ، ولی چی آنحضرت ﷺ بعضی وختونه په سفر کی روژه نیولی ده او بعضی وختونه یې ماته کړیده او دده ﷺ سره ملگری صحابه وو رضی الله عنهم به بعضو روژې نیولی او بعضو به نه نیولی ، اویو پر بل یې بد نه ویل ولی چی دسید الاولین والآخرین ﷺ دا قول او افعالو څخه یې دواړی خبری جائز گڼلی ، لکه ددې سوال په جواب کی چی هم ده ﷺ ددواړو خبرو اختیار ورکړیدی لیکن په کم شخص کی چی دروژې نیولو طاقت وی او په روژه سره هیڅ قسم تکلیف هم نه وی ورته نو دهغه دپاره افضله او بهتره داده چی روژه ونیسی . په احادیثو کی چی په سفر کی دروژې نیولو کم ممانعت راغلی دی هغه دداسی ځایو دپاره دی چی هلته دروژې ماتولو ضرورت وی او په نه ماتولو کی دینی یا دنیاوی حرج ، تکلیف او نقصان پېښیږی او دروژه نیولو والاو چی کم بدوالی او مذمت ثابت دی هغه دهغه خلکو دپاره دی چی په سفر کی روژه نیسی او پرځان ډیر تکلیف او مشقت تیروی او ملگری حیران کړی ، مگر دالله تعالی دطرفه څخه عطا کړل سوی رخصت قبول او په سفر کی روژه ماتول دی نه سپموی کوی ، لکه چی یو وخت آنحضرت ﷺ په سفر کی ولیدل چی یو شخص ددرختی ترسایي لاندی داډول پروت دی لکه دیوه درد یا بل شی څخه چی ناروغ وی او خلگ یې پرشا وخوا را ټول وه ده ﷺ پوښتنه وکړه نو ورته معلومه سوه چی دروژې دسختی څخه یې دغه حال دی پردې باندی ده ﷺ وفرمایل چی په سفر کی روژه نیول کم دنیکی کار نه دی (یعنی په دومره محنت او سختی برداشت کول او سره دوجوده دسخت ضرورت بیا هم چی دروژې نیولو څخه نه راوگرځی دا دثواب خبره او کار نه دی) .

اړوند مسئلې : ۱. په سفر کې چې د کم شخص دروژې نیولو څخه دهغه د سفر ورفیقانو او ملګرو ته سختی او تکلیف وی دهغه دپاره افضله داده چې روژه ونه نیسي . ۲. کم سفر چې تر ۴۸ انگریزي میلو کم وی په هغه کې دروژې پرېښوولو اجازه نسته ، ۳. په کمه ورځ چې په سفر باندې دوطن څخه روانیږي په هغه ورځ روژه نیول ضروري دی البته که چیرې تر صبح صادق کیدو مخکې یې سفر وکړي نو په دغه ورځ باندې هم روژه ماتولی سی ۴. که چیرې دزوال په وخت (یعنی ترتیبک غرمې یوه نیمه گنټه مخکې) یو مسافر وطن ته ورسیدی او تراوسه یې یو داسی کار نه وو کړی چې په روژه کې جائز نه وی اودروژې خلاف وی نوپه هغه ورځ باندې روژه نیول واجب دی او که یې چیرې خوراک ، چینساک یا بل داسی کار کړی وو چې هغه په روژه کې جائز نه وو نو تر ماښامه پورې دخوراک او چینساک څخه ځان بندول واجب دی. ۵. د سفر تر ختمیدو وروسته چې کله مقیم سو نو قضایې نیول لازمی دی ۶. که یې چیرې قضا نه راوړه او مرګ راغلی نو ورباندې واجب دی چې وارثانو ته وصیت وکړي چې دهرې روژې په عوض کې دوه سیره غنم په انگریزي سیر سره مسکینانو ته ورکړي ۷. که چیرې یوه غافل سړی وصیت نه وکړي یا یې دوصیت موقع نکره پیدا بیا هم وارث دهغه دطرفه څخه ذکر کړل سوی فدیة ورکولای سی چې دهغه په وجه به انشاء الله دهغه مړ انسان ذمه خلاصه سی ۸. کم سړی چې په سفر کې روژې نه وی نیولی او په همدې سفر کې مړ سو یا وطن ته تر رسیدو وروسته پدستی مړ سو دهغه پرمه باندې هیڅ نه دی لازم ځکه چې ده ته تر سفر وروسته دادا کولو موقع په لاس نه ده ورغلی ۹. که یې چیرې ډیری روژې په سفر کې نه ونيولی او وطن ته چې ورسیدی نو صرف یوڅو ورځی ژوندی پاته سو نو صرف ددومره روژو صدقه ورکول دهغه دطرفه څخه واجبېږي څومره ورځی چې دی وطن ته راغلی صحیح او جوړ اوسیدلی دی (دروژې مسئلې او متعلقات دې فقیر لیکونکي په خپله مختصره رساله فرحة الصائمین کې نهایتی صاف صاف بیان کړیدی).

۹۳. پوښتنه : ای نبی کریم ﷺ تاسی وفرمایاست چې که چیرې یو شخص راسی او زما مال وړل غواړي نو څه وکړم؟ که یې چیرې زما سره جنگ او جدل کوی نو څه وکړم؟ او که یې چیرې مړ کړم نو څنګه به سم؟ او که چیرې ما هغه مړکی نو هغه به څنګه سی؟

[سوال کوونکي: یو شخص په روایت دابی هريرة راجعاً لے]

جواب : ته هغه ته خپل مال مه ورکوه (دخپل وس تراندازې پوری دمال حفاظت کوه ، که جنگ و سو نو) ته یې هم مقابله کوه او جنگ ورسره کوه که هغه ته مړ کړی نو ته شهید سوی ، او که تا هغه مړ کی نو هغه به جهنم ته ولاړ سی . (مسلم)

شرح : ددې حدیث څخه دخپل ځان اوما (اواهل او عیال) دحفاظت حکم او فضیلت ثابتیږي او معلومه سوه چی دخپل مال او ځان دحفاظت دپاره که چیری یو څوک غل یا راهزن (لار نیوونکی) او یل بل څوک مړ کړی یا یې زخمی کړی نو پردې باندی گناه نسته لیکن دکم قیمته او سپکو شیانو دحفاظت دپاره دغله وژل بالکل نه دی روا او دده دپاره جهنم ته دتگ حکم ده ﷺ ځکه وفرمایي چی هغه دبل چا دمال وړلو دپاره په ناحقه ډول راغلی وو کمه چی ډیره لویه گناه او معصیت دی ، او ښکاره ده چی ترتوبه کولو مخکی مړسو نوددې گناه او دخپلو نورو مخکنیو گناهونو دسزا تیروولو په وجه به هغه دویځ ته ځی ، لیکن که چیری ایمانداره وو نو تر سزا تیروولو وروسته به بالاخره بیرته جنت ته ورسیدی .

۹۴. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ دمردار سوی شی چربی پر کښتیو باندی لگول کیږی پر چمږی باندی منبل کیږی او خلگ هغه په خراغ کی لگوی ددی څه حکم دی ؟ [سوال کوونکی: بعضی صحابه په روایت د جابر بن عبد الله رضی الله عنه]

جواب : داسی کول هیڅ وخت نه دی پکار هغه خو حرام دی ، پرکښتو یهودیانو باندی خدای پاک ﷻ چربیانی حرامی کړی نو هغوی به دا جلا کولی او خرثولی او دهغه قیمت به یې په کار راوړی . (نسائی)

شرح : دمردارو او حرامو حیوانانو چربی (وازگه) او غوښی بالکل حرامی دی دهغه خوړل نه دی روا اونه په بل ډول باندی دهغه څخه نفع اخیستل روا دی نه یې په خراغ کی سوځولای سی نه موم بتی ورڅخه جوړولای سی نه یې پر کښتیو یابل شی باندی منبلولای سی اونه یې رانیولای او خرثولای سی ، یهودیانو کم چی ډیر سرکښه قوم وو او په الهی احکامو کی به یې طرح طرح حیلې او حوالې را ایستلی پرهغوی باندی الله تعالی دحلالو حیوانانو چربی حرامه کړی وه دوی به هغه پراور باندی ویلی کړه اوبیا به یې سره یوځای کول او پردې به یې بیا بل نوم ایښی وو او بیا به یې خرثوله اودهغه پیسې به یې په خپل کار خرثولی او ویل به یې چی خدای تعالی چربی حرامه کړیده موږ خو دهغه قیمت خورو په خپله چربی او وازگه خو نخورو ، حالانکه دهغه خرثول او رانیول او قیمت او نور ټوله حرام وه ، دچربی

د ذکر پر وخت جناب سرورِ عالم رسول الله ﷺ ته دهغو خلگو حال ورپه یاد سو او په بد دعا ورته کولو سره ده ﷺ هغه حال بیان کی ، البته د حرامو حیوانانو پوست او دارنگه د حلالو حیوانانو پوست کم چی بی له ذبح (په خپله) مړه سوی وه تر پخولو وروسته بالکل پاکیزې دداسی پوست خرید او فروخت تر رنگولو دمخه ناجائز دی ، دکومو حیوانانو چی غوښی حلالی دی او ذبح سوی هم وی دهغوی پوست مخکی تر رنگ کیدو هم پاک دی او خرید او فروخت یې هم جائز دی .

مسئله : ترمړ کیدو یا ترپرې کیدو او جلا کیدو وروسته دانسان دهیڅ اندام او جزء څخه نفع اخیستل روا نه دی او دهغه پوست په رنگ ورکولو سره هم نه پاکیزې .

مسئله : دکوچنی کوچنی حیوانانو لکه موبړک ، گلهری (۱) او نور دهغو پوست درنگ کولو (۲) قابل نه دی ، او دخنزیر پوست په رنگ کولو سره نه پاکیزې .

مسئله : پاک تیل ، غوړی او وازگه که چیری ناپاکه وی نو دهغو خوراک نه دی جائز لیکن پرکښتی یا نورو شیانو کی یې غوړی ورکول یا په یوه بل کار کی یې لگول یا یې په خراغ کی سوځل جائز دی لیکن دمسجد په خراغ کی یې سوځول هم نه دی جائز .

مسئله : دناپاکه سوو تیلو او نورو شیانو خرید او فروخت هم حلال دی په دې شرط چی خریدار (رانیوونکی) ته خبر ورکړی .

۹۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ ماته داسی عمل راوښیه چی هغه ما جنت ته نژدی کړی او ددوېڅ څخه می لیری کړی (یعنی یوه داسی خبره یا تدبیر راته وښیه چی دهغه په وجه په جنت کی داخل سم او ددوېڅ څخه نجات ترلاسه کړم) .

[سوال کوونکی: یو اعرابی په سفر کی په روایت دابو ایوب رضی الله عنه]

جواب : دالله تعالی عبادت کوه هیڅوک دهغه سره مه شریکوه او فرض لمونځ قائلوه (یعنی په پابندی او احتیاط سره یې ادا کوه) او فرض زکوٰۃ ورکوه او درمضان روژې نیسه او وصله رحمی کوه . (مسلم وبخاری)

(۱). گلهری : دموبړک په مثل سره یو حیوان دی په رنگ او غټ والی کی ، لیکن پربدن باندی یې تور تور ټکی وی ، او پر درختو باندی اوسی . مترجم عفی الله عنه

(۲). دمار دپوست هغه سپین شیان چی دلورې خوا څخه یې راوژی هغه پاک دی مگر خوراک یې ناجائز دی . منه رحمه الله تعالی

شرح : یو وخت آنحضرت ﷺ پر خپلی اوښی باندی سپور ولاړ وو یو دځنگل اوسیدونکی شخص (چی هغه ته اعرابی او بدوی وایی) راغی دده ﷺ داوښی مهار یې ونيوی او دا سوال یې وړاندی کی ، ده ﷺ حاضرینو ته وفرمایل چی الله تعالی ده ته دنهایتی عمده سوال کولو توفیق ورکړیدی او دهغه دسوال ده ﷺ داسی مفید او جامع جواب ورکی چی ترهغه ښه جواب ممکن نه دی ، داسی عمل یې وروښووی چی ترهغه لوړ هیڅ بل تدبیر نسته ولی چی دشرک څخه ځان وساتی او دالله ﷻ پر عبادت باندی قائم سی او دفرأضی خداوندی او دضروریاتو داسلام ادا کول جنت ته دداخلیدو عمده او اصلی تدبیر دی هغه چی هیڅکله نه خطا کیږی ، دالله ﷻ پر عبادت باندی دقائم پاته کیدو دحکم ورکولو سره سره یې دشرک دپربښوولو په خاص طور سره ددې وجی تاکید وفرمایی چی دعبو کفارو به دخدای تعالی عبادت هم کوی او ددرواغو معبودان به یې دخدای تعالی سره شریک جوړول ددې عقیدې باطل کول ده ﷺ ته منظور وه ، دجواب ترختم کیدو وروسته ده ﷺ وفرمایل چی بس اوس داوښی مهار ایله کړه .

۹۲. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ کله چی نن ورځ (داختر تر لمانځه وروسته دپیروالی په وجه) دغوښو خاص قدر نه وی ددې وجی ما تلوار وکی او تر لمانځه دمخه می خپل قربانی ذبح کړه ددې دپاره چی په خپل اهل او عیال او همسایگانو باندی غوښی وخورم ، زما قربانی ادا سویده که نه ؟

[سوال کوونکی: ابو برده یعنی حارث بن عمره رضی الله عنه وروسته تر لمانځه دلوی اختر]

جواب : کمه بزه چی تا تر لمانځه دمخه ذبح کړیده هغه دقربانی دپاره نسوه بلکه (دعادی) غوښو دپاره سوه اوس دهغه پرځای بله حلاله کړه . (بخاری ومسلم وترمذی وغیره)

شرح : کله چی ده ﷺ ابو برده رضی الله عنه ته دا ارشاد وفرمایه نو هغه رضی الله عنه عرض وکی چی یا حضرت ! زما سره ترپوره یوه کال دکم عمر ^(۱) دبزې بچی دی چی هغه تر غوښو ورکوونکو دوو سرلیانو هم ښه دی ، ده ﷺ ورته وفرمایل چی ښه نوته هغه ذبح که لیکن دبل چا دپاره ستا څخه ماسوا دا جائز نه دی او تردې وروسته ده ﷺ دا عامه قاعده وفرمایل چی کم سړی چی تر لمانځه دمخه ذبحه وکړه هغه

(۱) په حدیث شریف کی لفظ دَعْنَفُ لَیْنٍ راغلی دی چی دهغه معنی داده چی ترپوره کال کم عمر والا هغه چی اوس لا هم شیدې چینیی یایی تازه شیدې پرې ایښی وی . منه رحمه ربّه

دخپل ځان دپاره ذبح کوی یعنی قربانی یې نه ادا کيږي بلکه غوښی به یې دده پکار ورسی او کم سړی چی ترلمانځه وروسته ذبح وکړی دهغه قربانی پوره سوه او هغه دمسلمانانو په طریقې (یعنی ذبح بعد الصلوة) سره عمل وکی .

دقربانی دپاره اوبښ تر پنځو ۵ کلو کم نه دی روا ، اوغویی او غوا اوگامیښه تر دوو ۲ کلو کمه نه ده روا اوبزه یاپسه یامیږه دپوره کال تر عمرکم ناجائز دی . البته دپسه بچی (وری) کم چی پوره دشیږو میاشتو سوی وی او داسی چاغ او قوی وی چی که چیری دیوه کال د عمر والا پسونو سره ایله کړل سی نو فرق یې نسی کیدی چی دا کم عمره دی ، نودداسی وری قربانی هم جائز ده لیکن بزه ترپوره یوه کال د عمر څخه چی کمه وی په هیڅ ډول نه ده جائزه ، لکه ده ﷺ چی ابو برده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته دشیږ میاشتنی بزې د بچی دقربانی کولو اجازه ورکړه او ورسره یې داهم وفرمایل چی ستا څخه ماسوا دبل چا دپاره جائز نه ده .

مسئله ۱: داختر ترلمانځه دمخه دقربانی دناجائز کیدو مسئله کمه چی ددې حدیث څخه معلومه سوه هغه یوازی دښار دپاره ده په داسی کوچنیو کلیو او بانډو کی چی هلته داختر او جمعی لمونځ نه کيږي وروسته تر راختو دصادقو سپیدو قربانی جائز ده ، **حیله:** که چیری په یوه وجه باندی دښار اوسیدونکو ته دژر قربانی کولو ضرورت وی نودخپل قربانی حیوان دی ترښار دباندی لیری یوه ځنگله یا یوه داسی کوچنی کلی ته واستوی چی هلته داختر لمونځ نه کيږي هلته دی دده خادم او ملازم دلوی اختر دمیاشتی دلسم تاریخ دسپیدو تر راختو وروسته ذبح کړی او بیادې یې ښارته راوړی ۳. که چیری داختر ترلمانځه وروسته اوتر خطبې دمخه یې ذبح وکړه نوجائز خودی لیکن مستحب داده چی دخطبې تر ختمیدو وروسته یې ذبح کړی ۴. که چیری په لسم تاریخ یې داختر لمونځ پو یووجه سره نکي ادا نوپه دې ورځ چی کله دلمانځه وخت تیرسو (یعنی ترزوال وروسته) ذبح کول جائز دی ۵. که چیری دلوی اختر لمونځ په یوولسم یا دوولسم (۱) تاریخ باندی ادا کړل سو نو ترلمانځه دمخه ذبح کول هم جائز دی ۶. که چیری په ښار کی پریوه ځای باندی داختر لمونځ سوی وو لیکن په بل ځای کی لا تراوسه نه وو سوی بیا هم ذبح کول جائز دی ۷. ذبح کول که څه هم چی تردوولسم تاریخ پوری جائز دی لیکن بهتره

(۱). دباران او داسی بل شی په وجه باندی تر یوولسم او دوولسم تاریخ پوری دلوی اختر لمونځ ځنډول جائز دی . منه رحمه الله تعالی

اوله ورځ یعنی لسم تاریخ دی ۸. د شپې ذبح کول جائز دی لیکن مکروه دی ۹. چرگه یا هیلې اونور داسی شیان د قربانی په نیت ذبح کول سخت مکروه دی (۱) ۱۰. په غوا غوایی او نورو کی اوه کسان شریکیدي سی ، مستحب داده چی ټول سره یوځای یی او حیوان رانیسی ۱۱. که چیری یوه رانیوی بیا نورو خلگو هم په هغه کی شرکت وکی نوهم جائز دی ۱۲. که چیری په یوه غوایی کی څلور یا پنځه شریک سی او دټولو حصه برابره وی بیا هم جائز دی اودا هم صحیح دی چی یو شخص ددوو درو حصو خریدار سی او پاته خلگ دیوې یوې حصې خریداران سی ۱۳. که چیری دغوایی داوومی حصې قیمت اودبزي قیمت سره برابر وی او غوښی یې هم برابری وی نو بیا بزه رانیول افضله دی ۱۴. تربزي پسه افضله او بهتره دی ۱۵. په بزو او اوبنانو کی د مادي قربانی تر نر افضله او بهتره ده وعلی هذا القیاس تر غوایی غوا بهتره ده ۱۶. دکمی قربانی چی قیمت زیات وی هغه بهتره ده او که چیری دوه حیوانان په قیمت کی برابر وی لیکن دیوه غوښی زیاتی وی نو بیا هغه افضله او بهتره دی ۱۷. که چیری دوې ډنگری بزې هم په دغومره قیمت باندی کیږی او یوه چاغه اوتازه هم په دغومره قیمت اخیستل کیږی نویوه چاغه رانیول افضل او بهتر دی ۱۸. دعیب داره حیوان قربانی جائز نه ده لیکن که چیری دذبح په وخت کی دغورځیدو او راکشیدو څخه عیب داره سو نو بیا هیڅ منع نسته پکښی ۱۹. یوه دریمه حصه غوښی تقسیمول مستحب دی لیکن دعیال داره او قبیله داره شخص دپاره همدا بهتره ده چی صدقه یې نکړی بلکه دخپل اهل او عیال دپاره ټوله غوښی پریردی ۲۰. دمړی دطرفه څخه قربانی جائز ده لیکن که چیری دخپل طرفه څخه دهغه دثواب دور رسولو دپاره یې کوی نو بیا ددې هغه حکم دی کم چی دخپلی قربانی وی یعنی څومره قدر چی وغواړی هغه دی صدقه کړی او څومره قدر چی وغواړی هغه دی کښېږدی او که یې چیری دمړی دوصیت دوجی څخه کوی نوددې څخه خوراک نه دی جائز بلکه ټوله غوښی اونور شیان یې صدقه کول پکار دی، علی هذا القیاس که یې چیری نذر منلی وو چی قربانی به کوم دهغه دپوره کولو په واسطه چی کمه قربانی کوی دهغه څخه هم خوراک نه دی جائز ټوله به صدقه کوی .

* * *

(۱). په دې سره قربانی هم نه ادا کیږی . منه رحمه الله تعالی

فائده دپاره دطالبانو : په بعضو روایاتو کی دی چی: **هَذَا يَوْمَ اللَّحْمِ فِيهِ مَقْرُومٌ** یعنی دن ورځی غوښی نهایتی مرغوبی وی او په بخاری شریف کی دی چی **هَذَا يَوْمَ يَشْتَهَى فِيهِ اللَّحْمُ** ددې روایتو دا مطلب دی چی دا داسی ورځ ده چی دعادت په وجه دهر شخص زړه غوښی غواړی او دمکروه روایت دکم چی احقر ترجمه کړیده دهغه دا مطلب دی چی ترلمانځه وروسته غوښی څه قدر نه پاتیرې هر شخص په خپله قربانی کوی یا دیوه بل ځای څخه هرسړی ته رسیږی ددې وجی ما ترلمانځه دمخه ذبح کړه ددې دپاره چی خلک یې په خوشحالی سره یوسی او پخې یې کړی .

۹۷. پوښتنه : ای هادی برحق ﷺ ! دا وفرمایه چی داسلام کم خوی (او عمل) بهتره دی ؟
[سوال کوونکی: ابوذر یاهانی بن مرثد په روایت د عبدالله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب : دا اسلامی عمده خوی دی چی ته په خلگو خوراک خوره او هر شخص ته سلام کوه چی څوک پیژنی هغه ته هم او چی څوک نه پیژنی هغه ته هم (بخاری ومسلم)

شرح : اسلامی خویونه بیخی ډیر دی لیکن پیغمبر ﷺ دسوال کوونکی دحال سره مناسب او لائق دا خوی او طریقه وروښووله ، په ضرورت او حاجت کی خلگو ته خوراک ورکول هم دلورې درجې عمل دی ځکه چی مال خرڅول پرنفس باندی ډیر شاق او تکلیفی وی او په سلام کولو سره دمسلمانانو په مابینځ کی محبت زیاتیرې چی دهغه څخه ډیری فائدي دینی او دنیوی حاصلیرې لیکن ده ﷺ ارشاد وفرمایي چی په سلام کولو کی دشناخته او بیگانه لحاظ مه کوه بلکه اسلامی حق یې بوله اومسلمان ته یې ورکوه برابره خبره ده که هغه شناخته وی او که ناشناخته ، که څه هم چی دلته دمطلقا سلام ورکولو حکم فرمایل سویدی چی دهغه څخه په ښکاره دا معلومیرې چی فاسق ، فاجر بلکه کافر ته هم سلام اچول پکار دی لیکن دنورو دلائل شرعیه وو څخه او احادیثو څخه معلوم سویدی چی دې خلگو ته سلام جائز نه دی اوبعضی علماء دا فرمایي چی داسلام په ابتداء کی هر شخص ته دسلام کولو حکم وو ددې دپاره چی دخلگو داسلام سره محبت او الفت پیدا سی کله چی الله تعالی اسلام قوی کی نوکافر اومشرك ته سلام کول ممنوع سول او فاسق او فاجر ته سلام کول مکروه سوه .

۹۸. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ برّ (یعنی نیکی) څه ده او اثم (یعنی گناه) څه ده ؟

[سوال کوونکی : نواس بن سمعان الکلابی رضی اللہ عنہ]

جواب : پر بنه اخلاق دی او گناه هغه ده چی ستا په زړه کی راوگرځی اودا خبره نه خوښوی چی خلگ په هغه باندی خبر سی . (مسلم)

شرح : د پر دلفظ څو معناوی کیدلای سی وصله رحمی ، اوسلوک او احسان او بنه کولو ته هم ویل کیږی اونیکی او اطاعت او فرمانبرداری ته هم ویل کیږی ، نو آنحضرت ﷺ د حُسنِ خلق لفظ داسی جامع لفظ وفرمایي چی هغه په دې ټولو شیانو کی ښکاره دی بلکه په حقیقت کی دا ټوله د حُسنِ خلق نتیجې دی کله چی دخدای ﷻ د طرفه څخه ورکړل سوی ملکې او طبعې اخلاق ښه وی نو دقربیانو سره وصله رحمی او دمسلمانانو سره ښه سلوک او احسان اونیکي او مروت هرڅه پیدا کیږی اودحقیقی مالک او منعم عبادت او طاعت اودظاهری بادار او آقا او احسان کوونکی فرمان برداری هم دزړه څخه کیږی ، مقصد داچی کله په اخلاقو کی حسن وی نو دبر افعال په خپله ښکاره کیږی ، د اثم یعنی گناه په اړوند چی کم دا ارشاد فرمایل سویدی چی گناه هغه ده چی په زړه کی وښوری یعنی دهغه په کولوکی په زړه کی شک پیدا سی او دنا جائز کیدو بیر یې پیداسی اودهغه په اړوند دسینې خلاص والی نه وی یعنی زړه نسی خلاص چی بې له خطري یې وکړی اوتیر سی په حقیقت کی دگناه همدغه علامه ده اوبې له شېه زړه پیدا کوونکی رب ﷻ داسی جوړ کړیدی چی هغه دگناهونو څخه تنگیږی اودگناه په وخت کی زړه ته داسی خلاص والی او فرحت او اطمینان هیڅکله نه حاصلیږی لکه دخیر دکارو او روا کارو دکولو په وخت کی چی وی ، لکه په بل حدیث کی چی ارشاد سویدی چی پر هغه دی دکم طرفته چی نفس او زړه مطمئن سی او اثم هغه دی چی په زړه کی ښوری اوزړه دهغه وطرف ته په مائل کیدو اودهغه په کولو کی متردد او شکمن وی لیکن داټولی خبری ترهغه وخته پوری وی ترڅو چی زړه پر خپل حالت او فطرت باندی پاته وی دبدو اعمالو څخه چی کله پر هغه باندی دخباثت رنگ اودگناهونو زنگ راوخریږی نویا هغه ترلویه لا پرلویه گناه باندی نه ښوری اوهیڅ شک او تردد هم نه پیښیږی بلکه بې باکه کیږی ددې وجی علماوو فرمایلی دی چی دا جواب او علامه دهغو زړو په اړوند ارشاد فرمایل سویدی کم زړونه چی سالم او صفا وی (هغه چی پر خپل اصلی حالت او فطرت باندی پاته وی) دنورو زړو اعتبار نسته لکه چی په دې ارشاد نبوی ﷺ : **اِسْتَفْتِ نَفْسَكَ** (یعنی دخپل زړه څخه فتوا

وپوښته) کی هم همدغه خاص زړونه مراد دی دعوامو دزړو اعتبار نسته ، علی هذا القیاس دگناه پتولو او دخلگو دخبریدو بد گڼلو زمانه هم تر هغه وخته پوری ده چی څه حیا باقی وی او که نه وی نو داعلی درجې فسق او فجور نوبت راځی نو بیانه دخدای ﷺ بیره پاتیری اونه دانسانانو څخه شرم . رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ .

قتیبه : دخلگو دخبریدو بد گڼل چی کله دکمی بلی وچی څخه وی نو دگناه علامه نه ده مثلاً مال پټ اېښوول غواړی چی په حفاظت کی وی دسرای رانیولو اراده پټه ساتل غواړی چی یوبل خریدار یې پیدا نسی (اوگران نسی) ، په طالبانه طرز سره داسی ووايه چی دا خاصه نه ده صرف علامه ده .

۹۹. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ که چیری موږ خپل نر دجفتی کولو دپاره په کرایه ورکړو نو جائز دی او که یا ؟

جواب : داسی کول هیڅ کله نه دی پکار (ترمذی شریف)

۱۰۰. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ موږ خپل نر پر ماده باندی ايله کوو بیا دماډی مالک موږ ته څه نذرانه او تحفه راکوی دا اخیستل روا دی او که نه ؟

جواب : ددې داخیستلو اجازه ده (ترمذی شریف)

[سوال کوونکی ددواړو سوالو : یوشخص دقبیلې څخه دکلاب]

شرح : بعضی خلگ مختلف قسمونه قوی تران مثلاً آس، اوبښ، غویی- اونور پالی، خلگ دښه تخم وړلو او نسل ډیرولو دپاره دمالکانو سره مزدوری معلومه کړی او خپله ماده وهغه نرتنه ور ايله کوی ، حضرت سیّد الثقلین ﷺ ددې ممانعت وفرمایي (ولی چی دا معامله په حقیقت کی دهغه نطفې غیر معلوم المقدار بیع ده کم چی دبائع په اختیار او قبضه کی نه ده) نو دا قسم أجرت مکروه تحریمی سو ، کله چی دا مسئله معلومه سوه نو سوال کوونکی بل صورت عرض کړی چی بعضی وختونه خاص رعایه بې له کمی معاوضې مقرر کولو نر حیوان ددې کار دپاره په خواست ورکول کیږی بیا پر هغه وخت باندی یاپه بل وخت کی هغه خلگ په ډول دانعام دنر حیوان ومالکانو ته څه نقدی یا یو شی ورکوی دارنگه اخیستل روا دی او که نه ؟ آنحضرت ﷺ وفرمایل چی دارنگه یې اخله جائز دی ، ولی چی په دې کی هیڅ عقد او معاوضه نه ده مقرر کړل سوی بلکه په ډول د : هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ

الْأَحْسَانُ ، یوځه ورکول کيږي کم چي په شريعت کي خوښ کړل سويدي .
 ۱۰۱. **پوښتنه :** يا رسول الله ﷺ ارشاد وفرمايه چي که چيري زه دوباره حاضرسم او تا (ﷺ) نکړم پيدا (يعني که په هغه وخت کي ستا وفات سوي وي) نوځه وکړم ؟
 [سوال کوونکي : يوه ښځه نامعلوم نامي په روايت دجبیر بن مطعم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ]

جواب : که دي چيري زه نکړم پيدا نو ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته ورځه . (بخاري ومسلم)
شرح : دې ښځي دجناب سرورِ عالم ﷺ څخه يوځه پوښتنی کړي وي ده ﷺ ورته وويل چي بيا راسه په هغه وخت کي به بيا جواب درکم (يا هغې ديوځي سوال کړي وو او ده ﷺ ورته وفرمايل چي په اوس وخت کي نه دي موجود بيا راسه چي دريې کړم) غالباً دا په يوليري ځاي کي اوسيده اووه هم هونښياره ددې وجي يې دا پوښتنه هم وکړه چي که چيري اتفاقاً ته ﷺ په هغه وخت کي په دې دنيا کي نه وي موجود زما دمقصد پوره کول به څوک وکړي ده ﷺ ورته وفرمايل چي ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ .
 لکه څنگه چي دآنحضرت ﷺ دپرو افعالو اواقوالو څخه دابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وظيفه کيدو اوځاي ناستي کيدو ته اشاره کيږي دارنگه په دې حديث کي هم اشاره معلوميږي چي ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به دده ﷺ نائب او قائم مقام کيږي .

عجيبه روايت : يو وخت آنحضرت ﷺ ديوه صحرائي څخه يوڅو اوښان په قرض واخيسته چي قيمت به يې فلاني وخت درکړم . علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بدوي ته وويل چي ولاړه سه دآنحضرت ﷺ څخه پوښتنه وکه چي که چيري زه ستا تروفات وروسته راغلم نوزما قرض به څوک را ادا کوي هغه ولاړي عرض يې وکي نو ده ﷺ ورته وفرمايل چي ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به يې ادا کوي . صحرائي ولاړي علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته يې دا خبره وکړه ، نو هغه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ورته وفرمايل چي بيا ولاړه سه پوښتنه وکړه چي که چيري دابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تر وفات وروسته راغلم نو قرض به مي دکمه کوم ؟ هغه ولاړي همدا سوال يې وکي نوسرورِ عالم ﷺ وفرمايل چي عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به يې در ادا کړي ، صحرائي علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته راغي اوبيان يې ورته وکي نوده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ورته وفرمايل چي دا وار ولاړه سه او پوښتنه ورڅخه وکړه چي که چيري دعمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دوفات څخه وروسته راسم نو څوک به يې را ادا کوي ؟ ددې جواب رسولِ مقبول ﷺ دا ورکي چي عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به يې در ادا کوي ، صحرائي راغي بياني حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته دا خبره وکړه نوده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ورته وفرمايل چي بيا ولاړه سه او عرض وړاندي کړه چي که چيري دعثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تر وفات وروسته راغلم نو قيمت به يې

خوك را ادا كوی؟ هغه بیا حاضر سو او دا پوښتنه یې وکړه نو حضرت سرور عالم ﷺ وفرماییل چی کله ابوبکر او عمر او عثمان رضی الله عنهم مړه سی نو که چیری کیدی سوای نوته هم مړسه (یعنی کله چی داسی حضرات د دنیا څخه پورته سی نو ستا په ژوندی پاته کیدو کی څه فائده ده ته هم مړسه ، یادا چی دومره موده به ته چیری ژوندی پاته سی مړبه سی ، مقصد دا چی دا وار دوار وار سوال کولو په سبب سره ده ﷺ د خفگانه څخه داسی جواب ورکی). رواه اسماعیل فی معجمه ۱۰۲. پوښتنه: ای رسول الله ﷺ جنت ته به کم خلگ ولاړ سی؟

[سوال کوونکی: (۱)]

جواب: نبی به جنت ته ځی ، شهید به جنت ته ځی ، کوچنی بچیان به جنت ته ځی او ژوندی، ښځی سوی انجونی به جنت ته ځی . (ابوداؤد)
شرح: د انبیاوو په جنتی کیدو کی خو هیڅ خبره نسته ، او شهیدان به هم دزیری او وعده خداوندی موافق جنت ته ځی . د کم عمره مړه سوو کوچنیانو په اړوند د بعضو علماوو دا قول دی چی د مومنانو کوچنیان به جنت ته او دکافرانو کوچنیان به د ورځ ته ځی او د اکثر علماوو کم چی درحمت دپراخی او دالله تعالی درحم او کرم سره زیات مناسب دی هغه دادی چی برابره خبره ده که د مومنانو کوچنیان وی او که دکافرانو وی ټوله به جنت ته ځی لکه چی په دې حدیث شریف کی هم دکفر او ایمان تفصیل نسته بلکه په عام طور سره کوچنیانو بچیانو ته د جنت د داخلیدو

(۱). په اردو فتاوی محمدی ﷺ کی ددې سوال دپوښتونکی نوم نه دی ذکر کړل شوی ، خو دا روایت په ابوداؤد شریف په کتاب الجهاد ، باب فی فضل الشهادة کی ذکر دی حدیث رقم (۲۱۵۹) او عبارت د حدیث شریف هلته دا دی :

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا عَوْفٌ حَدَّثَنَا حَسَنَاءُ بِنْتُ مُعَاوِيَةَ الصَّرِيمِيَّةُ قَالَتْ حَدَّثَنَا عَمِّي قَالَ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ فِي الْجَنَّةِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجَنَّةِ وَالشَّهِيدُ فِي الْجَنَّةِ وَالْمَوْلُودُ فِي الْجَنَّةِ وَالْوَيْدُ فِي الْجَنَّةِ .

نو پوښتونکی یې د حسناء بنت معاویة اکا دی ، او داکا نوم یې لکه په عون المعبود ج ۷ ص ۱۴۱ (طبع: دار الكتب العلمية ، بیروت) کی چی علامه ابو الطیب شمس الحق عظیم آبادی^۲ لیکلی دی ، أسلم بن سلیم وو . نو پوښتونکی ددې سوال أسلم بن سلیم سو .
 او دا حدیث شریف همدا ډول په مسند احمد (مسند البصريين) کی په رقم (۱۹۲۷۴) او همدارنگه په باقی مسند الانصار کی په رقم (۲۲۳۷۸) کی روایت کړل سویدی. حقانی رحمه الله

زیری ورکول سویدی . امام ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ پہ دې مسئلہ کی توقف فرمایلی دی ، یعنی دمومن کوچنی وی اوکھ دکافر دھیش یوہ پہ اړوند ہم دا حکم پہ یقینی ډول سره نسی ورکول کیدی چی دا جنتی دی اوکھ دورځی یوازی الله تعالی ته معلوم دی ، داحادیثو دکتابو په شروحو کی دا بحث په تفصیل سره موجود دی چی دهغه څخه معلومیږی چی که څه هم چی ټولو علماوو دخپل قول تایید په احادیث نبویه وو سره کړیدی لیکن دامام ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ مسلك دټولو احادیثو سره موافق او ترټولو اقوالو بهتره او نهایتی رقیق او نرم دی .

دژوندی بنځو سوو انجونو مرگ چی کله دډیر رحم او افسوس قابل وی او اکثره هغوی کم عمری او کوچنیانی وی او وژل کیږی ددې وجی رحمت خداوندی دې مظلومو او معصومو ته په آخرت کی دجنت زیږی ورکی ، په عربو کی قانون وو چی دپیدا کیدو سره سم به یې انجونی ژوندی بنځولی او که به چیری اتفاقاً هم یوہ انجلی ددې (بنځیدو) څخه خلاصه سوہ نوبیا چی به یې پلار کله موقع پیدا کړه نو ژوندی به یې قبر ته واچول ولی چی ده ته ددې څخه نهایتی پیغور ورتلی چی خپله لور دیوچا زوجه جوړه کړی او یو شخص خپل زوم جوړ کړی ، داسلام دین پرلپسی احکام نازل کړه دا سخت او دظلمه څخه ډک رواج یې بالکل خراب کی او ویې بنوول چی دا خبری دپیغور قابلی نه دی ، دپیغور لائقی نوری خبری دی چی هغه خدای تعالی حرام کړیدی .

۱۰۳ . پوښتنه : یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم داسی کم شی دی چی په هغه سره ماته دشیدی را کوونکی حق زما دذمې څخه ادا سی .

[سوال کوونکی: حجاج بن حجاج اسلمی رضی اللہ عنہ]

جواب : یوہ عمدہ او اصلی مریی یا مینځه (هغه چاته ورکړه چی تاته یې تی درکړیدی نو حق به یې ادا سی) . (ترمذی وابوداؤد ونسائی)

شرح : مرضعه یعنی کوچنی ته تی ورکوونکی او شیدی ورکوونکی چی کله نهایتی لوی خدمت کوی گواکی هغه خپله وینه په کوچنی باندی چیبسی چی په قدرت سره درزاق مطلق شیدی ورڅخه جوړی سویدی ددې وجی نو دهغې حق هم ډیر لوی دی او اهل عربو به ددې پوره لحاظ کوی ، کله چی به ددوی دکوچنیانو دشیدو خوړلو موده پوره سوہ نو دمقرری مزدوری څخه علاوه به یې یوڅه انعام هم ضرور ورکوی او تی ورکوونکی به یې خوشحاله کول او دچا څخه چی به یې په

خپله شیدي چينبلی وی دهغی به یې هم همیشه خیال ساتی او حق به یې وراډا کوی. لکه چی حضرت سرورِ عالم ﷺ هم خپلی تی ورکونکی ته خپل خادر مبارك هوار کړی اویه عزت سره یې کنبښول او ډیر څه یې ورکړی وه (وگوره: مرضعة الرسول، ددې احقر تالیف)، پوښتنی وړاندی کوونکی صاحب دخپل کوچنی دتی ورکونکی دپاره دانعام او نورو په اړوند سوال کړی وو، چی یو داسی شی په ارشاد کی راته وفرمایه چی دهغه څخه کوچنی ته دتی ورکونکی ښځی حق په پوره ډول سره ادا سی (او دښکاره الفاظو دحدیث دتایید څخه داهم قوی احتمال دی چی په خپله یې دخپلی تی ورکونکی ښځی په اړوند سوال کړی وی چی کم خدمت داسی دی چی دهغه څخه ددې کامل احسان شکریه ادا کړل سی) ده ﷺ یو نهایتی مناسب خدمت بیان کی یعنی یوښه مریی یا مینځه ورکه تر څو چی کم آرام او خدمت ددې څخه تاته حاصل سوی وو هغې ته هم حاصل سی، دده ﷺ دارشاد څخه دا مقصود نه ده چی بس یو وار دی غلام ورکه بیایې نوهیڅ خدمت مه کوه بلکه مدعی داده چی دحق دادا کولو دپاره یې دا خدمت کافی دی گواکی څومره قدر زیات خدمت چی یې وسی بهتر دی.

۱۰۴. پوښتنه: یا رسول الله ﷺ یو زما داکا زوی دی کله چی زه هغه ته ورسم یوڅه ورڅخه غواړم نونه ماته یوڅه راکوی اونه وصله رحمی کوی (او کله چی دهغه بد سلوکی او نامهربانی ووينم نوزه قسم وخورم چی اوس به هیڅکله نه هغه ته څه ورکوم اونه به ورسره وصله رحمی کوم) بیا هغه ماته راسی څه غواړی په داسی صورت کی څه کول پکار دی؟

[سوال کوونکی: حضرت مالک اشجعی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ]

جواب: کم کار چی ښه او بهتر دی هغه کوه (یعنی دهغه سوال پوره کړه او وصله رحمی ورسره کوه) او دخپل قسم کفاره ورکړه. (نسائی وابن ماجه)
شرح: دداسی بې مروته عزیز او قریب سره اول څو طبعاً احسان او مروت کول زړه نه غواړی دوهم لوی تکلیف دا وو چی دقسم خوړلو دوجی څخه مجبوره وو لیکن جناب سرورِ عالم ﷺ هغه ته داعلی درجې اخلاقو او مروّت حکم وفرمایې چی دهغه ارشاد خدای تعالی په دې الفاظو سره فرمایلی دی چی: اِدْفَعْ بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ السَّيِّئَةِ او کم چی اسلامی خصوصیت دی چی تاسی دوی ته ددوی دسخت زړه کیدو او بې باکه کیدو سزا مه ورکوی بلکه دبدو په عوض کی نیکی اوښه کوی

او دهغه دهمدردي او کومک څخه دريغ مه کوي او دقسم د ماتولو اجازه يې ورکړه دقسم مجبوري يې رفع کړه چي قسم مات کړه دهغه کفاره ورکړه ليکن دقسم تر پوره کولوچي کم بهتره اوښه کار دي (يعني وصله رحمي او مروت) هغه مه پرېږده، همدغه حکم يې په نورو ځايو کي هم فرمايلي دي چي کله پريوه خبره باندې قسم واخيستل سي او دقسم په خلاف کولو کي يوه ديني فائده وي نو قسم دي مات کړي يعني ددې خلاف هغه ښه کار دي وکړي او دقسم کفاره دي ورکړي. دقسم کفاره داده چي يو مريې آزاد کي يا لسو ۱۰ مسکينانو ته دواړو وختونه خوراک ورکړي او يا لسو ۱۰ مسکينانو ته جامې ورواغوندي، ددې درو سرو شيانو څخه چي هريو وغواړي هغه دي ادا کړي که يې چيري ددغو څخه ديوه پر ادا کولو هم قدرت نه درلودي نو دي درې ورځي پرلپسي روژه ونيسي.

مسئله ۱: خوراک داسي ورکول پکار دي کم چي عموماً درميانه درجې خلک يې خوري مثلاً ډوډي، سره دسالنه، ښوروا يا نورو (که څه هم چي دغنمو ډوډي، سره يوځاي سالن ورکول نه دي ضروري) ۲. کمو مسکينانو ته چي يې سهار خوراک ورکړي وو هغوي ته دي دوهم وخت خوراک ورکړي که يې چيري نورو ته ورکړي نو کفاره نسوه ادا ۳. په خوراک ورکولو کي دا نه ده جائزه چي پوخ کړل سوي خوراک دهر شخص دخوراک موافق لسو مسکينانو ته دواړه وخته ورکړي بلکه هم هلته به يې کښېنوي اوپه خوري به يې څومره قدر چي يې خوړل غوښتل ودي خوري برابره خبره ده که زيات خوراک والا وي او که کم ۴. که يې چيري غله ورکول نوهر مسکين ته دي نيمه کاسه غنم ورکړي ۵. که يې چيري يوه مسکين ته تر لسو ورځو پوري هره ورځ دوه وخته خوراک ورکي نوبيا هم کفاره ادا سوه ۶. که يې چيري يوه مسکين ته تر لسو ۱۰ ورځو پوري نيمه کاسه (چي په انگريزي وزن سره پاو کم دوه سيره او احتياطاً پوره دوه سيره) غنم ورکول نوبيا هم کفاره صحيح ده ۷. که يې چيري ددغومره قدر غلې قيمت پر لسو مسکينانو تقسيم کي بيا هم جائز دي ۸. که چيري جامې (کالي) ورکول وغواړي نوهر مسکين ته دي يوه پايجامه او يوه کرتی يا پايجامه او څادر يا پرتوگ او کرتی دي ورکړي ۹. نوي کپړه ضروري نه ده بلکه داسي جامې ورکول پکار دي چي هغه عادتاً لږ تر لږه درې مياشتي اغوستل کيدي سي ۱۰. په روژه کي دا شرط دي چي يوه په بلي پسي او پرلپسي متصلي به يې نيسي ۱۱. که چيري دمريضی، حيض يا بل شي په وجه په مابينځ

کی ناغه راسی نوبیابه یی دنوی سره خخه نیسی (مفصل حالات او مسئلې د کفارې او قسم احقر په رساله مفید الحالفین چی مشهوره ده په قسم نامه سره په هغه کی لیکلی دی).

۱۰۵. **پوښتنه:** یا رسول الله ﷺ ترټولو لویه گناه کمه یوه ده او ترهغه وروسته کمه او بیا کمه یوه؟

جواب: (ترټولو غټه گناه) داده چی دخدای ﷻ دپاره کم مثل او مقابل و منی حالانکه خدای تعالی (پرتا باندی دا احسان کړیدی) چی ته یې پیدا کړی دوهمه گناه داده چی خپل کوچنیان وژنی ددې بیرې خخه چی هغوی به بیا ستاسره خوراک کوی بیا داچی دخپل همسایه زوجه راضی کی او دهغې سره زنا وکړی. (بخاری و مسلم)

شرح: ترټولو لوی جرم کفر او شرک دی ولی چی دا دخپل اصلی منعم او محسن خخه بالکل انکار دی یا دهغه سره داسی شریک جوړول دی چی هغوی په خپله دده مخلوق دی اودهغه عالی ذات سره یې هیڅ مماثلت او مشابَهت هم نسته، تر اسلام دمخه اهل عربو دانجونی پیدا کیدل ډیر منحوس (بدبختی) او بد گنجل اوددې پیغور داندیښنې خخه چی ددې دوجی به یوڅوک زما زوم جوړیږی هغه به یې ژوندی ښخولی، او بعضی خلگو به ددې اندیښنې خخه هم اولاد مړ کوی چی دهغه دوجی خخه به مو خرچه لوړه سی، په خوراک او چیشناک کی به زموږ سره شریک سی اسلام دا ټولی طریقې ناجائزی او حرامی کړی، که څه هم چی دا اولاد وژل مطلقاً حرام دی برابره خبره ده که دهری وجی خخه وی، لیکن کله چی عموماً انجلی دلورې او مسکینی دبیری خخه وژل کیدی همدغه آنحضرت ﷺ هم ذکر کی لکه چی په قرآن مجید کی چی یې همداسی ویلی دی چی: وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ، نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ، اِنْ قَتَلْتُمْ كَانَ خَطَاً كَبِيراً یعنی دلورې او مسکینی دبیری خخه اولاد مه وژنی. موږ به تاسی ته هم رزق درکوو او دوی ته هم، (دیوه رزق هغه بل نسی خوړلای) په تحقیق سره ددوی وژل ډیره لویه خطا ده. زنا که څه هم چی فی نفسه هم ډیره لویه گناه ده او داعلی درجو کبیره گناهونو خخه ده لیکن همسایه کم چی دهر ډول رعایت او حفاظت مستحق دی دهغه دزوجې سره په شناخت پیدا کولو سره مخ توره کیدل نور هم زیات خباثت او فسق دی زنا هم سوه او همسایه ته سخت ضرر هم ور ورسیدی.

۱۰۶. **پوښتنه:** يا رسول الله ﷺ آيا ښځه بې له پايجامې يوازي په کړتۍ او په پړونۍ کې لمونځ ادا کولای سي؟
[سوال کوونکي: ام سلمه رضي الله عنها]

جواب: هو! ادا کولای يې سي په دې شرط چې کړتۍ دومره کښته وه چې تر پښو پورې د شا خوا په پټه سي. (ابوداؤد)

شرح: دښځې دپاره دمخ او دواړو لاسونو تر خپرو پورې او دواړې پښو څخه ماسوا ټول بدن پټول او لمونځ ادا کول ضروري دي، دکړتۍ او پايجامې او نورو شيانو خصوصيت نسته نو که چيرې يوه کړتۍ دومره غټه او کښته وه چې پر پښو باندې مښلې او پر سر باندې يې پړونۍ وي چې په هغه سره يې غاړه او ورېښتان او غوږونه ټوله پټيږي نو بې له شېبې لمونځ ادا کړل سو، که څه هم چې کښته پايجامه يا پرتوگ نه وي، ددواړو پښو پټول که څه هم چې واجب او فرض نه دي ليکن دکړتۍ دومره قدر کښته کيدو تاکيد ددې وجې فرمايل سويدي چې که چيرې لوړه وي او دولارې په حالت کې قدمونه نسي پکښې پټه نو په سجده او نورو ځايو کې به پوره پڼډۍ ښکاره سي چې دهغه څخه بيا لمونځ فاسديږي.

فائده: دښځې دقدمو په اړوند بعضي فقهاء حنفيه وايي چې دهغو پټول فرض نه دي صاحب هدايي او نورو دا قول ته صحيح فرمايلي دي بعضي وايي چې پټول يې فرض دي (مولانا عبد الحى الکنوي دې ته ترجيح ورکوي) دامام طحاوي او نورو ارشاد دي چې په لمانځه کې يې پټول فرض دي او دلمانځه دباندې نه دي فرض.

۱۰۷. **پوښتنه:** يا رسول الله ﷺ زه دلته نه وم موجود زما په شا پسې زما دمور وفات وسو او هغې ته دڅه ويلو وار او وخت نه ورسيدې او زما خيال دي چې که چيرې هغې دخبرو کولو موقع پيدا کړي واي نو ضرور يې صدقه کوله اوس که چيرې زه دهغې دطرفه څخه څه صدقه ورکړم نو هغې ته به څه نفع ورسوي او که نه؟
[سوال کوونکي: ابن عباد رضي الله عنه]

جواب: هو! که چيرې ته دهغې دطرفه څخه صدقه وکړي نو هغې ته نفع رسوي (بخاري شريف).

۱۰۸. **پوښتنه:** يا فخر عالم ﷺ زما دمور ام سعد وفات سويدي اوس دهغې دطرفه څخه څه ډول صدقه مناسبه او بهتره ده؟

[سوال کوونکي: سعد بن عبد الله انصاري رضي الله عنه دخزرج دقبيلې سردار]

جواب : داو بو صدقه افضله ده (ابوداؤد)

شرح : حضرت سعد بن عبادہ رضی اللہ عنہ پہ انصارو کی دخرج دقبیلې سردار او لوی رئیس او دمشهوره صحابه وو رضی اللہ عنہ او دمخکی اسلام راوړونکو خلگو څخه دی په ۱۵ هجری سنه کی دشام په ملک کی وفات سو په غسل خانه کی مړ پیدا سو ټول بدن یې ټک شین سوی وو ، مشهوره سوی وه چی دی پیریانو مړ کړی وو ، دده دمور صاحبی نوم عمره بنت مسعود رضی اللہ عنہا وه دې دجناب سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم سره بیعت کړی وو ، په سنه ۵ هجری کی کله چی ده رضی اللہ عنہ دومة الجندل (۱) وغزا ته تشریف یووړی نو حضرت سعد رضی اللہ عنہ هم دآنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم سره یوځای ولاړی ، دده ترشا موریې په مدینه منوره کی مریضه سوه خلگو ورته وویل چی یوڅه صدقه او خیرات وکه دې ورته وفرمایل (اوصحیح یې ورته وفرمایل) چی مال چی هرڅه دی هغه دسعد دی (دهغه په نه موجودگی کی یې څنگه صدقه کړم) تردې وروسته دې رضی اللہ عنہ ته دویلو او خبرو کولو طاقت نسو پیدا او وفات سوه کله چی دومة الجندل څخه را واپس سوه جناب سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم سره دسعد بن عبادہ او نورو ملگرو رضی اللہ عنہم مدینې ته تشریف راوړی نوددې دوفات خبر ورته معلوم سو ، نبی صلی اللہ علیہ وسلم ددې وقبرته ودریدی او دعایې ورته وفرمایله او حضرت سعد رضی اللہ عنہ ددې په اړوند دآنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم څخه پوښتنه وکړه چی اوس ددې دطرفه څخه په صدقه کولو کی نفع او گټه سته که نه ؟ نبی صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد ورته وفرمایي چی نفع سته نوییا حضرت سعد رضی اللہ عنہ خپل یو باغ ددې دطرفه څخه صدقه کی او دهمدې سوال پر وخت یاپر یوه بل ځای باندی یې دمور دوفات حالت ونبی صلی اللہ علیہ وسلم ته ذکر کی او عرض یې ورته وکی چی بهتره او مناسبه صدقه دڅه شی ده ؟ کله چی په عربو کی داو بو لېوالی وو خوږې اوبه په مدینه منوره کی کمی پیدا کیدی ددې وجی نبی صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چی بهتره صدقه اوخیرات داو بو دی ، سعد رضی اللہ عنہ دهغې (مور رضی اللہ عنہا) دطرفه څخه یو څاه جوړ کی اووې ویل چی دا دأم سعد دپاره دی یعنی ددې اجر او ثواب به هغې ته رسیږی .

دحضرت سعد رضی اللہ عنہ دپوښتنی او جواب څخه څو شیان معلوم سول :

۱. دمړی دطرفه څخه په صدقاتو او خیراتو کولو کی هغه ته ددې ثواب رسیږی .
۲. بهتره او افضله صدقه هغه ده چی دهغه زیات ضرورت وی او گټه یې عامه وی

(۱). دومة الجندل: دشام وملك ته نژدی دیوه ښار نوم دی . مصحح

۳. دخیار او صدقو په کارو کی او په خیرات کولو کی دخپلو مقتدایانو او بزرگانو څخه مشوره اخیستل بهتره دی ۴. دبعضو ضرورتو دوجی څخه دصدقی په ښکاره کولو کی هیڅ ممانعت نسته هرځای په پټه صدقه کول ضروری نه دی ۵. دمور او پلار تر وفات وروسته دهغوی دطرف څخه دخیار کارونه کول او هغوی ته ثواب وربخښل ډیر ښه او خوښ کار دی ۶. دمور او پلار په زندگی کی دهغوی څخه په اجازه اخیستلو سره په جهاد او سفر کی تلل جائز دی .

۱۰۹. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ که چیری یو شخص دخدای ﷻ په لاره کی دجهاد اراده وکی او دده په دغه کی ددنیا فائده مقصوده وی نو هغه ته به ثواب ورسیری او که نه ؟

جواب : هغه ته به هیڅ اجر او ثواب نه ورسیری . (ابوداؤد)

شرح : که چیری یوازی ددنیاوی فائدې دپاره مثلاً شهرت ، عزت یا مزدوری یا مال غنیمت مقصود وی نو هغه شخص ته به دجهاد ثواب هیڅ هم نه ورسیری ، ځکه چی هغه په نیت دثواب او درضاء خداوندی دپاره جهاد نه دی کړی ، او که چیری درضاء الهی او اعلاء کلمة الله دپاره جهاد کوی لیکن دمال او نورو شیانو طمع او خیال هم ورسره وی نو ثواب به حاصل سی ورته لیکن ترهغو خلکو دثواب څخه ډیر کم اوناقص به وی کم چی خاص په وجه دالله تعالی بی له کم غرضه جهاد کوی .

۱۱۰. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ خدای تعالی فرمایي چی: الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ (الانعام : ۸۲) یعنی امن یوازی دهغو خلکو دپاره دی او پرهدايت باندی یوازی هغه خلک دی څوک چی ایمان راوړی او خپل ایمان یې دیو ظلم (گناه) سره نه وی گډ کړی ، اوس نو داسی څوک دی چی دهغه څخه یو ظلم (گناه) نه وی صادره سوی ؟

[سوال کوونکی : اکثر اصحاب درسول الله ﷺ په روایت دعبدا لله بن مسعود رضی الله عنه]

جواب : لکه څنگه چی ته گمان کوی داسی نه ده (یعنی په دې آیت کی دظلم څخه مراد مطلق گناه نه ده) بلکه هغه داسی دی لکه چی لقمان عَلَیْهِ السَّلَام خپل زوی ته فرمایلی وه چی: يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ (لقمان: ۱۳) (ای زویه دخدای تعالی سره شریک مه نیسه په تحقیق سره شرک ډیر لوی ظلم دی یعنی په دې آیت کی هم دظلم څخه شرک مراد دی لکه څنگه چی لقمان عَلَیْهِ السَّلَام شرک ته ظلم فرمایلی دی . (بخاری ومسلم)

شرح : کله چي ظلم عام دی نو شرک ته هم ظلم ويل کيدی سی او نورو گناهونو ته هم ددې وجی صحابه وو رضي الله عنهم ته نهايتی دشواره معلومه سوه او وبيريده چي امن او هدايت چي کله يوازی دهغه خلکو حصه ده چي هغه دهیڅ قسم معصيت مرتکب او کوونکی نه وی نو شاید چي هيڅ امن پيدا کوونکی والا شخص دی نه وی ولی چي يوه نه يوه گناه دهرشخص څخه کيږي جناب سرورِ عالم ﷺ شفا ورته وفرمايله چي دلته مطلق ظلم نه دی مراد لکه څنگه چي تاسو گمان کړيدی بلکه دظلم يو خاص فرد او هغه ظلم مقيد مراد دی کم چي دلتمان عليه السلام په قول کی ذکر دی يعنی شرک، حاصل دجواب دادی چي دخداي تعالی دارشاد مطلب دادی چي هدايت او امن والا هغه خلک دی چي ايمان راوړی او ايمان دظلم عظيم يعنی دشرک دگډوالي څخه پاک وساتي دا مقصود نه دی چي کمه کوچنی يا لويه گناه دی نه وی ورڅخه صادره سوی .

فائده : دا امر خو دارشادِ نبوی ﷺ څخه معلوم سو چي دظلم څخه په دې آيت کی شرک مراد دی او دا خبره بې له چون او چرا منل سوی او نهايتی حق ده لیکن قرينه او وجه دشرک دمرادیدو دکلام نبوی ﷺ څخه نه ده معلومه سوی ، هو! علماوو او شارحینو دحدیث فرمایلی دی چي په بشرک کی صحابه وو رضي الله عنهم تنوین دتحقیق او تنکیر دپاره گڼی ځکه نودوی رضي الله عنهم ته دا شبه پيښه سوی وه ، جناب سرورِ عالم ﷺ تنوین دتعظيم دپاره مقرر کی او دظلم عظيم تعیین يې دبل آيت څخه وفرمایي ، دحضراتو علماوو وجه درسته او نهايتی صحیح ده لیکن په دې کی يوه دا شبهه کيدی سی چي صحابه رضي الله عنهم سره ددې چي ددې قرآن په ژبه وه او سره ددې چي دکلام باری تعالی اعلی ماهرين وه نومخالف مقصديې څنگه ورڅخه مراد کړی وو ، دوهمه داچي تنوین دتعظيم دپاره اخیستل په دې ځای کی په هيڅ ډول هم دکلام دطريقي سره مناسب اودذوقِ سليم سره موافق نه دی .

البتة داحقر مؤلف استاذ الاستاذ حضرت قطب العالم مولانا محمد قاسم صاحب رحمته الله عليه کم چي په يوه اوږده تقرير کی په دې ځای کی دظلم څخه دشرک دمرادیدلو وجه لیکلی ده په هغه کی هيڅ شبه نه پاته کيږي او داهل علم په روح او کوشش کی راځی او زړه يې په مطمئن کيږي خلاصه دتوجيه دحضرت مولانا صاحب رحمته الله عليه داده چي جناب رسول الله ﷺ دلبس دلفظ څخه دا وفهمول چي دلته شرک ورڅخه مراد دی ځکه چي په نورو گناهونو کی اوپه ايمان کی لبس نه

دی ممکن لبس او خلط هغه وخت کیدلای سی چی دایمان او ظلم ظرف متحد وی ، نور گناهونه کم چی افراد دظلم دی کله چی افعال دی داند امو هغه دزپه امور نه دی ددې وجی دایمان سره دهغوی لبس نه صادقیری گواکی معیت او اجتماع یی سره کیدلای سی ها! کله چی دشرک ظرف هم زپه وو نوپه ده او په ایمان کی لبس راتلای سی ، صحابه وو رضی الله عنهم د لَمْ يَلْبِسُوا پرلفظ باندی په خاص طور سره غور نه وو کړی مگر آنحضرت ﷺ خوک چی دوحی او کلام الهی صحیح مخاطب او په پتو او بنکاره اسرارو یی خبر وو دده ﷺ دنظره خخه دا نکته نسوه پته او دمقصود په فهمولو کی دشواری نه وه .

دآیت په تفسیر کی داقولونه هم دی چی دا حکم خاص دمهاجرینو دپاره دی ، یا د لَمْ يَلْبِسُوا خخه لم ینافقوا مراد دی یا مرتد کیدل او دایمان پرېښوول مراد دی لیکن کله چی ددې اقوالو زموږ درانقل کړل سوی پوښتنی سره علاقه نه وه ددې وجی هغه پاته کړل سوه .

۱۱۱. **پوښتنه :** ماته دا قاعده معلومه نه وه چی سر خریل ترذبح کولو وروسته وی، ما تر ذبح کولو مخکی سر و خریی. زما دپاره څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبید الله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب: اوس ذبح وکه اوددې بی ترتیبی خخه تاته هیڅ گناه نه ده رسیدلی. (بخاری)
۱۱۲. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ زه ددې خخه نه وم خبر چی اول رمی کیږی دهغه خخه وروسته بیا ذبح کیږی ما تررمی دمخه ذبح وکړه نو اوس زما دپاره ستاسی څه ارشاد دی ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبید الله بن عمر رضی الله عنهما]
جواب : اوس رمی وکه او (دناخبرتیا دوجی خخه دترتیب په مخالفت کولو کی) تا ته هیڅ گناه نه ده رسیدلی (بخاری) .

شرح : ددې دواړو پوښتنو دپوښتونکو نومونه لویو لویو علماوو ته دتحقیق او تلابن سره سره نه دی معلوم سوی مگر دومره معلومه ده چی دا دځنگل اوسیدونکی خلگ وه دڅلورو طرفو خخه راتله او سوالونه به یی کوله نبی ﷺ دټولو جوابونه ورته وفرمایله ، دادهغه حج واقعده کم چی نبی ﷺ په آخر کی دخپل عمر شریف په سنه ۹ هجری کی ادا کړی وو چی په هغه کی دبعضو روایاتو مطابق یولک دیرش زره ۱۳۰۰۰۰ انسانان نارینه اوبنحینه دحج دپاره دده ﷺ ملگری وه دټولو نظر پرده ﷺ باندی وو کم څه چی به ده ﷺ فرمایل په هغه باندی

به يې بې له شېبې عمل کوی او کله چی به یوه خبره مخ ته راتله دده ﷺ څخه به یې پوښتنه کوله ، سبحان الله څومره ښه زمانه وه ، په دې موقع کی آنحضرت ﷺ د عرفات او مزدلفې څخه تروا پس کیدو وروسته پراوښه باندی سپور سو د جمره وو ویشتل یې کوله (یعنی پر جمره وو باندی یې ډبرې ویشتلې) په دې حالت کی ډیرو خلگو پوښتنه کوله او جوابونه یې ترلاسه کوله ، ددې څخه دا هم معلومه سوه چی عالم یا مفتی که چیری په عبادت مشغوله وی یا په یوه لار کی ولاړ وی نو دیوې ضروری مسئلې په پوښتلو کی دهغه څخه او په جواب ورکولو کی هیڅ ممانعت نسته ، او یوه مهمه مسئله دا هم معلومه سوه چی د جمعې ، اخرونو او نورو هغو ورځو کی چی په هغه کی معطلی وی د علم شغل منع نه دی ولی چی دا سوال او جواب داختر په ورځ واقع سوی وو .

د حج د افعالو د جملې څخه د ذی الحجه پر لسم تاریخ داخلور شیان هم ضروری دی :
 ۱. اول په مقام منی کی د جمره عقبې رمی کول ، ۲. تر هغه وروسته اوبښ یا بزه یا بل شی ذبح کول ، ۳. تر هغه وروسته سر خریل یا یو څه ورېښتان کوچنی کول ۴. تر هغه وروسته بیا مکې معظمې ته تلل او هلته د خانه کعبې طواف کول . که چیری د ناخبري او لا علمی څخه ترتیب بدل سی کم شیان چی مخکی ادا کیدل هغه یې وروسته کړه او کم چی وروسته لازم وه هغه یې مخکی کړه نو څه گناه نسته لکه ده ﷺ چی د پوښتنی په جواب کی صاف وفرمایله لیکن ددې بې ترتیبی د نقصان د جبری او بدلې دپاره دم ورباندی واجیږی یعنی بزه یا بل شی به ذبح کوی ، لکه چی ابن عباس (رضی الله عنهما) فرمایلی دی چی کم سړی چی دخپل حج په افعالو کی څه افعال دمخه یا وروسته کړی هغه ته وینی بهیول (یعنی قربانی کول) پکار دی البته که چیری قصداً ددې ترتیب خلاف وکی نو د ذبیحې پرواجب کیدو سربیره گناه هم لری .

۱۱۳. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ د خادم خطا هره ورځ څو واره معاف کوم ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت د عبدالله بن عمر او عبدالله بن عمرو (رضی الله عنهما)]

جواب : هره ورځ یې او یا ۷۰ واره معاف کوه . (ترمذی شریف)

شرح : کله چی معاف کول هر وار بهتره او ښه دی ، خدای تعالی فرمایي : وَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ، ددې وجی آنحضرت ﷺ چی کله دا سوال واوریدی نو پټه ځله سو لیکن کله چی سوال کوونکی دوه درې واره عرض وکی نو ویې فرمایل

چی اویا ۷۰ واره یی معافوه ، یعنی ډیر وارونه په نهایتی ډیر والی سره یی معاف کوه خومره چی یی زیات معافوی هغومره بڼه دی ، دبعضو روایاتو دالفاظو څخه معلومیږی چی سوال کوونکی دده رضی الله عنه د حال پوښتنه کړی وه چی ته صلی الله علیه و آله یی خو واره معافوی ده صلی الله علیه و آله وفرمایل چی اویا ۷۰ واره ، دا روایت په ترمذی او تاریخ بخاری کی د عبد الله بن عمرو رضی الله عنه په ذریعه روایت کړل سویدی او په ابوداؤد او نورو کی د عبد الله بن عمر رضی الله عنه په روایت باندی مروی دی .

۱۱۴. پوښتنه : ای رحمة للعالمین صلی الله علیه و آله آیا موږ خلکو ته دچارپایانو (۱) په خدمتو (مثلا په خوراک او چینساک ورکولو) کی هم ثواب حاصلیږی ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضی الله عنهم په روایت دابی هریره رضی الله عنه]

جواب : دهریوه لاندۀ ځیگر لرونکی شی (یعنی حیوان) سره په احسان اونیکی کولو کی اجر او ثواب دی . (بخاری شریف)

شرح : حضور صلی الله علیه و آله یو وخت ارشاد وفرمایي چی په مخکنی زمانه کی یو شخص دمکې معظمې په لار کی په یوه میدان کی تیریدی کله چی نهایتی سخت تږی سو نو یوه خاته لاندی ورشوه سو اوبه یی وچنبلی او سیرابه سو بیرته دباندی راووتی چی گوری یو سپی دسختی تندی څخه ژبه را ایستلی ده او دڅاه پر شاوخوا باندی لندی خاوری ختی لاندی نسی ورتلی چی اوبه وچنبی هغه شخص دا خیال وکی چی دتندی دتکلیفه څخه چی کم مصیبت پر ما باندی تیر سو په هغه کی اوس دی مبتلا دی ، نو څاه ته شوه سو اوکله چی یو لوبښی نه وو موجود نوپه خپله موزه کی یی اوبه واچولی او هغه یی په ځله کی ونیوله او لوړ راوختی (ولی چی په څاه کی سپی دواړه لاسونه پر دیواله نیولی وی اوپه تکلیف راخیژی) او په سپی یی اوبه وچنبلی او اوبه یی کی ، الله تعالی ددې شخص دا دخیر عمل قبول کی او ده ته یی مغفرت وکی اوپه جنت کی یی داخل کی ، داقصه چی یی واوریده صحابه وو رضی الله عنهم عرض وکی چی یا حضرت صلی الله علیه و آله آیا دداسی حیواناتو خدمت هم دثواب سبب گرځی ، ده صلی الله علیه و آله وفرمایل چی یوازی پردوی باندی نه دی موقوف بلکه ټولو ذی روحو او جاندارو شیانو ته په راحت رسولوکی اجر او ثواب تر لاسه کیږی ، لیکن دا ارشاد دهغو حیواناتو په اړوند دی کم چی ضرر رسوونکی نه وی اوپه

(۱) په روایت کی لفظ دبهائم ذکر دی ، خاص څلور پښی لرونکی حیوان ته هم بهائم ویل کیږی او ټولو جاندارو شیانو ته هم ویل کیږی . منه رحمه الله تعالی

شریعت کی دهنوی دوژلو حکم نه وی ، کم حیوان چی ضرر رسوونکی وی اوپه شریعت کی دهغه دوژلو حکم وی لکه مار ، لږم ، موږک او نور دهنو په اړوند دا ارشاد نه دی بلکه هغوی په داسی ډول وژل پکار دی چی سخت ضرر رسوونکی نه وی ورته .

۱۱۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ پرموږ دواړو باندی په لار کی دلمانځه وخت داخل سو او اوبه نه وی موږ تیمم وکی اولمونځونه مووکره بیا اوبه پیدا سوې او دلمانځه وخت هم پاته وو ، زموږ څخه یوه اودس وکی بیایې لمونځ وکی او یوه شخص (هغه پخوانی لمونځ کافی وگڼی) او دوباره یې لمونځ نه وکی ، تاسی ارشاد وفرمایاست چی دچا کار صحیح سو ؟

[سوال کوونکی: دوه صحابه (رضی الله عنهما) په روایت دعطآ بن یسار تابعی جلیل القدر رحمۃ الله علیہ]
جواب : چاچی لمونځ نه دی را گرزولی هغه قاعده او طریقه دشریعت پیدا کړه او لمونځ ورته کافی سو او چا چی دوهم وار لمونځ وکی هغه ته دوه واره ثواب ورسیدی (ابوداؤد ودارمی ونسائی)

شرح : په تیمم سره دلمانځه ادا کولو څخه وروسته که چیری اوبه پیدا سوې او دلمانځه وخت باقی وو نو قاعده داده چی اول لمونځ کافی دی ددوباره ادا کولو ضرورت یې نسته ددې وجی ده ﷺ دیوه صحابی رحمۃ الله علیہ په اړوند وفرمایل چی تا په اصلی شرعی قاعده باندی عمل وکی ، دوهم صاحب چی کم دوهم وار لمونځ کړی وو هغه نفل سو ددې وجی ده ﷺ ارشاد وفرمایي چی تاته دوه واره اجر حاصل سو یو د فرضو ثواب او یو دنفلی لمانځه ثواب ، لیکن کله چی قوی اُمید وی چی دلمانځه دبهتره او اصلی وخت تر ختمیدو دمخه به اوبه پیدا سی نو بهتره اوخوبه خبره داده چی په اول وخت کی دی په تیمم سره لمونځ نه کوی بلکه تر هغه وخته پوری دی انتظار وکی که چیری بیا هم نسوی پیدا نو تیمم دی ووهی او لمونځ دی ادا کی که یې چیری په تیمم سره لمونځ کوی اوپه همدې حالت کی یې اوبه پیدا سوې (مثلا خادم اوبه راوړی ، یا یو څوک اوبه خرڅوونکی والا راغی) نو بیا دې لمونځ مات کړی او اودس دی وکی اوبیا دی دنوی سره څخه لمونځ ادا کی ، که چیری یو شخص اوبه خرڅوونکی راغی او درانیولو طاقت یې هم وو نو تیمم نه دی صحیح اوبه دی رانیسی او اودس دی وکی ، که چیری اوبه ترحد زیاتی گران قیمته وی نو رانیول یې واجب نه دی ، په ځنگله کی که چیری په اسبابو کی اوبه

موجودی وی مگر هغه یې نه وی په یاد نوتیمم یې وکی اولمونځ یې وکی او تر ادا کولو وروسته بیا ورپه یاد سوه نو لمونځ ادا سویدی ددوباره ادا کولو ضرورت یې نسته او که چیری په آبادی او کلی کی داسی موقع پېښه سوه نو راگرځول یې ضروری دی (د تیمم آسانه او په کار راتلونکی مسئلې په رساله الطهور المسلمین کی وگوره) .

۱۱۶. پوښتنه : زما دمور پرذمه باندی یو نذر وو دهغه دپوره کولو څخه مخکی دهغې وفات وسو آیا زه دهغې دطرفه څخه دا نذر پوره کولای سم ؟

[سوال کوونکی : حضرت سعد رضی الله عنه]

جواب : ادا یې که . (بخاری وغیره باختلاف الفاظ)

شرح : په دې کی اختلاف دی چی د سعد رضی الله عنه مور صاحبی رضی الله عنها دچشی نذر ایښی وو دغلام آزادولو اوکه دروژو نیولو اوکه مطلق نیت یې له کم قیده ، مگر دا معلومه سوه چی دمړی دطرفه څخه که چیری دهغه وارث نذر پوره کی نو صحیح دی ، تفصیلی بیان دمړی دحج او نذر مخکی تیر سو .

۱۱۷. پوښتنه : یا رسول الله صلی الله علیه و آله ماته په اسلام کی یوه داسی جامع او اصلی خبره را وښیه چی ترتا وروسته یې بیا دبل چا څخه دپوښتنی کولو ضرورت نه وی ؟

[سوال کوونکی : سفیان بن عبد الله رضی الله عنه دطائف اوسیدونکی]

جواب : اَمَنْتُ بِاللّٰهِ وایه او بیا پرهمدغه باندی مستقیم او محکمه اوسه (مسلم ، ترمذی ، نسائی ، ابن ماجه)

شرح : دا جامع او دمعنی ډک قول حضرت افصح العرب والعجم صلی الله علیه و آله دالله تعالی دکلام پاک ددې ارشاد (۱) څخه اخیستی دی چی : اِنَّ (۲) الَّذِیْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا ، په حقیقت کی په دې څو الفاظو کی یې دایمان او اسلام ټول ضروریات جمع کړیدی ولی چی دایمان او توحید خداوندی اعتقاد او اقرار یې په اَمَنْتُ بِاللّٰهِ سره ورته وښووی اوپاته چی څومره قدر ضروریات داسلام دی هغه ټوله داستقامت دپاره ضروری دی مستقیم اوسیدل هغه وخت صحیح کیږی چی دسر دوربښته په

(۱) . په ترمذی شریف کی دی : قل ربی الله ثم استقم .

(۲) . یعنی کومو خلکو چی وویل چی زموږ پروردگار الله تعالی دی بیا پرهمدغه باندی ثابت قدمه پاته سو هغه ته (دمرگ پروخت یا په قبرکی) ملایکی راځی او ورته وایی چی څه بیرته او غم مه کوه موږ ستا هرډول کومک کوونکی یو . منه رحمه الله تعالی

اندازه هم (۱) دشریعت دلاری خخه انحراف او کوږوالی نه وی او دهیخ ارشاد په عملی کولو کی تقصیر نه وی ، دا ډیره لویه درجه او نهایتی سخت کار دی دچاچی الله تعالی خاص اعانت او کومک وفرمایي هغه ته نصیب کیدلای سی (۲) .

۱۱۸. پوښتنه : ای جناب سیّد عالم رحمته الله علیه دمره سوی حیوان چمره پاکه ده او که ناپاکه او دهغې استعمال جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : صحابه په روایت دابن عباس او عائشې رضی الله عنهما]

جواب : په رنگ ورکولو سره پاکیری . (مسلم ونسائی باختلاف)

شرح : کم حلال حیوان چی ذبح کرل سی دهغه چمره خوپه خپله پاکه ده لیکن کم حلال حیوان چی ذبح سوی نه وی بلکه په یو ډول سره په خپله مړسوی وو یا مړ کرل سو دهغه چمره په رنگ (دباغت) ورکولو سره پاکیری دارنگه دخنزیر خخه ما سوا دټولو مردارو حیوانانو چمره هم په دباغت سره پاکیری . دباغت په هغو ټولو شیانو سره جائز دی چی په هغه سره دچمری رطوبت اونور وچ سی چمره صافه سی او دبد بویی او خرابیدو خخه محفوظه سی ، لکه پتکری (۳) او دببول (۴) (کیکر) ددرختی پوست ، دانار پوست اومازو (۵) او نور . لمر ته په وچولو سره هم دباغت راحی ، او صحیح همدا ده چی بیا په اوبو او نورو لنډیدلو سره بیرته نه نجس کیږی ،

(۱). په انبیاءو او ملائکو او نورو باندی ایمان په حقیقت کی په ایمان بالله تعالی کی داخل دی او په استقامت کی هم داخلیدی سی . منه رحمه الله تعالی

(۲). حضرت شبلی رحمته الله علیه په خوب کی دحضور سرور عالم رحمته الله علیه په زیات کولو سره مشرفه سو او عرض یې وکی چی ما اوریدلی دی چی حضور رحمته الله علیه ارشاد فرمایلی دی چی سورة هود او ددې ډول نورو سورتونو زه بوډا کړم (غالباً دمخکنیو امتونو دتباهی او عذاب حالات کم چی په دې سورتونو کی ذکر دی دهغه غم او دخپل امت پر حال باندی دبیری دوجی خخه به دی رحمته الله علیه بوډا سوی وی) ده رحمته الله علیه وفرمایل چی نه ! بلکه دسورة هود دې آیت زه بوډا کړم چی : فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ (یعنی تاته چی خه ډول حکم سویدی پر هغه باندی په پوره ډول سره مستقیم اوسه او ستا سره ایمان راوړونکی هم) دده رحمته الله علیه ثابت قدمه کیدل خه سخت نه وه لیکن ده رحمته الله علیه ته دخپل ضعیف امت فکر او غم وو چی دا خلگ به څنگه مستقیم واوسی . منه رحمه الله تعالی

(۳). پتکری : دمالگی دقسم خخه یو ډول معدنی ماده چی دحیوانانو دخوراک دپاره هم استعمالیږی . مترجم

(۴). ببول : یو قسم ځوز لرونکی درخته چی په کیکر سره مشهوره ده . مترجم

(۵). مازو : یا ماجو هم ورته وایی ، یوه مشهوره دوا ده . مترجم

د انسان وربښتان ، غاښ ، هډوکي ، پوست او نورو شيانو استعمالول حرام دی او دهغه پوست په رنگ کولو سره نه پاکيږي (۱) .

۱۱۹. **پوښتنه :** بعضی وختونه (د یوه سخت ضرورت دوجی څخه) موږ په کور کی لمونځونه کوو او بیا راځو په مسجد کی گورو چی لمونځونه په جماعت شروع سويدي په هغه کی هم شریکيږو لیکن په زړه کی شبه پاته وی چی معلومه نه ده داسی ډول شریکیدل صحیح دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : حضرت ابو ایوب انصاری او نور صحابه رضی الله عنهم]

جواب : شریکیدل پکار دی او که شبه په زړه کی راوړل نه دی پکار ولی چی په دې صورت کی شریکیدونکی ته د جماعت ثواب حاصلیږي (ابوداؤد)

شرح : دوهم وارچی کم لمونځ وکړل سی هغه نفل دی او هغه هم ثواب لری او دومره اجر به ورته حاصل سی چی گواکی فرض یې په جماعت سره ادا کړیدی لیکن دنورو احادیثو او اقوالو څخه د صحابه (۲) وو رضی الله عنهم معلومه سويده چی دا حکم صرف دماینسین او ماخوستن دپاره دی ، په سهار او مازدیگر او ماښام کی که چیری داسی اتفاق پیښ سی نوپه جماعت نه شریکیدل ورته پکار دی .

۱۲۰. **پوښتنه :** یا رسول الله ﷺ زما پلار وفات سويدي او ډیر مال یې پرې ایښی دی او (صدقې ، خیرات او نورو شيانو) هیڅ وصیت یې نه دی کړی ، اوس که چیری زه دهغه دطرفه څخه صدقه وکم نو دابه دهغه دگناهونو کفارو وگرځول سی (او زما ددغی صدقې څخه به هغه ته څه نفع ورسیري) او که نه ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابو هريرة رضی الله عنه]

جواب : هو! ستا صدقه به دهغه دپاره دگناهونو دکفارې باعث وگرځول سی (اوستا د خیرات څخه به هغه ته ضرور نفع ورسیري) ، (مسلم شریف)

شرح : ددې حدیث څخه معلومه سوه چی مړی ته دثواب درسیدو دپاره صدقه او خیرات کول جائز دی بلکه مستحب او مسنون دی او ددې شيانو ثواب مړی ته رسیږي (که چیری هغه په عذاب کی اخته وی نو سپک والی پراخی او که نه وی نو مرتبې او درجې یې په لوړیږي) مگر داسی صدقه او خیرات دوارثانو پرذمه باندی نه دی لازم او واجب صرف مستحب دی په دې شرط چی پراخی وی په مال کی .

(۱). د دباغت او نورو بعضی مسئلې په ص ۹۹ - ۱۰۰ کی وگوری . منه رحمه الله تعالى

(۲). هدية المتقين او مه ۷ صفحه وگوره . منه

او نور حقوق دمړې لکه پور او نور که چیرې مړې مال پرې ایښی وو نو دهغه مال څخه یې ادا کول واجب او لازم دی برابره خبره ده که هغه وصیت کړې وی او که نه ، او که یې چیرې مال نه وو پرې ایښی نو وارثانو ته اختیار دی چې دخپل مال څخه دهغه پرځم باندې واجب سوی حقوق ادا کوی او هغه بری الذمه کوی او که نه ؟ مقصد دا چې دمړې دطرفه څخه صدقه او خیرات کول دهغه دپاره په آخرت کی نهایتی نافع او دگناهونو دکفارې سبب گرځی .

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ بِحُرْمَةِ سَيِّدِنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ الْأَخْيَارِ . آمين

* * *

دفتاوی محمدی ﷺ دوهمه حصه

دحضرت سیدنا عمر بن الخطاب خلیفه دوهم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فتوی :

۱۲۱. پوښتنه : زما عمه مغیره بنت الحارث چی یهودیه وه دیمن په ملک کی وفات سوه اوس دهغې دترکې اومیراث مستحق څوک دی زه یم او که دهغې یهودی قریب [سوال کوونکی : محمد بن اشعث رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ]

جواب : ددې وارث ددې دقربیانو څخه هغه څوک کیدی سی څوک چی ددې هم مذهب (یعنی یهودی) وی ، څوک چی ددې ترټولو زیات قریب او رسته دار او عزیز وی (دارمی شریف)

شرح : محمد بن الاشعث دیمن اوسیدونکی وو کله چی دهغه عمه وفات سوه نو دیمن څخه راسپور سو په مدینه منوره کی ددې بابرکت خلیفه په خدمت کی حاضر سو کم چی درسول مقبول ﷺ ریښتینی ځای ناستی اودمسلمانانوخیر طلبوونکی مقبول بنده وو ، دجواب څخه معلومه سوه چی دکافر دمیراث (برابره خبره ده که کافر آتش پرست وی او که مجوسی ، یهودی وی او که نصرانی) مستحق مسلمان نسی کیدی بلکه هغه وارث به یې حقدار وی څوک چی په کفرکی دده سره شریک وی، داغه رنگه دمسلمان کافر وارث دمیراث څخه محروم دی، یوازی هغه وارثانو ته به ورکول کیږی څوک چی مسلمان وی (دامام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قول دی چی که چیری دمیراث تر تقسیم کیدو دمخه یوڅوک کافر مسلمان سی نوبیا دمیراث څخه

نه محروم کيږي).

۱۲۲. پوښتنه: يا امير المؤمنين عليه السلام جراد (يعني ملخ) حلال دی او که نه؟
جواب: (حلال دی) زما زړه غواړي چي زموږ سره دهغو يوه کوچنۍ ټوکري وای او موږ ورڅخه خوړلي. (مؤطا)

شرح: لکه څنگه چي ماهي برابره خبره ده که ژوندي پيدا سي يا مړ هرډول حلال دی داغه رنگه ملخ هم مړ وي که ژوندي هرډول حلال دی، ذبح کولو ته نه دماهي حاجت سته او نه دملخ، البته دماهي يو قسم حرام هم دی يعني هغه چي په اوبو کي دننه مړسي اوبيايې خپې دباندې راوغورځوي، دملخ هيڅ قسم هم حرام نه دی.

دحضرت امير المؤمنين اسد الله الغالب امير المؤمنين علي بن ابيطالب عليه السلام فتوى
۱۲۳. پوښتنه: اي امير المؤمنين عليه السلام! ما دکوفي شاته اوبنان خړول دهغو څخه يو اوبن په يوه غار کي ولويدی (او مرگ ته نژدی سو) ماته انديښنه سوه چي شايد تررا ايستلو او ذبح کولو څخه مخکي مړ سي ځکه نو ما يوه تيره اوسپنه را واخيسته (بسم الله می وويل) دهغه په بغل می ننه ايستل (او زخمی می کي، وينه يې وبهيده بيا چي کله يې ساه وخته نو) دهغه اعضاء می ټوټي ټوټي کړه پرخپلو قريانو می تقسيم کړه اوس هغوی ددې غوښي دخوړلو څخه انکار کوي تاسي ارشاد وفرمايست چي هغه وخورو او که نه؟

[سوال کوونکي: راشد سلمان رحمته الله عليه]

جواب: (هغه حلال دی) هغه وخوري او ماته هم پکښي حصه راکړئ (رواه ابن ابي شيبه ونقلته من فتح الباري).

شرح: دتبتيدو اوپه واک کي دنه راتلوپه وجه، ياپه يوه غار او بل شي کي دلويډو په وجه دکم ځای څخه چي دژوندي راوتو اميدنه وي کله چي يې ذبح کول ممکن نه وي نو ددارنگه زخم لگولو څخه ذبيحه حلاليږي (مفصلي مسئلې ددې قسم مخکي تيري سويدي) جناب علي عليه السلام دسيد المرسلين عليه السلام دسنتو داتباع په خاطر دسوال کوونکي دشبهي دايسته کولو او زړه خوشحاله کولو دپاره خپله هم غوښي ورڅخه طلب کړي.

دخادم او متبع سنت صاحب مقام محمود حضرت سيدنا ابن مسعود رضي الله تعالى عنه المعبود فتوى:

۱۲۴. پوښتنه: موږ دواړو دماښام په لمانځه کي دامام سره يوه رکعت ونيوي دامام

تر سلام وروسته موږ دواړه دخپل فوت سوو رکعتونو دادا کولو دپاره ولاړ سوو ، مسروق يو رکعت ادا کي دالتحيات دويلو دپاره کښېنستی (اوبيا تر يوه رکعت وروسته يې التحيات ويل پوره کړه) ليکن جندب يوازي داخيري رکعت تر ادا کولو وروسته کښېنستی اوس وفرماياست چي دچا فعل صحيح دي ؟

[سوال کوونکي : مسروق وجندب شاگردان ابن مسعود رضي الله عنهما]

جواب : تاسي دواړوښه کړيدي (يعني لمونځ ددواړو اداسو) ليکن زه داخوښوم چي دمسروق په مثل سره لمونځ کوي (يعني ترهر رکعت وروسته التحيات واياست) .

شرح : تر دوو رکعتو وروسته چي کله کښېنستل واجب دي لهدا ديوه رکعت دامام سره او يوه رکعت ديوازي کولو څخه وروسته دي دالتحيات دپاره کښيني ، بيا دې دريم رکعت وکي او کښېدي ني ، ليکن که چيري تر يوه رکعت يوازي ادا کولو وروسته نه کښېنستی بلکه يوازي په آخرکي کښېنستی لکه چي په پوښتل سوي صورت کي جندب رحمته الله عليه کړي وه نوبيا هم لمونځ ادا کيږي او سجده سهو نه لازميږي .

۱۲۵. پوښتنه : اي مخدوم او مکرم استاده ! ما خپلي زوجې ته طلاق ورکي دواړه واره ترحيض راتلو وروسته ددې حيض راتلل ودريدي تر اتلسو ۱۸ مياشتو پوري نه راغي په همدې حالت کي ددې وفات وسو ، ماته دهغې په ميراث کي حصه اخيستل جائز دي او که نه ؟

[سوال کوونکي : حضرت علقمه رحمته الله عليه شاگرد ابن مسعود رضي الله عنه]

جواب : خدای تعالی ددې ښځې ميراث ستا دپاره ودروي ، حصه ورڅخه واخله او په خپل کار کي يې راوله (مؤطا)

شرح : تر طلاق وروسته چي کله درې واره حيض راسي نو عده تيريږي او دنکاح علاقه بيا نه پاته کيږي، دا درې واره حيض راتلل شرط دي برابره خبره ده که په هر څومره موده کي راسي، که چيري دسوال کوونکي ښځه دريم وار هم دحيض څخه فارغه سوي وای نو زوج ته په ميراث کي حصه نه رسیده ولي چي هيڅ علاقه نه وه پاته ليکن دده په مقدر کي دښځې دريم وار حيض راتلل وځنډيدل او په همدغه حالت کي وفات سوه ده ته حصه ورسیده ولي چي که چيري په عده کي زوجه مړه سي نو زوج دهغې دمال څخه حصه وړي ، ددې وجي حضرت عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه په جواب کي وفرمايل چي ددې ميراث خدای تعالی ستا دپاره ودروي

ددې څخه معلومه سوه چې دطلاق په عده کې ددرو وارو حیض راتلو اعتبار دی دمیاشتو دشمیر نه دی البته که چیرې ښځه دشپیتو ۲۰ یا پنځه پنځوسو ۵۵ کلو وعمر ته ورسېږي او دحیض څخه بالکل مایوسه سی نو دهغې دپاره دطلاق عده صرف درې میاشتی ده دارنگه هغه کوچنۍ انجلۍ چې هغې ته حیض نه راځي په طلاق کې به درې میاشتی تیروی .

دحضرت عبد الله ابن العباس افضل الفقهاء وابن عم رسول الله ﷺ فتوی :

۱۲۲. **پوښتنه :** حائضې ښځې که چیرې دسجدې آیت دیو چا څخه واوریدی نو سجده به کوی او که نه ؟
[سوال کوونکي: نامعلوم الاسم]
جواب : سجده دی نه کوی ددې وجی چې سجده تلاوت هم (گواکي یو قسم) لمونځ دی . (دارمی شریف)

شرح : په قرآن مجید کې خورالس ۱۴ ځایونه داسی دی چې دهغه آیت پر ویونکي او اوریدونکي دواړو باندی سجده لازمیږي دا اختیار دی چې هغه وخت یې ادا کوی او که بل وخت یې ادا کوی ، کله چې سجده هم دلمانځه یو جزء دی او دسجده تلاوت دواجبیدو او ادا کولو دپاره هغه ټوله شرطونه دی کم چې دلمانځه دپاره وی یعنی عاقل ، بالغ ، دحیض څخه به پاکه وی او دادا کولو په وخت کې به سره داودسه قبلې ته مخامخ وی ، ځای او کالی به یې پاک وی ددې وجی ابن عباس رضی الله عنه وفرمایل چې سجده تلاوت هم گواکي یو قسم لمونځ دی لکه څنگه چې لمونځ پرحائضې نه دی واجب داغه رنگه سجده تلاوت هم نه ده پرواجب برابره خبره ده که یې خپله ووايي یا یې دبل چا څخه واورې البته که یې چیرې حائضه په خپله ووايي نو پر اوریدونکو باندی سجده واجبیږي په خپله پر حائضه باندی نه واجبیږي او په همداسی حالت کې هغه دقرآن کریم په تلاوت کولو سره گناهگاره کیږي هم .

۱۲۷. **پوښتنه :** ای ابن عم رسول الله ﷺ دیوه سړی دوې زوجی دی یوې زوجی یې یوې بلې انجلۍ ته شیدې ورکړې او بلې زوجی یې یوه هلك ته اوس ددې دواړو هلك او انجلۍ په مابینځ کې نکاح جائزه ده او که نه ؟

[سوال کوونکي: یوشخص په روایت دعمر بن شرید تابعی رحمۃ الله علیه]

جواب : (نه ده جائز ځکه) هغه نطفه چې دهغه دوجی څخه کوچنۍ پیدا کیږي او شیدی را کښته کیږي په دواړو ځایو کې یو دی . (موطا)

شرح : دا دواړه کوچنيان په خپل مابينځ کې سره ورور او خور سوه ځکه دکم زوج دوجی څخه چی ددواړو بنځو شیدی راځی هغه ددې دواړو کوچنيانو رضاعی پلار سو .

دجناب عاشق سنت خیر البشر حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما فتوی

۱۲۸. پوښتنه : ای حضرت کم ماهی چی دریاب په خپلو څپو سره پر کناره باندي وغورځوی هغه حلال دی او که نه ؟ دهغه خوراک جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : عبد الرحمن صاحبزاده ابو هريرة رضي الله عنه]

جواب : (هغه حلال دی) هغه وخوره دهغه په خوراک کی هیڅ اندېښنه نسته (او په حلال کیدو کی یې هیڅ شبه نسته) . (موطا)

شرح : دا سوال دحضرت ابو هريرة رضي الله عنه صاحبزاده عبد الرحمن کړی وو اول خو ابن عمر رضي الله عنهما ددې دخوراک څخه ممانعت کړی وو لیکن کله چی کورته راغی اوپه قرآن مجید کی یې دا آیت ولیدی چی : **أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ** نو عبد الرحمن ته یې دخپل خاص خادم حضرت نافع په واسطه زبانی وینا واستوله چی ویې خوره هیڅ حرج نسته پکښی ، دا حکم دهغه ماهی دی چی داوبو څخه دباندی تر را غورځیدو وروسته مړ سی یا دتالاب اوبه وچی سی او مړسی او کم چی په اوبو کی دننه مړ سی او لوړ راپورته سی نوپه حدیث شریف کی ددې دخوراک ممانعت فرمایل سویدی هغه نه خوړل پکار دی هغه حرام دی .

۱۲۹. پوښتنه : که چیری یو شخص دجماعت په لمانځه کی شریک سی او بیا په لمانځه کی ورپه یاد سوه چی ما تردې دمخه لمونځ نه دی ادا کړی نو دهغه شخص دا لمونځ ادا کیږی او که به یې دوباره کوی ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دنافع]

جواب : هغه ته پکار دی چی دامام سره تر پوره کیدو وروسته خپل مخکنی قضا سوی لمونځ ادا کی او بیا هغه لمونځ را وگرځوی کم چی یې دامام سره کړیدی (موطا)

شرح : واجب داده چی اول خپل قضا سوی لمونځ ادا کی بیا راتلونکی لمونځ وکی نوده چی کم لمونځ دامام سره کړیدی هغه نسو ادا ولی چی دهغه څخه دمخه لمونځ دده پرذمه باندي باقی دی مگر دامام پرېښوول هم مناسب نه دی ددې وجی دامام سره چی هغه لمونځ پوره کړی نو مخکنی قضا سوی لمونځ دی ادا کړی کله چی

مخکنی لمونځ ادا سو نوبیا دی دا لمونځ دوباره وکی کم چی یې دامام سره کړیدی لیکن دقضا سوی لمانځه ادا کول دوخت تر لمانځه دمخه حکم دهغه چا دپاره دی چی دهغه پرذمه باندی ترپنځو لمونځو زیات قضا سوی لمونځونه نه وی اوښتی که چیری قضا سوی لمونځونه ترپنځو زیات وی نودا چی هغه پرپردی او دموجوده وخت لمونځ اول ادا کړی هم جائز دی .

دمیر منشی دحضور سرور عالم ﷺ حضرت زید بن ثابت رضی الله عنه فتوی :

۱۳۰. **پوښتنه :** ای کاتبه در رسول الله ﷺ ما پر بعضو خلکو باندی یوڅه کپړه (ټوکر) په قرض باندی خرڅ کړی وو اوس هغه خلگ نقدی روپی را کول غواړی او وایی چی ته یوڅه روپی معاف کړه نو موږ به نقدی روپی درکړو دا صورت جائز دی او که نه ؟
[سوال کوونکی: صالح بن عبید مدنی رحمہ اللہ]

جواب : (دا صورت نه دی جائز لهدا زه تاته اجازه نسّم درکولای چی دا قسم معامله وکړی) او چی داسی روپی په خپل خرڅ او استعمال کی راولی . (موطا)
شرح : مثلاً پنځوس ۵۰ روپی دیو چا پرذمه باندی ددوو ۲ میاشتو په وعده باندی لازمی وی اوس هغه وایی چی په اوس وخت کی (یعنی تر دوو میاشتو پوره کیدو مخکی) څلوینست ۴۰ روپی واخله او لس ۱۰ روپی معاف کړه دا نه دی جائز ، دا ربوا او سود دی ولی چی گواکی لس ۱۰ روپی یې تاوان وکی او دوې څلور میاشتی مخکی یې روپی حاصلی کړیدی ، بس همدغه ربوا ده .

دحضرت سیدنا عمار بن یاسر صحابی قدیم الاسلام رضی عنه ربّ الانام فتوی :

۱۳۱. **پوښتنه :** ای حضرت که چیری یو څوک خپل ذکر مسه کړی نو اودس ماتیرې او که نه ؟
[سوال کوونکی: اهل مجلس په روایت دعمیر بن سعد رضی الله عنه]

جواب : (اودس نه ماتیرې ځکه لکه څرنگه چی نور اندامونه دی همدغه رنگه) هغه هم ستا بدن څخه یوه ټوټه ده (لیکن خامخواه هلته دلاس وړلو ضرورت څه دی) ستا دلاس وړلو دپاره نور ډیر بدن موجود دی (موطا) .

شرح : بې له ضرورته دی پر داسی ځایو باندی لاس نه تیروی ، او که چیری لاس ولگول سی هم نو اودس نه ماتیرې لیکن مستحب او بهتره په داسی صورت کی دا ده چی اودس وکی .

دام المؤمنین سیدتنا حضرت عائشة صدیقه رضی الله عنها فتوی :

۱۳۲. **پوښتنه :** که چیری په حالت کی دجنابت پر بدن باندی خوله (عرق) راسی پر

کپرو باندی ولگيری نو کپري به ناپاکه سی او که نه ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت د قاسم ورور زاده دعائشي رضي الله عنه]

جواب: ددې هېڅ مضائقه (ممانعت) نسته کپري ددې څخه نه ناپاکه کيږي. (دارمی)
شرح: په جنابت کې چې کله حکمی نجاست دی په ښکاره پر ټوله بدن باندې کم نجاست نه وی لگیدلی لهذا دهغه خوله او نارې پاکي دی په دې سره کالی نه ناپاکه کيږي البته که چيري پر بدن باندې یو ځای ښکاره پليتی لگیدلی وی نو چې دخولې سره وبهيري او دهغه پوره اثر پر کالو باندې راسی نو بیا کالی ناپاکه کيږي.

دمشهور صحابی حضرت ابو هريرة رضي الله عنه حافظ احاديث نبويه ﷺ فتوى :

۱۳۳. **پوښتنه:** ښځې ته په حالت کې دحيض سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ ويل جائز دی او که نه ؟
 [سوال کوونکی: نا معلوم الاسم]

جواب: جائز دی. (دارمی شريف)

شرح: دا رنگه نور اذکار او دعاوی ويل صحيح دی البته قرآن مجيد ويل ورته حرام دی.

دحضرت سعيد بن مسيب سيد التابعين عليه رحمة رب العالمين فتوى :

۱۳۴. **پوښتنه:** يا حضرت کم وخت چې امام خطبه ويله يوه شخص ته پريچي راغی (هغه الحمد لله وويل نو) فلانی شخص دهغه جواب ورکي (يعني يرحمك الله يي وويل) ؟
 [سوال کوونکی: نا معلوم الاسم]

جواب: هغه ته ووايه چې بيا داسی نه کوی (ولی چې په وخت کې دخطبي سلام او کلام او يرحمك الله ټول ناجائز دی). (کتاب الآثار للإمام محمد رضي الله عنه).

شرح: پريچونکي چې کله الحمد لله ووايي نو اوريدونکو ته يرحمك الله ويل لازمی او داسلامی حقوقو څخه دی او په احاديثو کې ددې تاکيد راغلی دی ليکن حالت دخطبي چې کله دلمانځه په مثال دی لهذا په هغه کې چې څرنگه سلام او دعا او نور ناجائز دی داغه رنگه داهم ناجائز دی، حضرت سعيد بن مسيب رضي الله عنه ډير لوی تابعی دی په سنه ۱۳ هجري کې دحضرت عمر فاروق رضي الله عنه په خلافت کې پيدا سويدي دسلهاوو صحابه وو رضي الله عنهم سره يې ملاقات کړيدی، په زهد، عبادت او علم کې په خپله زمانه کې يې مثله وو دابو هريرة رضي الله عنه شاگرد رشيد وو، څلوېښت ۴۰ حجونه يې کړي وه، په سنه ۹۳ هجري کې يې وفات وسو، رحمه

دعائیدر تابعی حضرت سعید بن جبیر شهید رحمۃ اللہ علیہ فتویٰ :

۱۳۵. پوښتنه : یا حضرت که یو چا دیوې مقرری مودی په وعده سره غله (د سرو زرو یا سپینو زرو یا روپو په عوض کی) خرڅه کړه او بیایې پرځای دنقد قیمت (خرما یا بل خپل ضرورت شی) واخیستی نو جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : نا معلوم الاسم]

جواب : هیڅ ممانعت نسته جائز دی . (موطا)

شرح : مثلاً زموږ دغلي قیمت لس ۱۰ روپۍ درانیوونکی پرځمه باندی واجب وی موږ هغه روپۍ نه وی قبض کړی بلکه خرما یا کپړه یا یوبل شی مو په رانیوی نو هیڅ ممانعت نسته ولی چی په قیمت کی دا شرط نسته چی ترڅو پوری یې قبض کړی نه وی په هغه کی دی تصرف نه کوی .

دزاهد او عالم حضرت قاسم پسر زاده خلیفه اول رضی الله عنهم اجمعین فتویٰ :

۱۳۶. پوښتنه : که چیری یو شخص په حالت کی د حیض دزوجې سره صحبت وکړی نو ددې څه کفار وړکول پکار دی ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت د عبد الرحمن بن قاسم رحمۃ اللہ علیہ]

جواب : خدای تعالی ته دی عاجزی، عذر، توبه او استغفار وکړی او بیا دی هیڅکله داسی نه کوی (دارمی)

شرح : په حالت کی د حیض صحبت او مجلس کول نهایتی سخته او لویه گناه ده او دسوهاوو قسمونو مریضیو سبب دی دسوال کوونکی مطلب داوو چی آیا څه مالی کفار وړکول هم لازم دی او که نه ؟ دجواب څخه معلومه سوه چی په اخلاص دزړه سره توبه او استغفار کول کافی دی مال وړکول ضروری نه دی لیکن که چیری دخپل قدرت په اندازه صدقه او خیرات هم وکی نوددې سخت معصیت او گناه دوجی څخه چی کم غضب خداوندی پرجوش باندی راځی په هغه کی به سپک والی راسی ځکه چی په حدیث شریف کی راغلی دی چی د خدای تعالی غصه او درد صدقه کښته کوی او دسوء خاتمی (یعنی بدی خاتمی او بد انجام) څخه یې محفوظه کوی .

دباعمل عالم حضرت سالم پسر زاده خلیفه دوم رضی الله عنهم اجمعین فتویٰ :

۱۳۷. پوښتنه : یوشخص په سفرکی یوځای تم سو او اراده کوی چی ددې ښار څخه

به نن یا سبا خم لیکن دیوه نه یوه ضرورت په وجه هره ورځ تلل وځنډیز په داسی صورت کی به دلمانځه قصر کوی او که به یې پوره کوی ؟

[سوال کوونکی: هشام بن عروه أستاذ امام ابو حنیفة رحمۃ اللہ علیہما]

جواب : قصر دی کوی که څه هم چی په دې ډول سره میاشتی تیری سی . (موطا)
شرح : قاعده داده چی کله مسافر په یوه ښار کی دپنځلسو ۱۵ ورځو تم کیدو اراده وکی نو پوره لمونځ دی کوی که نه وی نو دمساfrینو په ډول قصر دی کوی یعنی څلور رکعت لرونکی لمونځونه دی صرف دوه رکعت کوی ، نو که چیری یې په یوه ښار کی اراده خو ترپنځلسو ورځو کمه کړی وه لیکن داتفاقی اسبابو څخه تلل ځنډیدل مگر دپنځلسو ورځو اوسیدو قصد یې بیا هم نه وو کړی همیشه به یې دتلو اراده وه او یوه وجه به مخ ته راتله او پاته به سو نو قصر دی کوی برابره خبره ده که هر څومره ورځی او میاشتی تیری سی .

دحضرت عطاء بن ابی رباح تابعی جلیل القدر رحمۃ اللہ علیہ فتوی :

۱۳۸. **پوښتنه :** یا شیخ مکرم ! که چیری دیوې ښځی په غاړه کی یو نقش یا تعویذ وی چی په هغه کی کلام الهی او دخدای تعالی نوم مبارک وی نوپه حالت کی دحیض دی هغه ایسته کوی او که دی په غاړه کوی ؟

[سوال کوونکی : عبد الملك رحمۃ اللہ علیہ]

جواب : که چیری په چمړه یا کپړه یا بل شی کی پیچلی وو نو لیری دی کړی او که چیری دسپینو زرو په پوښ کی بند وو نو اختیار دی ایسته کوی یې او که نه . (دارمی شریف)

شرح : حضرت عطاء ته دحضرت ابن عباس او حضرت ابو هريرة او دنورو ډیرو صحابه کرامو رضی اللہ عنہم دشاگردی فخر حاصل دی په خپله زمانه کی ترټولو علماوو لوړ وو ، په سنه ۱۱۵ هجری کی وفات سو ، دده څخه په سلهاوو فتاواوی را نقل سویدی ، په دې جواب کی یې دکلام الهی دبی ادبی څخه دمحفوظه کیدو دپاره عمده جواب او فتوی ورکړیده مگر دایې په طور داحتیاط فرمایلی دی .

فتوی دحضرت سید المجتهدین امام اعظم ابو حنیفة علیه رحمة رب العالمین :

۱۳۹. **پوښتنه :** یوه شخص دوی ته دپربوللو دپاره کپړې ورکړی وی ددوی په کور کی اور ولگیدی او هغه کپړه هم وسوځیدل اوس به ددوی پرذمه باندی تاوان واجب وی او که نه ؟

[سوال کوونکی: حضرت امام محمد رحمۃ اللہ علیہ اونور]

جواب : ددوبی پرځمه باندی تاوان نه دی واجب . (کتاب الآثار)

شرح : ددوبی او خیاط او رنگریز او نور کم چي ډډیرو خلگو کار کوی هغه ته اجیر مشترک (گډ مزدور) ویل کیږي دهغه سره چي کم شی وی پر هغه باندی که چیری یو داسی آفت راسی چي په هغه کی ددې خلگو څه لاس نه وی نو تاوان بالکل ورباندی نه دی واجب (مثلاً اور ولگیږي یا غلا سی) او که چیری دهمدې خلگو په لاسو باندی قصداً یا بی له قصده څه تاوان ورسیدی نو ددوی پرځمه باندی تاوان واجب دی (لکه ددوبی دوهلو او ټکولو څخه چي کپړه پټاؤ سی یا دگړی ساز دلاس څخه پرزه ولویږي) مگر بهتره داده چي په دې قسم واقعاتو کی دهغه څخه ډیر لږ واخلی او دهغه سره صلح وکی دتاوان او ضمان په نامه سره دی نه څه ورکوی اونه دی څه اخلی .

(که څه هم چي دغه حنفی په بې تعداد او بې شمیره کتابونه او ټولی فتاواوی او مسألی په حقیقت کی دحضرت امام مخدوم الانام رحمۃ اللہ علیہ فتاواوی دی چي په هغه کی په ډول دتبرک سره یوه خاصه فتوی دده په نامه مبارک سره درج کول مناسبه معلومه سوه ځکه چي دی رحمۃ اللہ علیہ هم دتابعینو په درجه کی داخل دی او دسیدنا انس او نورو صحابه وو رضی اللہ عنہم په دیدار سره مشرفه سویدی) .

د تاج الاولیاء، قدوة الاصفیاء، حضرت حسن بصری قدس الله سره العزیز فتوی :

۱۴۰ . **پوښتنه :** دکومو اوبو څخه چي (دځلې په اېښوولو سره) حائضې چيښل کړی وی دهغه څخه اودس کول جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دکثیر بن شظیر رحمۃ اللہ علیہ]

جواب : جائز دی (دارمی شریف) .

شرح : تردې مخکی ددې قسم مسئلې مفصلی تیری سویدی ، ددې فتوا څخه هم معلومه سوه چي دحائضې ظاهري اندامونه لاس ، پښې او نور پاک وی .

اللَّهُمَّ طَهِّرْ قُلُوبَنَا وَاغْفِرْ ذُنُوبَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْمُسْلِمِينَ ، وَصَلِّ عَلَى نَبِيِّكَ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ . آمين ،
کَمَّتْ بِالْخَيْرِ

الاثنين ، ۲۱ شعبان ، ۱۴۲۸ \ ۳ سبتمبر ۲۰۰۷

ترجمه او تحقيق :

العبد الضعيف المحافظ محمد احمد الحقاني الأفغاني رحمۃ اللہ علیہ